

Bulgarian | български

InclusiveFuture:

Приобщаващ педагогически модел за преподаване, учене и оценяване на КОМПЕТЕННОСТИТЕ ЗА УСТОЙЧИВОСТ

ОКТОМВРИ 2025 Г.

Apoorwa Hooda

Orsolya Tuba

GLOCAL MINTA Oy

InclusiveFuture: Fostering Inclusion through Sustainable Education (POL-EXP)

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Съдържание

Bulgarian български	2
Съдържание	3
Списък с таблици и фигури	5
Речник	7
Резюме	10
1. Въведение	15
2. Ръководство за потребителя	16
2.1 За кого е предназначен педагогическият модел „InclusiveFuture“?	16
2.2 Защо да използваме педагогическия модел InclusiveFuture?	16
2.3 Как да използваме модела?	17
3. Устойчивост и приобщаване в образованието	18
3.1 Дефиниции на устойчивост	18
Образование за устойчиво развитие (ОУР)	18
Екологично образование (ЕО)	19
Образование за глобално гражданство (GCE)	19
Планетарно благополучие (PW)	20
3.2 Дефиниции на приобщаване	20
Приобщаване като интеграция	21
Разнообразие	21
Равенство и универсален достъп	22
Подходът, основан на способностите	22
Климатичната справедливост като приобщаване	22
Тълкувания на приобщаването	23
3.3 Връзка между приобщаването и устойчивостта	24
3.4 Преосмисляне на приобщаването и устойчивостта	25
3.5 Устойчива и приобщаваща учебна среда	26
3.6 Актуални реалности на готовността на учителите	27
4. Рамки, теории и модели в устойчивото и приобщаващо образование	29
4.1 Рамката GreenComp	29
4.2 Теории, свързани със социалната справедливост и правата на човека	31
4.3 Декларацията от Саламанка и рамката за действие относно образованието за деца със специални потребности	33
4.4 Системна теория от социо-конструктивистка перспектива	34
4.5 Теория на екологичните системи	35
4.6 Универсален дизайн за обучение	36
4.7 Модел на Креншоу за интерсекционалност	37
4.8 Педагогически модели в рамките на образованието за устойчиво развитие и/или приобщаване	39
5.1 Обосновка	41
5.2 Предистория	41
Изводи от анализа на учебните програми	42

Прозрения от проучвания на фокус групи	43
Прозрения от добри практики от страните партньори:	44
5.3 Цел и задачи	47
5.4 Характеристики на модела	48
6. Контекст и методология	49
7. Рамка за приобщаващо бъдеще	51
8. Педагогически модел „InclusiveFuture“ за преподаване, учене и оценяване на компетенциите за устойчивост	52
8.1 Ценности и принципи	55
8.2 Педагогически подходи	59
8.3 Процеси и практики на преподаван	64
8.4 Прилагане на педагогическия модел „InclusiveFuture“	71
8.5 Дейности за начални и средни училища	73
Дейности за начални училища	74
Дейности за начален етап на средното образование	81
9. Оценка на компетенциите за приобщаваща устойчивост	91
9.1 Различни подходи	91
9.2 Примери за инструменти и показатели	96
Рубрика за умения за устойчивост (2–4 клас)	96
Анкета за самооценка на учениците (1-5 клас)	99
Шаблон за оценка на портфолио (6-8 клас)	101
Моето портфолио	102
Анкета за ученици от средното училище	104
10. Заключение	106
Бъдещи съображения и ограничения	107
Източници	109
Приложения (по избор)	112
Приложение 1. За проекта InclusiveFuture	112
1.1 Участващи страни и организации	113
Приложение 2.1 Анкета за самооценка на учителите	119
Приложение 2.2 Съвместно създаване на критерии за оценяване с учениците	121
Приложение 2.3 Ръководство за предоставяне на формативна обратна връзка	121

Списък с таблици и фигури

Списък с таблици

Таблица 1. Процеси и практики на преподаване в рамките на педагогическия модел „InclusiveFuture“

Таблица 2: Указания за използване на този документ

Таблица 3: Дефиниции за приобщаващо образование от Гьорансон и Нилхолм (2014 г.)

Таблица 4: Обобщение на ключовите теории в областта на правата на човека и социалната справедливост

Таблица 5: Ключови препоръки, подчертаващи необходимостта от педагогическия модел „InclusiveFuture“

Таблица 6: Трифазно разработване на педагогическия модел „InclusiveFuture“

Таблица 7: Рамката за приобщаващо бъдеще

Таблица 8: Процеси на преподаване, практики и ресурси за интегриране на компетенциите за устойчивост и приобщаване

Таблица 9: Прилагане на UDL към оценяването

Списък с фигури

Фигура 1. Визуално представяне на педагогическия модел „InclusiveFuture“

Фигура 2. Теория на екологичните системи от Бронфенбренер. Източник: Уикипедия.

Фигура 3: Моделът на Креншоу за интерсекционалност. Източник: Хаслер (2020) в Medium

Фигура 4: Модел на Бърнс за педагогика на устойчивостта. Източник: Хедър Бърнс

Фигура 6: Основни ценности и принципи на педагогическия модел „InclusiveFuture“

Фигура 7: Педагогически подходи, насърчаващи развитието на компетенции за приобщаване и устойчивост

Благодарности

Подготовката и финализирането на педагогическия модел InclusiveFuture стана възможно благодарение на съвместните усилия на партньорите по проекта InclusiveFuture: Центъра за образователна интеграция на деца и ученици от етнически малцинства (CEICSEM) и Право и психология (LP) в България, Училище Big Bang (BBS) в Гърция, Университета Обуда (OE), Регионалният център за информация и научно развитие (RCISD) и Центъра за професионално обучение към Техническото училище Vác - Petzelt József в Унгария, Instituto Superior Técnico / Лисабонски университет Técnico Lisboa в Португалия, Focus Eco Center в Румъния, Open Europe и Escola Pia de Catalunya (EPC) в Испания и Националната дирекция по образование на провинция Коня (Konya IL MEM) в Турция.

Освен това бихме искали да изразим благодарността си към всички учители, училищни ръководители, преподаватели и образователни изследователи, които помогнаха за подобряването на модела със своята ценна и навременна обратна връзка и отделиха време да участват във фокус групите.

Финансирането от Европейския съюз изигра ключова роля в подкрепа на това проучване и по-широките цели на проекта InclusiveFuture.

Покана: ERASMUS-EDU-2024-POL-EXP

Предоставящ орган: Изпълнителна агенция за европейско образование и култура

Номер на проекта: 101195868

Име на проекта: Приобщаващо бъдеще: Насърчаване на приобщаването чрез устойчиво образование

Акроним на проекта: InclusiveFuture

Уебсайт на проекта: <https://inclusive-future.eu/>

ОТКАЗ ОТ ОТГОВОРНОСТ

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Изпълнителната агенция за образование и култура (EACEA). Нито Европейският съюз, нито EACEA могат да бъдат държани отговорни за тях.

Речник

Срок	Определение
Достъпност	Осигуряване на използваема и полезна среда, материали и възможности за обучение за всички учащи, независимо от способностите или произхода им.
Пристрастие (имплицитно/изрично)	Предразсъдъци или предположения – съзнателни или несъзнателни – които влияят на разбирането, решенията и поведението.
Климатична справедливост	Етична и политическа рамка, насочена към изменението на климата, като се набляга на справедливостта, правата на човека и защитата на уязвимите групи от населението.
Културно разнообразие	Съвместното съществуване и уважението към множество културни идентичности, изрази и езици в рамките на учебната среда.
Диференцирано обучение	Адаптиране на методите на преподаване, материалите и оценките, за да се отговорят на нуждите и предпочитанията на различните учащи.
Дискриминация	Несправедливо или предубедено отношение, основано на характеристики като пол, етническа принадлежност, увреждане или социално-икономически статус.
Образование за устойчиво развитие (ОУР)	Овластява учащите се със знания, ценности и умения за насърчаване на екологичната цялост, икономическата жизнеспособност и социалната справедливост за настоящите и бъдещите поколения.
Собствен капитал	Осигуряване на различни нива на подкрепа въз основа на индивидуалните нужди на учащите се за постигане на справедливи и приобщаващи резултати.
Формираща оценка	Непрекъснат процес на обратна връзка, насочен към подобряване както на преподаването, така и на обучението на учениците по време на обучението.
Глобална взаимозависимост	Връзката между хора, общности и държави, при която действията на едно място засягат други по света. Суша в една държава може да повиши цените на храните в световен мащаб, засягайки хората в други страни.
Зелени умения	Компетенции, които дават възможност на хората да допринасят за екологично устойчиви общества с ефективно използване на ресурсите.

GreenComp	Европейска рамка за компетентност в областта на устойчивостта : Определя основните компетенции в областта на устойчивостта (ценности, нагласи и умения) за учене през целия живот в рамките на ЕС.
Приобщаващо образование	Гарантира, че всички учащи, независимо от личните или социалните обстоятелства, участват, учат и се развиват.
Интерсекционално ст (Креншоу)	Аналитичен подход, подчертаващ как припокриващите се социални идентичности (напр. пол, раса, класа) създават взаимозависими системи на дискриминация или привилегии.
Маргинализирани групи	Хора или общности, които са систематично изключвани или изтласквани в периферията на обществото или образованието поради социални, културни или структурни бариери (напр. расови малцинства, хора с увреждания или езикови малцинства).
Моделиране на стойности	Умишлена демонстрация от страна на преподавателите на етично, устойчиво и приобщаващо поведение като част от учебния процес.
Планетарно благополучие (образование) (Kortetmäki и др., 2023).	Човешкият просперитет е неразделен от здравето на природните и социалните системи. Той насърчава учащите да мислят отвъд човекоцентричното благополучие и да действат като част от взаимозависима глобална и екологична общност.
Предразсъдъци	Предварително формирани негативни нагласи или мнения за даден човек или група, основани на характеристики като раса, пол или способности, а не на факти.
Устойчивост	Способността на индивидите или системите да се адаптират и възстановяват от предизвикателства или смущения.
Социална справедливост	Насърчаване на равенство, справедливост и защита на правата, за да се гарантира, че всички хора имат равни възможности.
Структурни бариери	Системни социални, институционални или икономически пречки, които ограничават пълноценното участие и учене.
Устойчиво развитие	Развитие, което отговаря на настоящите нужди, без да компрометира способността на бъдещите поколения да задоволяват своите. Нашето общо бъдеще, UNWCED 1987
Системно мислене	Разбиране на взаимовръзките и веригите за обратна връзка в рамките на сложни системи за цялостно справяне с проблемите.

Универсален дизайн за обучение (UDL)	Образователна рамка за проектиране на гъвкави среди, които отчитат индивидуалните различия в обучението.
Уязвими групи	Хора или общности, които са изложени на по-висок риск от вреда, неравностойно положение или изключване поради специфични обстоятелства, като бедност, здравословни проблеми или разселване (напр. бежанци, деца в бедност или възрастни хора).
Подход за цялото училище	Включване на устойчивост, приобщаване и благополучие в учебната програма, дейността и общностната култура на училището.

Резюме

Педагогически модел „InclusiveFuture“ за преподаване, учене и оценка на компетенциите за устойчивост

Педагогическият модел „InclusiveFuture“, разработен в рамките на финансиран от Европейския съюз проект „InclusiveFuture“, адресира решаващата необходимост от интегриране на устойчивостта и приобщаването в образователните практики в цяла Европа и извън нея. Този документ предоставя на преподавателите – включително учители в начални и средни училища, образователни лидери и политици – структурирана рамка, педагогически модел с насоки за прилагане, адаптивни ресурси и практически инструменти. Основната му цел е да преодолее съществуващите фрагментирани практики и да установи последователен, приобщаващ подход към образованието за устойчивост, насърчавайки екологичната, социалната, културната и икономическата устойчивост.

Моделът е изграден върху солидна теоретична и концептуална основа, която обхваща различни дефиниции за устойчивост (екологична, социална, икономическа и културна) и приобщаване (като интеграция, разнообразие, равенство, универсален достъп и подход, основан на капацитета). По отношение на устойчивостта, той се основава на европейската рамка GreenComp, която очертава 12 основни компетенции за устойчивост в четири области: Въплъщаване на ценностите на устойчивостта, Приемане на сложността, Визиране на устойчиво бъдеще и Действия за устойчивост. GreenComp насърчава системното мислене, критичната оценка и етичните действия. От гледна точка на приобщаването, моделът излиза отвъд обикновената интеграция, за да обхване системна трансформация, черпейки прозрения от Декларацията от Саламанка, Теорията на системите, Теорията на екологичните системи, Универсалния дизайн за обучение (UDL) и Модела на интерсекционалност на Креншоу. Тези рамки колективно подчертават взаимосвързаността на всички учащи в рамките на по-широки социални и екологични системи, като се застъпват за проактивен дизайн и премахване на структурните бариери пред смисленото участие. Теориите за социалната справедливост и правата на човека, включително Теорията за справедливостта на Ролс и Критическата педагогика на Фрейре, допълнително обогатяват модела, като наблягат на справедливостта, равнопоставеността и овластяването на маргинализираните гласове, позиционирайки приобщаващото образование като основно човешко право.

Методологията за разработване на този модел беше всеобхватна и итеративна. Тя включваше задълбочен анализ на съществуващите учебни програми от страните партньори, дискусии във фокус групи с разнообразен кръг преподаватели и събиране на информация за вече използвани успешни практики. Това беше допълнено от критичен преглед на съответните теоретични рамки. Моделът претърпя итеративен процес на усъвършенстване, базиран на широки консултации с партньори по проекта и по-широк кръг заинтересовани страни, като се гарантира, че е едновременно научно обоснован и практически приложим в различни училищни условия. Този всеобхватен подход имаше за цел да разбере настоящите реалности, да идентифицира съществуващите предизвикателства при интегрирането на устойчивостта и приобщаването и впоследствие да създаде модел, който е адаптивен и ефективен.

Основната цел на педагогическия модел „InclusiveFuture“ е да даде възможност на учителите да действат като агенти на екологичната, социалната, културната и икономическата устойчивост в своите училища и класни стаи, насърчавайки планетарното благополучие. Той се стреми да предостави ясни, практически насоки за проектиране, оценяване и адаптиране на уроци, включително варианти за внедряване с ниски ресурси, за да се гарантира достъпност за всички училища. Освен това, ключова цел е да се насърчи сътрудничеството, което насърчава учителите да споделят най-добри практики и колективно да подобряват разбирането и прилагането на приобщаващото образование за устойчивост.

В основата на модела е теоретична рамка за компетенциите на преподавателите, адаптирана от рамката GreenComp, която е създадена, за да осигури основа за по-приложимата част от модела. Изграден върху адаптираната рамка за компетенции, самият педагогически модел InclusiveFuture е структуриран в четири взаимосвързани части. Първата част определя **основните ценности и принципи**, които представляват етичните основи на образованието за устойчивост, поддържани от консорциума по проекта и заинтересованите страни. Моделът е изграден върху следните основни ценности:

I. Участие и сътрудничество

II. Равенство и равнопоставеност

III. Любопитство и критично размишление

IV. Благополучие

V. Етична отговорност и действие

VI. Ориентация към бъдещето и адаптивност

Тези ценности наблягат на аспекти като насърчаване на природата, подкрепа на справедливостта и ценене на устойчивостта, формирайки основните убеждения, ръководещи целия модел.

Втората част очертава **съответните педагогически подходи**, които представляват съществуващи методи и стратегии на преподаване, определени като най-подходящи за развиване на компетенции за приобщаване и устойчивост. Тези подходи, съставени от сборник с добри практики както в приобщаващото, така и в устойчивото образование, са предназначени да бъдат съобразени с основните ценности на модела и да подкрепят ефективни процеси на преподаване и учене:

1. Педагогика, ориентирана към учащия, като основа

2. Подход за културна интеграция, обхващащ цялото училище

3. Критична педагогика, позитивна педагогика и трансформативно учене

4. Обучение, основано на проучване и проблемно-базирано обучение

5. Интердисциплинарно и феноменологично обучение за комплексно и системно мислене

6. Опитно и проектно обучение

7. Съвместно обучение

8. Портфолио подход

Третият компонент описва подробно **учебните процеси**, свързани с ефективното преподаване, учене и оценяване на компетенциите за приобщаваща устойчивост, което прави модела по-директно приложим. Тези процеси предоставят пътна карта за преподавателите, за да превърнат основните ценности и педагогически подходи в конкретни стратегии за обучение.

Накрая, всеки учебен процес е допълнително разделен на съответстващи **преподавателски практики**. Тази четвърта част предоставя практически, приложими насоки за учителите относно прилагането на тези практики.

За да подобри използваемостта, консорциумът е събрал и примерни дейности и инструменти за оценяване, специално разработени за учители в начални и средни училища, което им позволява лесно да включат приобщаващото образование за устойчивост в ежедневната си работа. Тези инструменти и дейности предлагат осезаеми начини за преподавателите да прилагат принципите на модела и да насърчават както приобщаваща, така и устойчива учебна среда.

Процеси и практики на обучение в рамките на педагогическия модел „InclusiveFuture“

1. Мотивиране на учащите

- a. Разбиране и свързване на устойчивостта и приобщаването
- b. Ценене на устойчивостта и приобщаването
- c. Моделиране на стойности
- d. Намиране на подходящи мотивационни стратегии за различни идентичности и интерсекционални връзки

2. Съвместно проектиране на устойчиви и приобщаващи учебни среди

- a. Премахване на бариерите пред участието в училищната и класната среда
- b. Подобряване на устойчивостта във физическата, социалната и дигиталната среда на училището
- c. Сътрудничество в рамките на училището и извън него за цялостно планиране

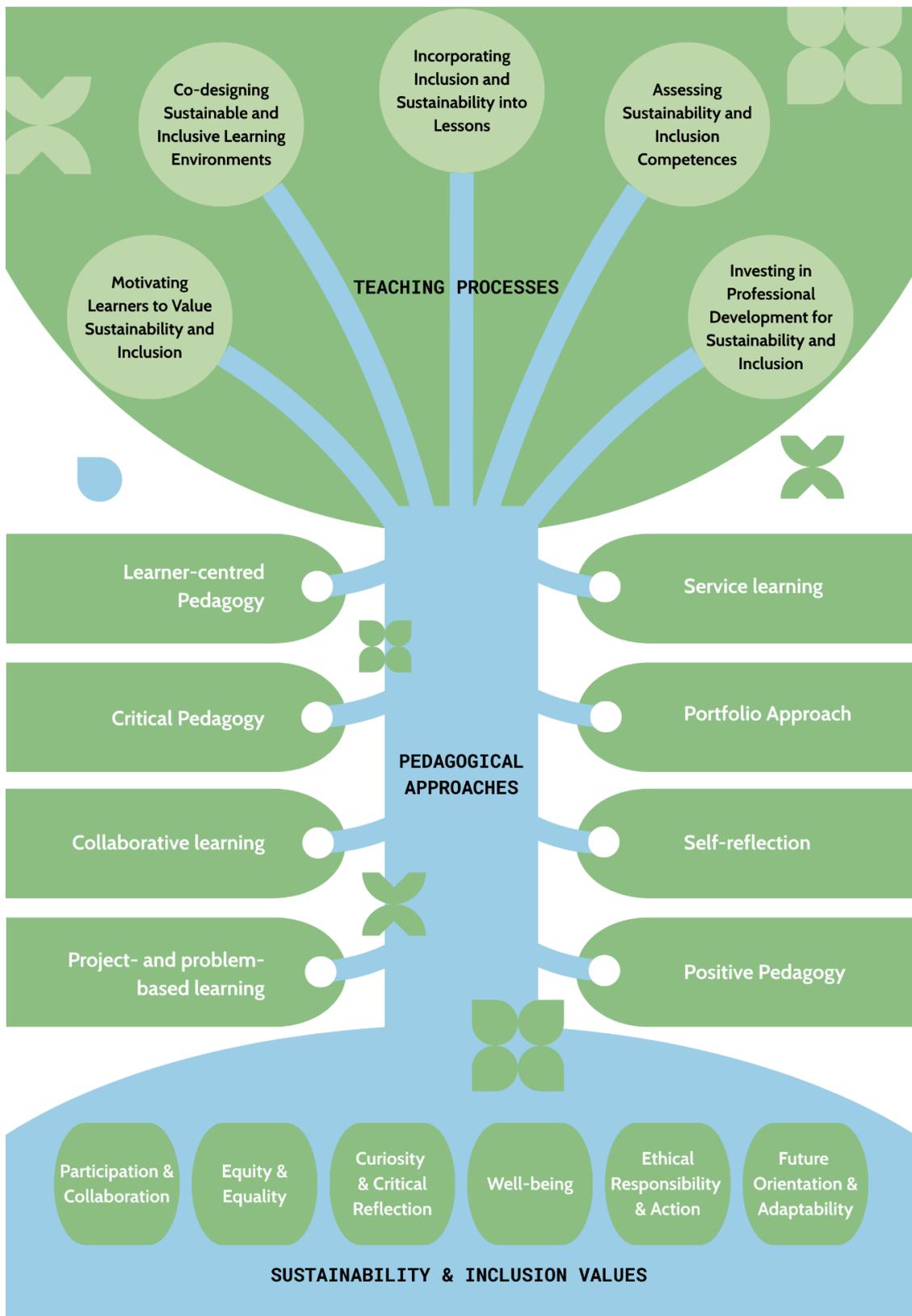
3. Включване на приобщаването и устойчивостта в уроците

- a. Вземане предвид на сложността на въпросите за устойчивостта при

планирането на уроците
b. Подготовка за проучване и критично размишление
c. Интегриране на практики за приобщаване и устойчивост в ежедневните дейности
d. Насърчаване на студентската активност и глас
4. Оценка на компетенциите за устойчивост и приобщаване
a. Комбиниране на различни стратегии за оценяване
b. Интегриране на компетенциите за устойчивост и приобщаване в редовните оценки
c. Проследяване на напредъка и нуждите
5. Инвестиране в професионално обучение за развиване на компетенции за устойчивост и приобщаване у всички учащи
a. Размисъл върху собствените силни страни и нужди
b. Изграждане на капацитет за използване на цифрови инструменти и ресурси
c. Подобряване на изследователските умения
d. Участие в междуучилищни обмени

Таблица 1. Процеси и практики на преподаване в рамките на педагогическия модел „InclusiveFuture“

InclusiveFuture Pedagogical Model

Фигура 1. Визуално представяне на педагогическия модел „InclusiveFuture“

1. Въведение

Тъй като образователните системи са изправени пред бързи социални, екологични и дигитални трансформации, нараства нуждата от педагогически модели, които да разглеждат както приобщаването, така и устойчивостта по интегриран начин. Педагогическият модел InclusiveFuture за преподаване, учене и оценка на компетенциите за устойчивост, разработен в рамките на проекта InclusiveFuture, адресира критичната необходимост от интегриране на устойчивостта и приобщаването в образователните практики в страни от Европа и извън нея. Проектът InclusiveFuture, финансиран от Европейския съюз, има за цел да подпомогне интегрирането на компетенциите за устойчивост в образователния процес, което ще доведе до по-приобщаваща среда за учителите и учащите и ще даде възможност на училищата да преоделят към устойчиви и приобщаващи практики. Уебсайт: www.inclusive-future.eu; прочетете повече в Приложение 1 (достъпно само на английски език).

Моделът „InclusiveFuture“ е предназначен да даде възможност на преподавателите от начално до средно образование, както и на политиците и образователните лидери да насърчават екологичната, социалната, културната и икономическата устойчивост по приобщаващ начин. Той предоставя структурирана рамка, насоки за прилагане за учителите, адаптивни ресурси и практически инструменти за преодоляване на разликата между съществуващите, често фрагментирани, практики и последователен, приобщаващ подход към образованието за устойчивост. Той се основава на приоритетите на „Еразъм+“ за приобщаване, зелен преход и дигитална трансформация, като предлага структуриран педагогически подход за преподавателите.

Моделът е изграден върху основа от теории и концепции, включително различни дефиниции за устойчивост и приобщаване. Докато приобщаването се фокусира върху осигуряването на равен достъп и участие за всички учащи, устойчивостта набляга на дългосрочната екологична и социална отговорност, този модел интегрира и двете като взаимно подсилващи се стълбове на образователната практика. За устойчивостта той е базиран на европейската рамка GreenComp за компетенции за устойчивост. Освен това, той се задълбочава в сложността на приобщаването, като излиза отвъд интеграцията, за да обхване системна трансформация, както е информирано от много съществуващи рамки за приобщаване, които колективно подчертават взаимосвързаността на всички учащи в рамките на по-широки социални и екологични системи, застъпвайки се за проактивен дизайн и премахване на структурните бариери пред смисленото участие.

Методологията за разработване на този модел включваше цялостен анализ на съществуващите учебни програми, дискусии във фокус групи с преподаватели, събиране на прозрения от добри практики в страните партньори и критичен преглед на съответните теоретични рамки. Моделът беше създаден след итеративен процес на усъвършенстване, базиран на широки консултации с партньори по проекта и по-широк кръг заинтересовани страни. Този подход имаше за цел да разбере настоящите реалности, да идентифицира предизвикателствата и да създаде модел, който е едновременно научно обоснован и практически приложим за различни училищни условия. В основата на модела е теоретична рамка за компетенциите на преподавателите, адаптирана от рамката GreenComp, която беше създадена, за да осигури основа за по-приложимата част от модела. Самият модел се състои от основни ценности, подходящи педагогически подходи, желани процеси на преподаване и

съответстващи им преподавателски практики. Всяка практическа област включва насоки за прилагане за учителите.

За да подобри използваемостта, консорциумът е събрал и примерни дейности и инструменти за оценяване, специално разработени за учители в начални и средни училища, които да могат лесно да ги включат в работата си .

2. Ръководство за потребителя

2.1 За кого е предназначен педагогическият модел „InclusiveFuture“?

- **Отдадени преподаватели** (семейства, родители също!), които виждат себе си като създатели на промяна и начин на мислене
- **Учители в начални и средни училища** по всички предмети, които искат да станат движещи сили на екологичната, социалната, културната и икономическата устойчивост в своите училища
- **Изследователи и съмишленици**, които разбират стойността на педагогиката и образованието за планетарното благополучие
- **Образователни ръководители, директори и обучители на учители** , които желаят да бъдат по-добре подготвени да предоставят знания, компетенции и подходящи инструменти за оценяване
- **Политици**, които да осъзнаят силата и потенциала на адекватното и приложимо образование на учителите с актуално педагогическо съдържание и инструменти

Разработихме педагогическия модел InclusiveFuture за преподаватели, които се интересуват да научат повече за измеренията на устойчивостта, фокусирайки се върху социалната устойчивост, образованието за устойчиво развитие, приобщаването, и имат страстта и любопитството да разширят знанията си и да развият педагогически компетенции за насърчаване на действия за устойчивост и приобщаване.

2.2 Защо да използваме педагогическия модел InclusiveFuture?

Въпреки че в училищата в цяла Европа се насърчават различни педагогически подходи за повишаване на компетенциите за устойчивост, тяхното прилагане може да бъде неравномерно. Проучване в рамките на проекта InclusiveFuture показва, че макар да съществуват вдъхновяващи примери, те често са изолирани, неравномерно прилагани и зависят от индивидуална или местна инициатива и **следователно използването на структуриран педагогически модел може:**

- консолидиране на доказани стратегии в съгласувана рамка за употреба в училище и класната стая,
- предоставят адаптивни, приобщаващи инструменти за учители в различни контексти,

- укрепване на слабо развитите области на компетентност в областта на устойчивостта в училищата и
- подкрепят непрекъснатото обучение и сътрудничество между учителите.

По този начин, използването на педагогическия модел InclusiveFuture може да преодолее разликата между съществуващата практика и последователен, приобщаващ подход към образованието за устойчивост, който е едновременно практичен и трансформиращ на училищно ниво.

2.3 Как да използваме модела?

Има много начини за използване на този модел и ние насърчаваме читателите да се ориентират в съдържанието, за да идентифицират ресурсите, които са най-подходящи за техните нужди. В целия документ ще намерите и редица допълнителни материали за по-нататъшно проучване.

Категория	Съдържание за четене	Номера на глави	Очаквано време за четене
Предистория и концепции	Необходими четива за разбиране на приобщаването и устойчивостта за преподавателите	Глави 3-4	20 минути
	Предварително проучване за методологията на изграждане на педагогическия модел на InclusiveFuture	Глави 5-6	15 минути
Разбиране на модела	Рамка и модел за приобщаващо бъдеще <ul style="list-style-type: none"> - Основна рамка за компетентност на преподавателите - Педагогическият модел „Инклузивно бъдеще“* 	Глава 7-8 (8.1, 8.2, 8.3)	30 минути
Прилагане на модела	<ul style="list-style-type: none"> - Примерни дейности в класната стая - Методи и инструменти за оценяване 	Глава 8.4 и 8.5	15-30 минути
Резюме	Обобщение и ключови изводи	Глава с резюме	5 минути

Таблица 2 : Указания за използване на този документ

* Педагогическият модел „InclusiveFuture“ се състои от четири части:

1. **Основни ценности и принципи** : Те представляват споделените етични основи на образованието за устойчиво развитие, поддържани от консорциума по проекта и заинтересованите страни, формирайки ядрото на модела.
2. **Подходящи педагогически подходи** : Списък на съществуващите методи и стратегии за преподаване, които са най-подходящи за развиване на компетенции за приобщаване и устойчивост у учащите се. Тези педагогически подходи, извлечени от компилация от добри практики в приобщаващото и устойчиво образование, също следват основните ценности и подкрепят учебните процеси и практики на модела.
3. **Желателни процеси на преподаване**: Тук моделът става по-приложим, т.е. показва процесите, свързани с ефективното преподаване, учене и оценяване на компетенциите за устойчивост, и как те могат да бъдат най-добре осъществени в училищата и класните стаи.
4. Всеки учебен процес е допълнително разделен на съответстващи **учебни практики**, всяка от които е придружена от практически насоки за учителите за тяхното прилагане.

3. Устойчивост и приобщаване в образованието

„Ние не наследяваме Земята от нашите предци; ние я вземаме назаем от нашите деца.“

-Антоан дьо Сент

Екзюпери

3.1 Дефиниции на устойчивост

Устойчивостта означава използване на ресурсите и вземане на решения днес по начини, които не пречат на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди. Тя включва четири измерения: **1. екологично** (защита на екосистемите и природните ресурси), **2. социално** (осигуряване на равенство, здраве и благополучие), **3. икономическо** (поддържане на дългосрочен просперитет) и **4. културно** (запазване на традициите, ценностите и разнообразието). Тези измерения са взаимосвързани и са от съществено значение за постигане на Целите за устойчиво развитие (ООН, 2015 г.). Централните концепции в образованието за устойчивост са събрани под общия термин „Образование за устойчиво развитие“ (ОУР), включително Екологично образование (ЕО), Образование за изменение на климата (ОКК) и Образование за глобално гражданство (ГГО) (Blum et al., 2013; Andreotti, 2006).

Образование за устойчиво развитие (ОУР)

Устойчивото развитие има за цел да се справи с проблеми като бедност, глад и природни бедствия. Според европейската рамка GreenComp, устойчивостта включва развиване на знания, умения и нагласи за отговорно и грижливо отношение към планетата и общественото здраве (Bianchi et al., 2022). Това означава също така справедливо и ефикасно използване на природните ресурси за посрещане на настоящи и бъдещи нужди, като същевременно се насърчава

благосъстоянието (Aithal & Aithal, 2021). Образователните концепции и педагогика, предназначени да се справят със сложните предизвикателства на устойчивото развитие, се разраснаха (Laurie et al., 2016; Bianchi, 2020). Образованието за устойчиво развитие (ОУР) дава възможност на учащите да придобият знания, ценности и умения за насърчаване на екологичната цялост, икономическата жизнеспособност и социалната справедливост за настоящите и бъдещите поколения. Чрез преподаване на критично мислене, емпатия и решаване на проблеми, ОУР помага за изграждането на общества, които опазват околната среда, поддържат справедливостта и насърчават трайното благосъстояние.

Някои форми на ОУР са включени в задължителните учебни програми по целия свят, но са критикувани за това, че се фокусират повече върху екологичните знания, отколкото върху компетенциите за устойчивост и трансформативното въздействие (Hungerford, 2009). В резултат на това изследователите наблюдават на компетентността за действие – желанието и способността за действие и участие в демократичните процеси (Jensen & Schnack, 1997; Schönstein & Budke, 2024; Sass et al., 2022; Oinonen et al., 2024; Mogensen & Schnack, 2010). Например, концептуалният референтен модел GreenComp на Европейската комисия (2021) подчертава „действия за устойчивост“, а инициативата на ЮНЕСКО „Образование 2030“ интегрира компетентността за действие в множество подкомпетенции на ОУР, съобразени с Програма 2030.

Екологично образование (ЕО)

Екологичното образование (ЕО) присъства в задължителните образователни програми по целия свят и има за цел да подобри разбирането на учащите за екологичните системи и предизвикателства. То обаче е обект на критики от учени, които твърдят, че често дава приоритет на преподаването за околната среда, вместо да насърчава уменията, ценностите и нагласите, необходими за отговорно гражданство и информирано вземане на решения (Hungerford, 2009). Критиците изразяват загриженост относно това дали преподавателите притежават експертния опит, за да се справят с научните, икономическите, политическите и социалните предизвикателства, присъщи на екологичните проблеми – продължаващ дебат, който остава изключително актуален и днес.

Екологичното образование (ЕО) има тенденция да се фокусира твърде много върху факти и екологични знания, като същевременно пренебрегва компетентността за действие – способността да се разбират проблемите, да се представят решения и да се предприемат смислени действия (Jensen, 2002). Без това учащите може да знаят за екологичните проблеми, но да се чувстват безсилни да действат. Съвременните подходи към ЕО обаче използват интердисциплинарни и практически методи, като например проекти от реалния свят и обществени дейности, за да свържат знанията с действията. Когато се прави добре, ЕО дава възможност на учащите да станат активни участници в

устойчивото бъдеще, насърчавайки както личната инициатива, така и споделената отговорност (Mogensen & Schnack, 2010).

Образование за глобално гражданство (GCE)

Глобалното гражданско образование (ГГО) разглежда структурните неравенства, културните различия и дисбаланса на силите, които оформят глобалните отношения, както и неравномерното разпределение на богатството в един все по-взаимосвързан, но несигурен свят (Andreotti, 2006). То има за цел да насърчи емпатията, межкултурното разбирателство и чувството за отговорност на учащите се да се ангажират с належащи глобални предизвикателства, от намаляване на бедността до опазване на околната среда. Централно място в ГГО заема признанието, че местните действия имат дългосрочни глобални последици и че устойчивата промяна изисква сътрудничество между култури, граници и сектори (Goodale et al., 2024; Pashby et al., 2020; Gaudelli, 2009).

ГГО насърчава учениците да изследват собственото си позициониране в рамките на глобалните системи, да анализират критично историческите и съвременни процеси, които движат неравенството, и да оценят разнообразието от перспективи, които могат да допринесат за трансформативни решения. Чрез комбиниране на гражданската ангажираност с културната грамотност, програмата се стреми да развие активни граждани, способни да се справят със сложността и да работят съвместно за общото благо.

Планетарно благополучие (PW)

Образованието за планетарно благополучие (ОПБ) въплъщава системно ориентирано мислене, интегрирайки както човешкото, така и нечовешкото благополучие в единна рамка, насърчавайки трансформативни действия за устойчивост чрез преоценка на обществените дейности и благополучието (Kortetmäki et al., 2024). Образованието за планетарно благополучие (ОПБ) застъпва „повече от човешки“ поглед или планетарна перспектива, характеризираща се с диалогична, взаимосвързана връзка между природата и жителите на Земята, като набляга на трансформативното учене и отговорното вземане на решения. ОПБ се отнася до „процесите на възпитание, преподаване и учене, които дават възможност на индивидите и общностите да насърчават благополучието на планетата и нейните жители, което ние наричаме живот на Земята“ (Aaltonen et al., 2023). Преходът към подход, ориентиран към планетарно благополучие, е наложителен поради нарастващото несъответствие между екологичните предизвикателства и посоката на политическите цели, подчертавайки неотложната необходимост от изместване на фокуса от антропоцентрични норми към холистични екологични съображения, за да се справят ефективно с належащите екологични проблеми, като същевременно се гарантира благополучието на нечовешката природа (Matero & Arffman, 2024).

3.2 Дефиниции на приобщаване

Приобщаването не е проста концепция. Дори когато се стесни до контекста на образованието, то остава изключително сложно и без универсално тълкуване.

Дефинициите варират в зависимост от културните, идеологическите, политическите и дори духовните основи (Ainscow, 2020). Въпреки тези различия, приобщаването е широко признато както за основна нужда, така и за определящо предизвикателство на нашето време. През последните години концепцията за приобщаване се е развила значително, отразявайки дълбоките промени, породени от глобалните кризи, дигиталната трансформация и нарастващата неотложност на предизвикателствата, свързани с устойчивостта.

Днес приобщаването вече не се ограничава до въпроси, свързани с достъпа или участието: то все повече се разбира като многоизмерен и трансформиращ процес, който интегрира социална справедливост, екологична отговорност и цифрово равенство. Съвременните перспективи са съгласни, че приобщаването трябва да се разглежда не като фиксирана дестинация, а като непрекъснат етичен и политически ангажимент (Crenshaw, 2020; Allan & Slee, 2023; Lotz-Sisitka et al., 2023; Fettes & Blenkinsop, 2023). Те канят учителите, политиците и общностите да изградят учебни среди, които са не само достъпни и справедливи, но и отзивчиви, устойчиви и дълбоко човешки.

По-долу представяме някои от най-актуалните и провокиращи размисъл дефиниции и интерпретации на приобщаването в контекста на училищата и преподаването, наред със свързани понятия като многообразие и равенство.

Приобщаване като интеграция

Преглед на изследвания от 2012 г. установи, че терминът „приобщаване“ все още е до голяма степен свързан със специалното образование и уврежданията (Norwich, 2014). Приобщаващото образование се появява отчасти в отговор на ограниченията на интеграцията, която е основният подход през 60-те години на миналия век. Интеграцията поддържа разделение между общообразователното и специалното образование и не успява да предотврати сегрегацията, маргинализацията или дискриминацията в редовните училища (Vislie, 2003). Тя се фокусира върху промяна на разположението на учениците, приемайки, че това автоматично ще подобри обучението в класната стая за интегрираните – но това не се случи. За разлика от това, приобщаването имаше за цел да трансформира преподавателските практики – промяна, която започна в САЩ през 70-те години на миналия век и достигна по-късно до Европа (Graham & Jahnukainen, 2011). За разлика от това, приобщаването имаше за цел да трансформира преподавателските и учебни практики, за да отговори на нуждите на всички учаци, не само на тези с увреждания. Тази педагогическа промяна започна в Съединените щати през 70-те години на миналия век и достигна до Европа през следващите десетилетия (Graham & Jahnukainen, 2011). Съвременните подходи наблягат на преосмисляне на учебната програма, стратегиите за преподаване и училищната култура, а не просто на преместване на учениците (Ainscow et al., 2006; Arduin, 2015).

Разнообразие

Разнообразието в образованието се отнася до наличието и признаването на различията между учащите се по отношение на култура, език, етническа принадлежност, пол, социално-икономически произход, способности и стилове на учене. Макар че многообразието е фактическо състояние във всички общества, неговото образователно значение се крие в начина, по който училищата реагират на него. Самото признаване е недостатъчно; многообразието трябва да бъде съпътствано от приобщаващи педагогики, които ценят разнообразните перспективи и опит (Banks, 2015). Подходът към многообразието като ресурс, а не като предизвикателство, може да обогати учебната среда, да насърчи межкултурното разбирателство и да засили социалното сближаване (Gay, 2018). Това изисква учителите да се ангажират с културно отзивчиво преподаване, да създават пространства за диалог между различията и да гарантират, че учебните програми отразяват множество гласове и системи от знания. От гледна точка на критичното приобщаващо образование, многообразието не е само признаване на различията, но и справяне със структурните неравенства и властовите отношения, които оформят възможностите.

Равенство и универсален достъп

Образованието е основно човешко право и основа за по-справедливо общество (Организация на обединените нации, 2015 г.). Цел 4 за устойчиво развитие призовава за приобщаващо и справедливо качествено образование за всички, като подчертава, че само достъпът не е достатъчен. Равенството в образованието предполага загриженост за справедливостта, което означава активно справяне със структурните и системните бариери, които пречат на определени групи да се възползват еднакво от възможностите за обучение (ОИСР, 2012 г.). Слий (2011 г., 2018 г.) твърди, че приобщаващото образование трябва да се разбира като политически проект, насочен към премахване на системните бариери и трансформиране на училищните системи, така че те да бъдат изградени върху принципите на демокрацията, участието и социалната справедливост.

Дефиницията на ЮНЕСКО за приобщаване, основана на правата, го определя едновременно като процес и като принцип. Тя определя приобщаването като „процес на справяне и отговаряне на многообразието от нужди на всички учащи чрез увеличаване на участието в обучението, културите и общностите и намаляване на изключването в и от образованието“ (ЮНЕСКО, 2009 г., стр. 8). Тази визия позиционира приобщаването като двигател на образователната трансформация и го свързва пряко с императивите за правата на човека и социалната справедливост. От тази гледна точка, справедливото образование изисква промени в културите, политиките и практиките, така че всички учащи – независимо от способностите, произхода или идентичността – да могат да участват и да успеят. Политиките за приобщаващо образование все повече подчертават, че справедливостта не е свързана с едно и също отношение към

всички, а с гарантиране, че всички учащи имат това, от което се нуждаят, за да успеят (Loreman, 2017).

Подходът, основан на способностите

Подходът, основан на способностите, първоначално разработен от Амартия Сен (1999) и разширен от Марта Нусбаум (2011), се прилага все по-често в приобщаващото образование (Норвич, 2014; Терзи, 2010). В образованието способностите се отнасят до това, което учащите са реално способни да постигнат, както академично, така и социално, предвид ресурсите, подкрепата и възможностите, с които разполагат. Този подход подчертава, че равенството във вложенията (като училищните ресурси) не гарантира равенство в резултатите, ако някои учащи се сблъскват с допълнителни бариери. Следователно той призовава за проактивно премахване на структурните пречки и предоставяне на персонализирани възможности, които позволяват на всеки ученик да развие своя потенциал. Подходът, основан на способностите, предлага силна етична основа за приобщаване, като съгласува образователните цели с по-широките принципи на социалната справедливост, като гарантира, че учениците не просто присъстват в класните стаи, а са овластени да процъфтяват.

Климатичната справедливост като приобщаване

Концепцията за климатична справедливост насочва вниманието към реалността, че Глобалният Север е до голяма степен отговорен за влошаването на околната среда, което се е случило през последния век. И все пак, именно страните от Глобалния Юг – често тези с по-малко ресурси – понасят най-тежките последици. Тези страни изпитват най-тежките последици от изменението на климата, като покачване на морското равнище, суша и загуба на биоразнообразие. В много случаи евтината работна ръка и добивните практики са обслужвали външни икономически интереси за сметка на местните екосистеми и общности. Климатичната справедливост изисква не само осведоменост, но и отговорност, справедливост и репаративни действия. Тя изисква преминаване от разглеждане на устойчивостта през чисто техническа призма към приемането ѝ като въпрос на справедливост, приобщаване и споделена човечност.

В контекста на изменението на климата и климатичната справедливост, общото образование (GCE) се свързва с образованието за изменението на климата (CCE), като насърчава критичното осъзнаване на непропорционалното въздействие на климатичните промени върху уязвимите групи от населението, особено в страните от Глобалния юг, и като подчертава етичните отговорности на обществата с високи емисии (Favier et al., 2024). То насърчава учащите се да оценяват социално-политическите измерения, да поставят под въпрос доминиращите наративи и да участват в демократични процеси, които влияят на политиката в областта на климата. По този начин GCE насърчава не само информираното вземане на решения и критичното мислене, но и мотивацията и

уменията, необходими за колективни действия за справедливо и устойчиво бъдеще.

Тълкувания на приобщаването

Гьорансон и Нилхолм (2014) синтезират четири качествено различни дефиниции за приобщаващо образование, които обхващат неговото концептуално разнообразие. Индексът за приобщаване е особено ценен, защото операционализира приобщаването, предлагайки на училищата практичен инструмент за самооценка за непрекъснато усъвършенстване.

Тълкуване	Описание
Дефиниция на разположение	приобщаване като настаняване на ученици с увреждания или нуждаещи се от специална подкрепа в общообразователните класове
Специфично индивидуализирано определение	приобщаване като посрещане на социалните и академичните нужди на ученици с увреждания или нуждаещи се от специална подкрепа
Общо индивидуализирано определение	приобщаване като задоволяване на социалните и академичните потребности на всички ученици
Определение на общността	приобщаване като създаване на учебни общности със специфични характеристики, като например уважение, участие и споделена отговорност
Допълнителна широко използвана рамка е Индексът за приобщаване (Booth & Ainscow, 2011), който разглежда приобщаването чрез три взаимосвързани измерения:	
Създаване на приобщаващи култури	развиване на училищен етос на уважение и принадлежност
Създаване на приобщаващи политики	гарантиране, че училищните структури, политики и ресурси насърчават участието на всички
Развиващи се приобщаващи практики	адаптиране на преподаването и ученето, за да се ангажира цялото разнообразие от учащи

Таблица 3: Дефиниции за приобщаващо образование от Гьорансон и Нилхолм (2014 г.)

3.3 Връзка между приобщаването и устойчивостта

Когато говорим за приобщаване и устойчивост в образованието, трябва да признаем, че устойчивостта не може да съществува без социално приобщаване, сътрудничество и системи за подкрепа, които гарантират, че всички ученици (независимо от пол, възраст, раса, социално-икономически произход или способности) имат равни възможности да учат, да участват и да процъфтяват в своите общности.

Въпреки че екологичната устойчивост обикновено получава най-голямо внимание, става все по-ясно, че устойчивото развитие е непълно без социалните, културните и икономическите измерения. Истинската устойчивост трябва да бъде холистична. Тя изисква интердисциплинарно сътрудничество и подходи с участието на обществеността, които насърчават иновациите и подкрепят устойчивите общества, работещи за планетарно благополучие. Културата, историята и социалните условия оказват значително влияние върху поведението на индивидите и общностите. Въпреки нарастващата цифрова свързаност в днешния свят, много хора се чувстват откъснати - от корените си, от природата и един от друг. Преживяванията на изолация и самота стават все по-често срещани, подкопавайки основите на подкрепящите и приобщаващи общности. Активността, компетентността за действие и начинът на мислене, основан на приобщаването, са от съществено значение за изграждането на общности, които са не само устойчиви, но и адаптивни, състрадателни и устойчиви. В този контекст устойчивостта се отнася не само до екологични показатели като намаляване на емисиите, но и до капацитета на общностите и екосистемите да останат свързани, приобщаващи и подкрепящи целия живот.

Образованието играе жизненоважна роля в насърчаването на тази отговорност. В пресечната точка на социалната устойчивост и приобщаването, еко-социалният подход към образованието подчертава дълбоката взаимосвързаност на екосистемите, обществата и света, който е повече от човешки, като признава дисбаланса на силите, присъщ на човешките системи, и етичното задължение да се действа по начини, които защитават планетарното благополучие. Училищата служат като критични места за развиване на компетенции за устойчивост, включително системно мислене, критичен анализ и компетентност за действие, които насърчават дългосрочни промени в поведението и начина на мислене (Mestawot Beyene Tafese & Kopp, 2025). Тези промени подкрепят създаването на приобщаващи общности, които ценят както човешкия, така и нечовешкия живот, засилвайки принципа, че устойчивостта започва с етични, приобщаващи взаимоотношения.

Освен това, нововъзникващи парадигми, като например еко-социалния обрат в социалната педагогика, оспорват традиционните, ориентирани към човека образователни рамки, като се застъпват за по-широко, интегрирано разбиране на социалните и екологичните проблеми като неразделни (Nivala & Ryynänen, 2025). Тази парадигма подтиква преподавателите да реконструират

педагогическите структури, които възприемат холистични, релационни подходи и поставят на преден план взаимозависимостта между хората и тяхната среда. Теориите за трансформативно образование допълнително засилват еко-социалния акцент, като предлагат образованието за устойчиво бъдеще да се справи с основните културни наративи и доминиращи системи, които допринасят за екологичния упадък. Fettes и Blenkinsop (2023) твърдят, че преподавателите трябва да възприемат трансформационни дизайнерски позиции – критични, общностни, промяна и грижа („четирите С“) – които подкрепят промените към еко-социално-културна промяна и помагат за разрушаването на вкоренени модели, които възпрепятстват устойчивостта.

3.4 Преосмисляне на приобщаването и устойчивостта

Дефиницията на [INCLUSIVE.FUTURE](#) за приобщаване и устойчивост:

„Критичен, ориентиран към справедливостта педагогически подход, който признава разнообразните форми на обучение и непрекъснато създава възможности за приобщаване, отговаряйки на различните нужди на индивидите, общностите и средата, за да насърчи благосъстоянието на цялото училище.“

Нашата дефиниция за приобщаване и устойчивост предлага обновено разбиране за приобщаването като двигател не само на благосъстоянието на цялото училище, но и на благосъстоянието на планетата, отчитайки екосистемите, от които училищата и хората са част. Този критичен и ориентиран към справедливостта педагогически подход отговаря на разнообразните образователни потребности и призовава преподавателите последователно да създават възможности за смислено приобщаване на индивидуално, общностно и екологично ниво, за да подкрепят благосъстоянието на целите училищни общности в рамките на тяхната екосистема. Чрез въвеждане на концепцията за екосистемата в образованието, ние насочваме вниманието към факта, че училищата, учащите и общностите са част от по-широката планета. Чрез разширяване на разбирането ни за приобщаването, ние помагаме за репозиционирането му като централен принцип за постигане както на човешкия, така и на планетарния просперитет. Всички хора имат фундаментално желание да се чувстват чути, ценени и необходими. Когато учащите разбират своята роля в училищната си общност и по-широката екосистема, се появява по-дълбоко чувство за принадлежност. Приобщаващото образование създава условия, при които учащите се чувстват сигурни да бъдат себе си и са способни да растат в съответствие с индивидуалните си нужди, способности и идентичност.

Нарастващата осведоменост за климатичната криза разшири концепцията за приобщаване, за да обхване еко-приобщаващото образование, подход, който свързва социалната справедливост с екологичната справедливост. Няколко автори твърдят, че приобщаващото образование трябва също така да даде възможност на учениците да се справят с предизвикателствата, свързани с устойчивостта, като разглежда въпроси, свързани с екологичното равенство, и

насърчава колективните действия за планетарно благополучие (Lotz-Sisitka et al., 2023; Fettes & Blenkinsop, 2023). Устойчивото развитие не може да се счита за смислено, ако изключва отделни лица, общности или видове, или ако не дава приоритет на благосъстоянието на планетата и нейните жизненни системи. Докладът на ЮНЕСКО „Преосмисляне на нашето бъдеще заедно: нов социален договор за образование“ (2021 г.) призовава за преосмисляне на образователните системи от гледна точка на солидарност, взаимозависимост и колективна отговорност. В него се подчертава, че приобщаващото образование трябва да подготви учениците да се ориентират в контексти на несигурност, да си сътрудничат, въпреки различията, и да участват смислено в изграждането на справедливи и устойчиви общества.

Тези предизвикателства са сложни и от учителите по целия свят се изисква да се превърнат в посредници на промяната. Очаква се от тях да повишават осведомеността за връзките между човешките действия и планетарните кризи, докато работят в системи, които може да не им предоставят адекватна подкрепа или влияние. Поради тази причина гласът на учителите в образователната политика е и въпрос на приобщаване. Също толкова важен е въпросът чий гласове се усилват в глобалните диалози за приобщаване и устойчивост. Глобалната динамика на силите, вкоренена в колониалната история и икономическите неравенства, продължава да оформя чий знания се ценят и чий опит се чува. Поставянето под въпрос на източниците на знания и задаването на въпроса дали са включени местни, коренни и общностни перспективи са критични практики за насърчаване на по-приобщаващи разговори.

3.5 Устойчива и приобщаваща учебна среда

Устойчивите и приобщаващи учебни среди са от основно значение за насърчаването на отговорни граждани, които могат да се справят със сложни глобални предизвикателства. Тези среди надхвърлят обикновената физическа достъпност; те обхващат педагогически практики, разработване на учебни програми и училищна култура, които активно насърчават равенството, многообразието и екологичната осведоменост. Принципите на Универсалния дизайн за обучение (UDL) (вижте раздел 3.6) се простират отвъд физическата среда в класните стаи, за да обхванат социалните, културните и дигиталните учебни пространства, гарантирайки, че онлайн платформите, съвместните проекти и разнообразното културно съдържание са достъпни и ангажиращи за всички.

Например, едно устойчиво и приобщаващо училище може да интегрира практически проекти, които са насочени към местни екологични проблеми (Oinonen et al., 2024), като същевременно гарантира, че всички ученици, независимо от техния произход или способности, разполагат с необходимата подкрепа и ресурси за смислено участие (Loreman, 2017). Този интегриран подход признава, че благосъстоянието на планетата е неразривно свързано със социалната справедливост и че овластяването на всички учащи е от решаващо

значение за изграждането на устойчиви общности, способни да осъществят положителна промяна (Mestawot Beyene Tafese & Kopp, 2025). Създаването на такава среда изисква цялостен „цялостно училищен подход“ (както е дефинирано в речника), където устойчивостта и приобщаването са вградени във всички аспекти на училищния живот – от съдържанието на уроците и методологиите на преподаване до ежедневните операции и ангажирането на общността. Това включва насърчаване на открит диалог, насърчаване на критичното мислене по глобални проблеми като климатичната справедливост и предоставяне на възможности на учениците да развият умения за самостоятелност и колективни действия (Bianchi et al., 2022). Чрез приоритизиране на тези елементи, началните и средните училища могат да предоставят на учениците знанията, ценностите и компетенциите не само за да разберат устойчивостта и приобщаването, но и да станат активни участници в изграждането на по-справедливо и устойчиво бъдеще.

3.6 Актуални реалности на готовността на учителите

Готовността на учителите е крайъгълен камък за постигане на значима промяна в устойчивостта и приобщаването в образованието. Както е посочено в главата за приобщаването, създаването на справедлива и основана на участието учебна среда изисква комбинация от структурна подкрепа, педагогически умения и културна откритост. По подобен начин подходът за екологична справедливост (Banzhaf et al., 2019) подчертава, че успехът на образованието за устойчивост зависи не само от разработването на учебната програма, но и от способността на учителите да насърчават демократичния диалог, критичното мислене и компетентността за действие сред различните учащи се. Образованието и обучението на учителите обаче остават неравномерни в световен мащаб, като в много страни липсват систематични възможности за професионално развитие, които да са насочени към интегрирането на приобщаващи практики с компетенциите за устойчивост (ЮНЕСКО, 2017 г.).

Приобщаването не може да функционира без непрекъснатата комуникация и споделен език между преподавателите и учащите, както и между самите преподаватели. Човешкият елемент е от съществено значение, тъй като динамиката между учител и ученик влияе върху това как учениците се чувстват способни да изразят чувството си за приобщаване. Следователно съвместните усилия между учителите са жизненоважни, позволявайки им да споделят подходи и перспективи – независимо дали насърчават пълноценно участие в дейности или гарантират, че учащите със специфични нужди, като например дислексия, могат да допринесат еднакво. Въпреки че всички аспекти на приобщаването са важни, учителите разполагат с ограничено време и ресурси, въпреки че в някои контексти помощният персонал може да помогне на ученици с допълнителни нужди, без да ги отстранява от учебната им среда.

Предизвикателства и възможности

В много училищни системи интеграцията на устойчивостта и приобщаването все още е по-скоро е целена, отколкото напълно реализирана. Докато политическите рамки и стратегическите визии често поемат силни ангажменти, реалността в класната стая се оформя от комбинация от структурни ограничения, културни нагласи и местни приоритети (Florian & Pantić, 2017). Учителите са в центъра на тази празнина в прилагането, като се справят с напрежението между очакванията от учебната програма, разнообразните нужди на учащите и собствения си професионален капацитет.

- Недостатъчна професионална подготовка

Много учители съобщават, че първоначалното им учителско образование е предлагало само ограничено запознаване с устойчивостта и приобщаването, често разглеждани в изолирани модули, а не като интегрирани, междупредметни теми (ЮНЕСКО, 2020 г.). Непрекъснатото професионално развитие в тези области също е неравномерно, като достъпът зависи до голяма степен от местните бюджети, приоритетите на лидерството и националните политически стимули (Ainscow, 2020 г.).

- Ограничения на ресурсите и инфраструктурата

Както в контекста на високи, така и в контекста на по-ниски доходи, училищата често нямат ресурси да адаптират учебната среда към разнообразните нужди, като същевременно подкрепят проектно-базирано или експериментално обучение за устойчивост (ОИСР, 2012 г.). Това включва недостиг на помощник-учители, ограничен достъп до пространства за обучение на открито, недостатъчна цифрова инфраструктура и неадекватни учебни материали, които отрязват както перспективите за устойчивост, така и многообразието.

- Фрагментирана политика и дизайн на учебните програми

Образованието за устойчивост и приобщаващото образование често се разглеждат в отделни направления на политиката, което води до паралелни, но несвързани инициативи. Тази фрагментация означава, че учителите получават противоречиви послания относно приоритетите и се пропускат възможности за внедряване на ориентирани към справедливостта подходи (Bianchi et al., 2022).

- Натиск от време и работно натоварване

Учителите са изправени пред големи изисквания за организиране на уроците, изисквания за оценяване и административни задължения, които ограничават времето, достъпно за планиране, размисъл и иновации (Hargreaves & Fullan, 2020). Предизвикателството е особено остро за учителите в началото на кариерата им, които все още развиват умения за управление на класната стая, наред с нови педагогически подходи.

- Социокултурни бариери

В някои общности въпросите за устойчивостта може да са политически оспорвани или възприемани като второстепенни спрямо „основните“ академични предмети, докато практиките за приобщаване могат да бъдат възпрепятствани от дълбоко вкоренено дефицитно мислене за определени групи учащи (Slee, 2011). Тези фактори могат да повлияят на мотивацията на учителите, подкрепата на общността и ангажираността на учениците.

- Нови инструменти за приобщаващо оценяване

Както беше обсъдено в раздела за приобщаващия устойчив педагогически модел, започват да се появяват по-лесни за учителите инструменти, които съчетават оценката на компетентностите за устойчивост с мониторинг на приобщаването. Те предлагат практически отправни точки за учителите, които желаят да адаптират практиката си, без да прилагат сложни изследователски методологии.

- Развиващи се мрежи за сътрудничество между учителите

Професионалните обучителни общности, както присъствени, така и онлайн, дават възможност на учителите да споделят ресурси за приобщаваща устойчивост, планове на уроци и инструменти за оценяване. Такива мрежи насърчават експериментирането, взаимната подкрепа и локализирането на глобални рамки като [GreenComp](#) и целите на ЮНЕСКО „Образование 2030“ (Hargreaves & O'Connor, 2018).

- Ангажираност, водена от студентите

Ученето по устойчиво развитие, основано на участие и проекти, има тенденция да генерира високи нива на мотивация на учениците, особено когато е свързано с реални проблеми в местната общност (Oinonen et al., 2024). Това ангажиране може да има ефект на домино, увеличавайки ентусиазма на учителите и участието на общността.

- Политически импулс

Международните инициативи, включително [Целите на ООН за устойчиво развитие](#) и [Европейският зелен пакт](#), подтикват националните правителства да актуализират учебните програми и да разработват рамки, основани на компетентности. Когато са добре съгласувани, тези рамки предоставят по-ясни насоки за учителите и легитимират интегрирането на устойчивостта и приобщаването в масовото образование (Европейска комисия, 2022 г.).

4. Рамки, теории и модели в устойчивото и приобщаващо образование

4.1 Рамката GreenComp

Рамката GreenComp (Bianchi, 2022), използвана като референтна рамка в това проучване, е официалната рамка на Европейския съюз за развиване на компетенции за устойчивост във всички области на образованието и обучението. Разработена от Съвместния изследователски център (JRC) като част от Европейския зелен пакт, GreenComp има за цел да даде възможност на хора от всички възрасти да живеят, учат и работят по начини, които подкрепят екологичната, социалната и икономическата устойчивост. Тя осигурява споделена основа за насърчаване на мислене за устойчивост във формална, неформална и самостоятелно учебна среда.

В основата на GreenComp е убеждението, че смислените действия за устойчивост изискват повече от просто знания – те изискват способността да се мисли системно, да се предвижда промяна и да се действа етично. За тази цел рамката организира 12 ключови компетенции в четири взаимосвързани области:

1. Въплъщаване на ценностите на устойчивостта – Тази област се фокусира върху интернализирането на ценности, които подкрепят устойчивостта. Тя включва:

- Ценене на устойчивостта: Размисъл върху личните и обществените ценности във връзка с устойчивия начин на живот.
- Подкрепа за справедливост: Насърчаване на социалното и междугенерационното равенство.
- Насърчаване на природата: Признаване на взаимозависимостта между човека и природата и насърчаване на грижата за екосистемите.

2. Приемане на сложността в устойчивостта – Тази област развива уменията, необходими за разбиране и справяне със сложни, взаимосвързани предизвикателства, свързани с устойчивостта. Тя включва:

- Системно мислене: Виждане на по-голямата картина и взаимовръзките между системите.
- Критично мислене: Оценяване на информация, поставяне под въпрос на предположения и съпротива срещу грийнуошинга.
- Оформяне на проблема: Разбиране на проблемите на устойчивостта от множество гледни точки и правилното им дефиниране.

3. Визуализиране на устойчиво бъдеще – Учениците се насърчават да си представят и оформят възможни бъдещи развития. Тази област включва:

- Бъдеща грамотност: Предвиждане и планиране на алтернативни бъдещи развития.
- Адаптивност: Навигиране в промените и вземане на информирани решения в условия на несигурност.
- Изследователско мислене: Използване на креативност и интердисциплинарни подходи за генериране на нови решения.

4. Действия за устойчивост – Тази област набляга на поемането на инициатива и оказването на влияние върху промяната. Тя включва:

- Политическа агенция: Разбиране на системите за управление и застъпничество за промяна на политиката.
- Колективни действия: Сътрудничество с други за постигане на устойчиви резултати.
- Индивидуална инициатива: Идентифициране и упражняване на собствения капацитет за смислен принос.

GreenComp не е предписателна учебна програма, а референтен модел. Тя е предназначена да информира разработването на учебни програми, обучението на учители, разработването на политики и стратегиите за оценяване. Компетенциите са нейерархични и взаимосвързани, предназначени да бъдат адаптирани към различни нива на обучение и контексти.

Разработването на рамката беше ръководено от методология на участието, като се черпят познания от преподаватели, изследователи, политици и младежки организации в цяла Европа. Въпреки че е с широк обхват и все още не е тестван във всички контексти, GreenComp е замислен като „жив“ документ – гъвкав, развиващ се и адаптивен към новите предизвикателства пред устойчивостта.

Освен своята всеобхватност и европейска актуалност, гъвкавостта на GreenComp е значително предимство за това проучване за картографиране на учебните програми. Структурата му, базирана на компетенции, позволява идентифицирането на разнообразни подходи за интегриране на устойчивостта в различни предмети и образователни нива, вместо да бъде обвързана с конкретно съдържание. Освен това, разработването на рамката чрез методология на участието, включваща експерти и заинтересовани страни от различен произход, гарантира, че тя представлява широк спектър от перспективи за образованието за устойчивост, което я прави надеждна и широко приета отправна точка за сравнение в различни национални контексти. Този приобщаващ процес на развитие повишава неговата легитимност и приложимост за анализ на разнообразни учебни програми (Hooda & Tuba, 2025).

4.2 Теории, свързани със социалната справедливост и правата на човека

Теориите за социалната справедливост и правата на човека предлагат критични основи за разбиране и развитие на приобщаващото образование. В основата си и двете рамки наблягат на достойнството, равенството и правото на всеки индивид да участва пълноценно в обществото, включително в образователните системи. Приобщаващото образование, което има за цел да осигури равен достъп, участие и резултати за всички учащи – особено за тези, които са маргинализирани – е по своята същност проект за социална справедливост. Теориите за справедливостта и правата са в основата както на философските основи, така и на практическото прилагане на приобщаващото образование в различни контексти.

Една от фундаменталните перспективи е Теорията за справедливостта на Ролс, която набляга на справедливостта като водещ принцип на социалните институции. Ролс (1971) предлага справедливостта да се разбира като равнопоставеност, определена чрез хипотетично споразумение, сключено зад „воал на невежество“, където вземащите решения не са наясно със собствените си социални позиции. В образованието тази теория призовава за структури, които не дават предимство на никоя група пред другите и които осигуряват най-голяма полза за най-слабо облагодетелстваните ученици. Прилагането на принципите на Ролс означава, че училищата трябва да бъдат проектирани така, че да подкрепят нуждите на онези, които исторически са били изключени или недостатъчно обслужвани, като например ученички или ученици с увреждания, етнически групи или такива от семейства с ниски доходи.

Критичната педагогика, най-вече развита от Пауло Фрейре, също играе централна роля в свързването на социалната справедливост с приобщаващото образование. Фрейре (1970) критикува традиционните форми на образование като потискащи и призовава за диалогичен модел, при който учащите и учителите се ангажират с взаимно проучване. В приобщаващите класни стаи критичната педагогика насърчава признаването на житейския опит на учениците и насърчава методи на преподаване, които овластяват маргинализираните гласове. Това оспорва моделите, основани на дефицити, които виждат различията като проблем, и вместо това поставя приобщаващото образование в центъра на вниманието като трансформативен, освободителен процес.

Рамките за правата на човека, като например **Всеобщата декларация за правата на човека** (Организация на обединените нации, 1948 г.) и Конвенцията за правата на хората с увреждания (Организация на обединените нации, 2006 г.), изрично признават образованието като основно право. Тези документи потвърждават, че всички хора имат право на безплатно и задължително начално образование, както и на средно и висше образование въз основа на заслуги. Освен това те настояват, че образованието трябва да насърчава зачитането на правата на човека, достойнството и многообразието. Член 24 от Конвенцията за

правата на хората с увреждания, по-специално, очертава правото на приобщаващо образование, като подчертава, че хората с увреждания не трябва да бъдат изключвани от общообразователните системи въз основа на увреждане.

Ключовите теории за правата на човека и социалната справедливост от този раздел и тяхната връзка с приобщаващото образование са обобщени в таблицата по-долу:

Теория	Основни понятия	Ключови мислители	Принос към приобщаването
Теорията за справедливостта на Рол	Справедливостта като честност; воал на невежеството	Джон Ролс	Застъпва се за структури/решения, които са от полза за най-слабо облагодетелстваните
Подход, основан на способностите	Реални възможности за постигане на благополучие	Амартя Сен, Марта Нусбаум	Фокусира се върху смисленото участие и успеха
Критична педагогика	Пауло Фрейре	Диалог, овластяване, освобождение	Насърчава гласа на учениците и се противопоставя на потисничеството
Рамки за правата на човека	Образованието като право за всички, независимо от идентичност и произход	Организация на обединените нации, ЮНЕСКО	Служи като правна основа за приобщаващо образование

Таблица 4 : Обобщение на ключовите теории в областта на правата на човека и социалната справедливост

Интегрирането на тези теории в образователната практика е важно, така че е необходимо да се премине отвъд достъпа, за да се обърне внимание на участието, представителството и резултатите. Приобщаващото образование трябва да се занимава не само с поставянето на учениците в едно и също пространство, но и с трансформирането на системите, за да подкрепят разнообразните начини на учене и познание. Това включва обучение на учителите срещу предразсъдъци, учебна реформа, която да отразява множество гледни точки, и справедливо разпределение на ресурсите.

4.3 Декларацията от Саламанка и рамката за действие относно образованието за деца със специални потребности

Декларацията [от Саламанка и рамката за действие относно образованието за деца със специални образователни потребности](#), приети през юни 1994 г. на Световната конференция за образование за деца със специални образователни потребности в Саламанка, Испания, бяха трансформационен етап в глобалния дискурс за приобщаващото образование. Свикана от ЮНЕСКО и испанското правителство, конференцията събра над 300 участници от 92 държави, включително представители на правителства, неправителствени организации и застъпнически групи. Основната ѝ цел беше да потвърди правото на образование за всички деца, особено за тези с увреждания и специални образователни потребности, и да насърчи приобщаващите училища като най-ефективното средство за постигане на тази цел (ЮНЕСКО, 1994 г.).

В основата на Декларацията от Саламанка е убеждението, че „училищата трябва да приемат всички деца, независимо от техните физически, интелектуални, социални, емоционални, езикови или други състояния“ (ЮНЕСКО, 1994 г., стр. 6). Тази позиция надхвърля традиционните подходи за специално образование, като се застъпва за приобщаващи образователни системи, които обслужват всички учаци в общообразователните класове. Документът потвърждава, че всяко дете има уникален набор от характеристики, интереси, способности и учебни потребности и че образователните системи трябва да бъдат проектирани и внедрени така, че да отразяват това многообразие.

Рамка за действие : Придружаващата Рамка за действие предоставя практически насоки за правителства, образователни институции и международни организации. Тя призовава за политически реформи за премахване на бариерите пред приобщаването, включително разработване на приобщаващи учебни програми, програми за обучение на учители и партньорства с общността (ЮНЕСКО, 1994 г.). От решаващо значение е, че рамката насърчава идеята, че приобщаващото образование е рентабилно, особено в страните с ниски доходи, тъй като използва съществуващите обществени училища и се основава на споделени ресурси, вместо да създава паралелни системи за специално образование (Peters, 2003 г.). Подготовката на учителите е ключов въпрос в рамката. Тя се застъпва за преориентиране на програмите за обучение на учители, за да се включат обучения по приобщаващи практики, съвместно преподаване и диференцирано обучение. Този фокус върху изграждането на капацитет е от основно значение за устойчивостта на системите за приобщаващо образование (Florian & Black-Hawkins, 2011 г.).

Въпреки глобалния си принципи, прилагането на принципите от Саламанка варира значително в различните региони. Докато някои страни са постигнали значителен напредък в трансформирането на образователните си системи, други продължават да се борят с недостатъчни ресурси, дълбоко вкоренена

сегрегация и недостатъчна подкрепа от страна на учителите (Miles & Singal, 2010). Въпреки това, Декларацията от Саламанка остава основополагащ документ, който продължава да вдъхновява застъпничество и реформа на политиките към образователното приобщаване. Тя представлява крайъгълен камък в движението към приобщаващо образование. Чрез формулиране на ясна визия за училищата като институции, които приветстват и обслужват всички учащи, документът предизвиква образователните системи да преосмислят равенството, многообразието и участието.

4.4 Системна теория от социо-конструктивистка перспектива

Системната теория, особено от социоконструктивистки поглед, предоставя ценна рамка за приобщаващото образование. Тя подчертава училищата като динамични части от по-големи социални, културни и политически системи (Берталанфи, 1968). В комбинация със социоконструктивизма, който набляга на съвместното изграждане на знания чрез социално взаимодействие (Виготски, 1978), тази теория разглежда сложността на приобщаващите практики. Ученето се съвместно конструира в рамките на социален контекст, в съответствие с целта на приобщаващото образование да цени многообразието и да подкрепя всички учащи. Системната теория подчертава многопластови влияния като политика, общност и институционална култура, които оформят образователните резултати (Бронфенбренер, 1979).

Приобщаващото училище е сложна система, в която администрацията, учителите, учениците и семействата взаимодействат. Промените в една област, като например националната политика, изискват подкрепа от обучението на учителите и ресурси, за да успеят (Ainscow & Sandill, 2010). От тази гледна точка приобщаването е нововъзникващо качество на цялата система, а не само на отделна класна стая. Социално-конструктивистките принципи наблягат на способността на учащите да участват, особено за разнообразните учащи. Приобщаващите системи трябва да предлагат множество пътища към успеха. Фокусът на Системната теория върху обратната връзка и адаптивността подкрепя отзивчиви образователни практики, които се развиват заедно с нуждите на заинтересованите страни (Senge et al., 2000).

Учителите са част от учебна система, участвайки в диалог и професионално развитие. Приобщаващото образование изисква сътрудничество между учители, специални педагози, семейства и ученици. Флориан и Блек-Хокинс (2011) се застъпват за „приобщаваща педагогика“, проектирайки гъвкави възможности за обучение за всички. Системната теория също така разглежда съпротивата в образованието. Прилагането на приобщаването често е изправено пред институционални норми и ограничения на ресурсите. Системният подход идентифицира точки на влияние за значителни подобрения (Meadows, 2008), като набляга на лидерството, съгласуването на политиките и споделената визия за устойчиво приобщаване.

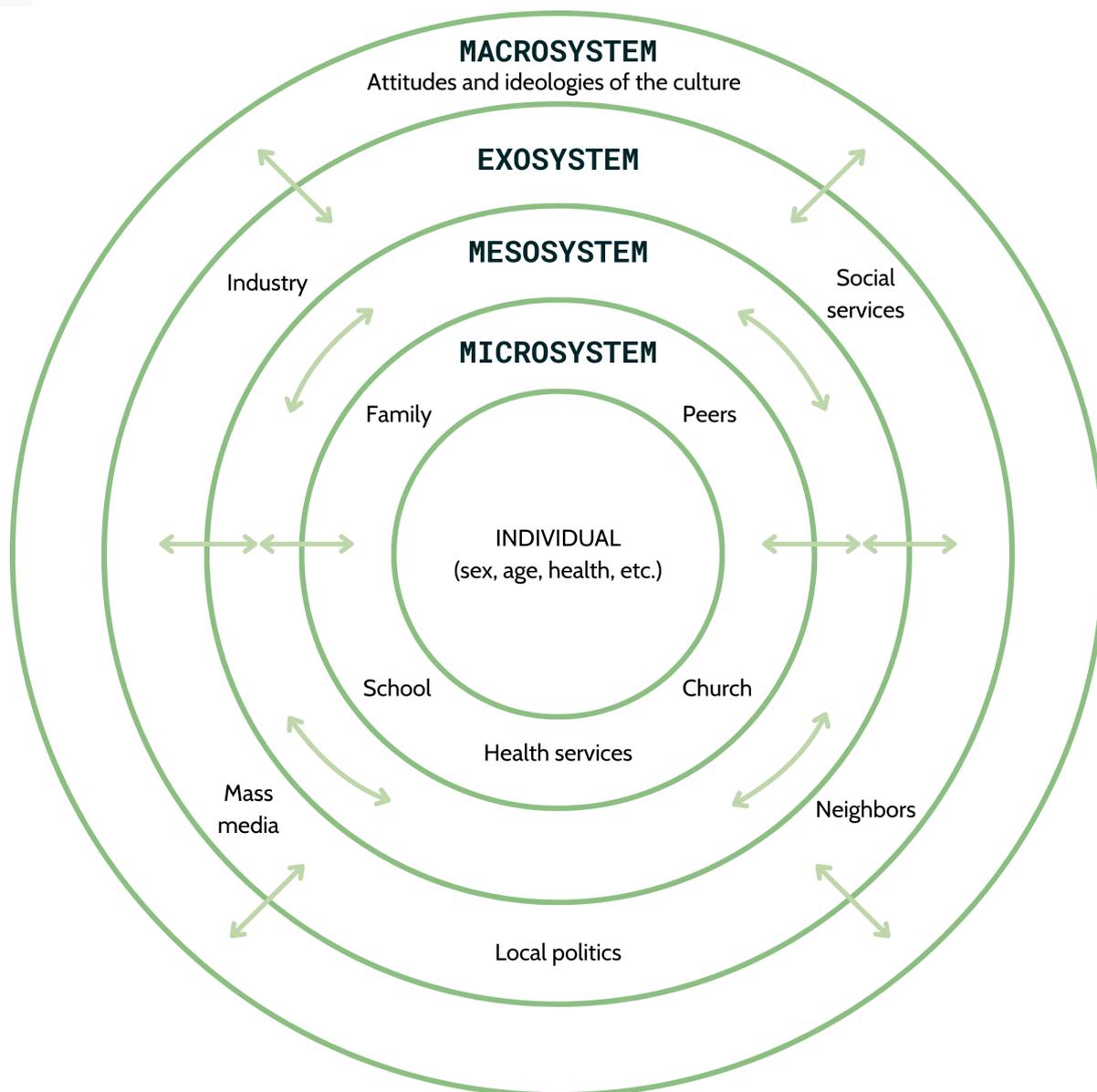
Вдъхновена от социално-конструктивизма, Системната теория предлага холистично разбиране за насърчаване на приобщаващото образование. Тя насърчава усилията в цялата система, вместо изолирани интервенции, и преминаване от модели на дефицит към признаване на съвместно конструираното знание и многообразие. Тази перспектива предоставя теоретична и практическа пътна карта за приобщаване чрез интегриране на структурни и релационни аспекти.

4.5 Теория на екологичните системи

Теорията за екологичните системи (1979) на Юри Бронфенбренер предлага рамка за разбиране на това как взаимосвързаните фактори на околната среда влияят върху развитието на детето. Тя разглежда околната среда като вложени системи – микросистема, мезосистема, екзосистема, макросистема и хроносистема – за да обясни как социалният и екологичният контекст оформят образователния опит, особено в приобщаващото образование.

Микросистемата (непосредствените среди като класните стаи и семействата) трябва да бъде гостоприемна и подкрепяща многообразието, като учителите насърчават приобщаването. Мезосистемата (взаимовръзките между тези среди, например сътрудничество между дома и училището) също е жизненоважна за успешното приобщаване.

Екзосистемата (косвени влияния като училищни настоятелства и политики) може или да подпомогне, или да възпрепятства приобщаващото образование. Адекватното обучение на учителите и ресурси са от решаващо значение за устойчивото приобщаване. Макросистемата (по-широки културни ценности и идеологии) силно влияе върху отношението към уврежданията и приобщаването. За истинското приобщаване е необходима промяна към ценене на многообразието и равенството, което го прави политически и културен проблем. Хроносистемата (времево измерение) признава, че промените във времето (напр. промени в политиките, технологии) влияят върху възможностите за учащите с увреждания, изисквайки проактивни реакции от страна на преподавателите и политиците.

Фигура 2. Теория на екологичните системи от Бронфенбренер. Източник: Уикипедия.

Прилагането на тази теория към приобщаващото образование подчертава необходимостта от системна съгласуваност и споделена отговорност. Ефективното приобщаване изисква всички системни нива да се придържат към равнопоставено участие. Този подход помага за идентифициране на системни бариери и насърчава непрекъснатата оценка и реформи, като признава приобщаването като динамичен процес.

4.6 Универсален дизайн за обучение

Универсалният дизайн за обучение (UDL) се основава на три принципа: множество начини за ангажиране („защо“), представяне („какво“) и действие/изразяване („как“). Те отчитат разнообразните мотивации, разбиране и демонстриране на знания, позволявайки на преподавателите да отговорят на разнообразни нужди. Приобщаващото образование изисква целенасочено

премахване на бариерите. UDL подкрепя това чрез проактивен дизайн, като например последователни субтитри, което е от полза не само за глухите ученици, но и за изучаващите английски език и други.

UDL оспорва традиционните възгледи за способностите, като предлага разнообразно ангажиране и оценяване, позволявайки на учениците да използват силните си страни. Това намалява стигмата и цени многообразието, в съответствие със социално-конструктивисткото обучение. Акцентирайки върху самостоятелността на учащия, UDL предлага възможности за избор, които насърчават автономността и метапознанието. Това овластява учениците, особено тези, които са преживели маргинализацията, изграждайки увереност и ангажираност. Ефективното прилагане на UDL изисква професионално развитие и системна подкрепа от ръководството, разработчиците на учебни програми и политиките. Когато е внедрена на всички нива, UDL измества фокуса от индивидуално коригиране към системен дизайн, засилвайки приобщаващото образование. UDL е стабилна рамка, която подкрепя приобщаващото образование чрез проектиране на гъвкава, безбарьерна учебна среда. Тя предвижда многообразието, насърчава равенството и достъпа и насочва учителите в създаването на ангажиращи, приобщаващи класни стаи.

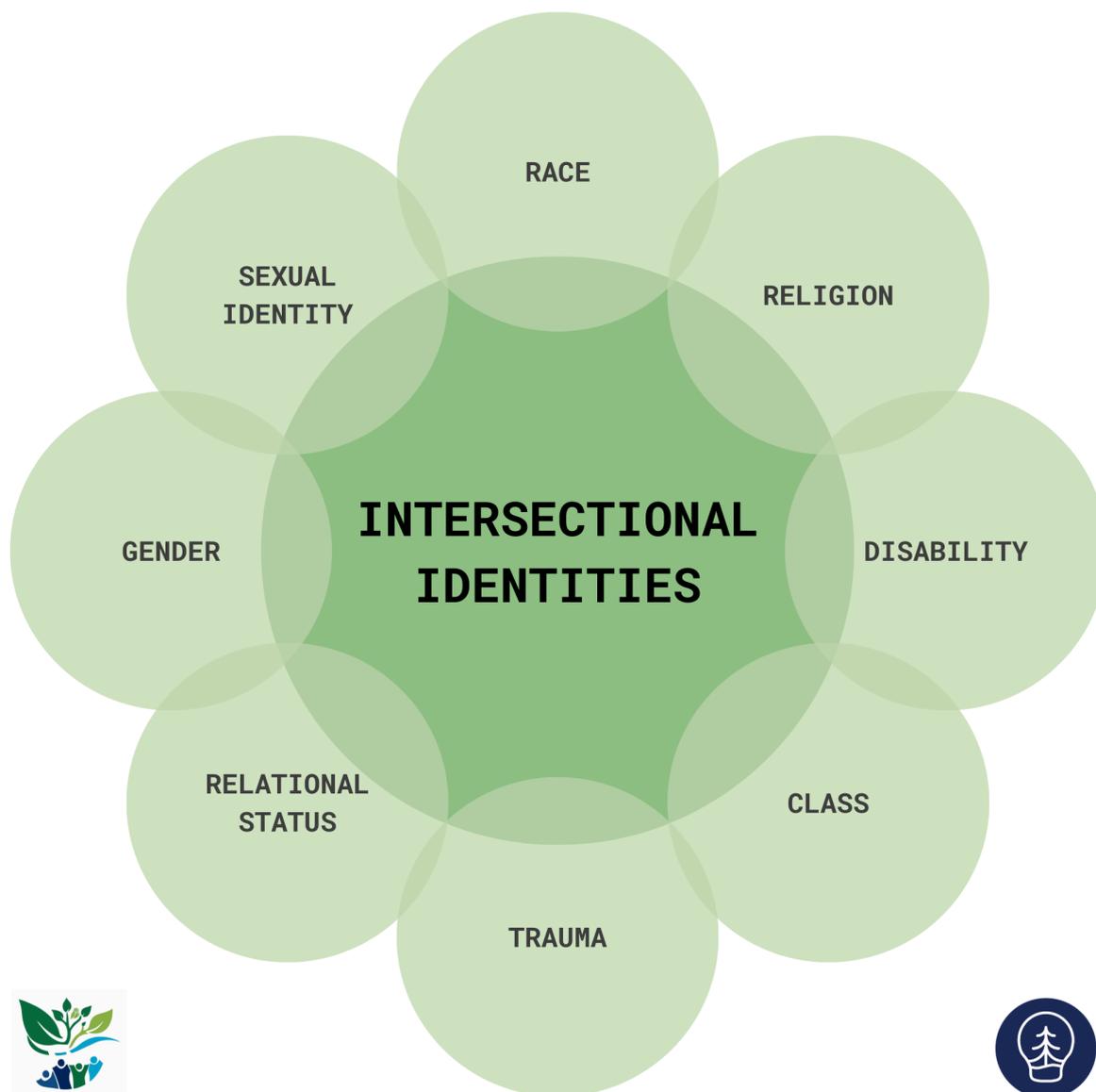
4.7 Модел на Креншоу за интерсекционалност

Моделът на интерсекционалност на Креншоу, разработен през 1989 г., разкрива как взаимосвързаните системи на потисничество, като раса и пол, оформят преживяванията на маргинализацията. Първоначално фокусиран върху чернокожите жени, той сега обхваща класа, увреждането, сексуалността, религията и имиграционния статус. В образованието тази рамка помага за справяне със сложните неравенства, засягащи достъпа и опита на учениците. Докато приобщаването често е насочено към ученици с увреждания, интерсекционалността подчертава, че учениците се сблъскват с множество, припокриващи се форми на маргинализацията. Пренебрегването на тези пресичащи се идентичности опростява предизвикателствата и ограничава ефективността на интервенцията. По този начин интерсекционалността разширява приобщаването отвъд категориите, обхванати от един проблем. Ключов принос на интерсекционалността е критиката ѝ към неутралността в образованието. Учебните програми и практики често отразяват опита на доминиращите групи, маргинализирайки другите. Интерсекционалният подход оспорва тези предположения, като се застъпва за ценене на разнообразните знания, гласове и опит, движейки се към равенство и справедливост.

На практика, интерсекционалността подтиква преподавателите да осъзнаят как политиките и динамиката в класната стая могат да поставят в неравностойно положение определени ученици. Например, дисциплинарните практики засягат

непропорционално цветнокожите ученици, а учениците имигранти с увреждания са изправени пред двойно изключване. Без тази рамка такива ученици биват пренебрегвани. Интерсекционалността е в съответствие и с акцента на приобщаващото образование върху гласа на учащите. Разбирането на сложните идентичности на учениците насърчава културно устойчиви педагогики, разнообразно съдържание и открит диалог за властта и привилегиите, което е от полза за всички ученици чрез емпатия и критично мислене.

Фигура 3 : Моделът на Креншоу за интерсекционалност. *Източник: Хаслер (2020) в Medium*

Прилагането на интерсекционален подход изисква институционален ангажимент. Училищата трябва да оценяват политиките и практиките за данни (напр. дезагрегирани данни), за да разкрият неравенствата, произтичащи от

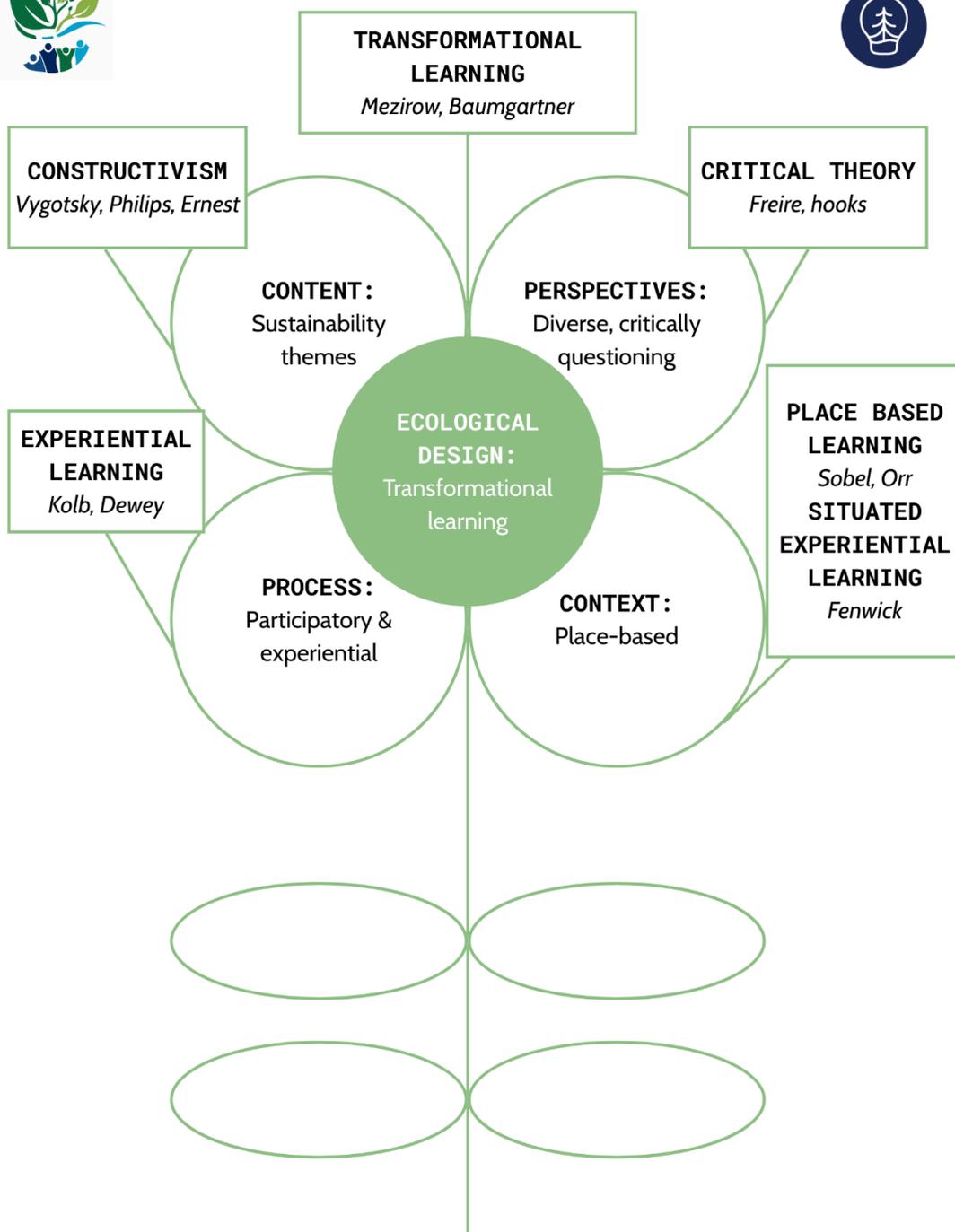
пресичащи се идентичности. Това води до по-нюансирани и ефективни интервенции, осигуряващи смислено участие и постижения за всички.

Моделът на Креншоу засилва приобщаването, като подчертава взаимосвързаните системи на власт. Той насърчава преподавателите да гледат на учениците като на цялостни личности в сложни социални контексти, насърчавайки справедлива и отзивчива учебна среда, където всички ученици са истински ценени и подкрепяни.

4.8 Педагогически модели в рамките на образованието за устойчиво развитие и/или приобщаване

Педагогически модел за преподаване на устойчивост във висшето образование: Ангажиране на ума, ръцете и сърцето : Този педагогически модел, разработен от Капила и Аувинен (2024), набляга на трансформативното обучение за устойчивост, като целенасочено ангажира и трите измерения на студентския опит – „главата“ (когнитивно разбиране), „ръцете“ (психомоторна активност или приложение на умения) и „сърцето“ (афективна, основана на ценности мотивация) – в съгласувани учебни дейности, предназначени да насърчават компетенциите за устойчивост. Моделът интегрира теории за трансформативно обучение, лидерство в областта на устойчивостта и образование, основано на компетентности, за да проектира учебни преживявания, които развиват знанията, идентичността и способността на учащите се. Въз основа на емпирични данни за внедряване от магистърски курс (с предварителни/последващи проучвания, $n = 25$, и качествена обратна връзка, $n = 19$), той демонстрира доказателства за подкрепа на значими промени в нагласите, способностите и мотивацията към целите за устойчивост.

Моделът на Бърнс за педагогика на устойчивостта се фокусира върху екологичен дизайн на обучението, изграден около пет взаимосвързани измерения: **Съдържание** , което е тематично, системно и създадено съвместно с учащите; **Перспективи** , които канят към критично разглеждане на доминиращите парадигми през различни призми; **Процес** , който набляга на партиципаторното, преживяващото и релационното ангажиране; **Контекст** , който основава обучението в специфични, локално базирани среди; и **Дизайн** , който като екологичен интегративен процес преплита останалите четири, за да насърчи трансформационното обучение (Burns, 2013).

**ORGANIC NATURE OF CLASSROOMS,
COMMUNITIES AND CAMPUSES**

Фигура 4 : Модел на Бърнс за педагогика на устойчивостта. *Източник: Хедър Бърнс*

Всички представени по-горе модели насърчават холистично, експериментално и трансформативно учене, свързвайки знания, умения и ценности, и целят да развият компетенции за устойчиво поведение и активно участие в социални и екологични проблеми.

Теориите за GreenComp, социалната справедливост и правата на човека подчертават многостранния характер на приобщаващото и устойчиво образование. Декларацията от Саламанка, Системната теория, Теорията на екологичните системи, Универсалният дизайн за обучение (UDL) и Моделът за интерсекционалност на Креншоу предоставят ключова основа за приобщаващи практики, като наблягат на системната съгласуваност, проактивния дизайн и се справят със сложната маргинализация. Педагогически модели като „Глава, ръце, сърце“ и Педагогиката на устойчивостта на Бърнс се застъпват за холистично, експериментално и трансформативно обучение за устойчиво поведение. Синтезирайки тези аспекти, Педагогическият модел на InclusiveFuture предлага всеобхватна, приложима и етично обоснована рамка, интегрираща компетенциите на GreenComp, принципите на социалната справедливост, UDL и интерсекционалността. Това гарантира фундаменталността на устойчивостта и приобщаването при осигуряването на образование за всички.

5. Предистория и цели

5.1 Обосновка

Не е новост, че живеем в постоянно състояние на промяна; светът преминава през бързи и непрекъснати промени по начин, при който темпът на промяна е експоненциален, когато гледаме от миналото към настоящето и след това към бъдещето. Взаимосвързани предизвикателства, като например променящия се климат и социалните неравенства, изглеждат изискват незабавно внимание, но въпреки това рядко се включват в традиционните педагогики. Разпространените в момента образователни идеи и практики в различните страни, особено в училищното образование, макар и ценни, често не успяват да ни осигурят цялостното разбиране и адаптивните умения, необходими за справяне с тези сложни ситуации.

Този **приобщаващ педагогически модел за преподаване на учене и оценка на компетенциите за устойчивост** има за цел да допринесе за преодоляване на тази празнина, като предлага образователни преживявания, педагогически подходи и практики в класната стая, които са здраво вкоренени в настоящите планетарни и образователни реалности. Чрез този педагогически модел ние се стремим да подготвим преподаватели, учители, училищни ръководители и ученици не само да оцелеят, но и да създадат по-справедливо и процъфтяващо бъдеще.

5.2 Предистория

Този раздел разглежда подробно извършената работа като част от проекта InclusiveFuture, насочена към насърчаване на приобщаването чрез устойчиво

образование. Като част от проучването на този педагогически модел, партньорите по проекта:

(i) анализира националните основни учебни програми за основно образование и горен курс на средното образование (1-12 клас) на страните партньори, за да определи дали и как компетенциите за устойчивост са интегрирани в учебните програми, включително преобладаващите политически разпоредби и установените пропуски

(ii) проведе дискусии чрез фокус групи със заинтересовани страни в училищата, т.е. учители, директори на училища, обучители на учители, студенти-учители и образователни изследователи в 8 страни партньори, за да разбере от първа ръка как те преживяват интеграцията на практиките за приобщаване и устойчивост в училищата и класните стаи и какви предизвикателства остават за разрешаване

(iii) събрани добри практики в приобщаващото и устойчиво образование от страните партньори, които си струва да бъдат подчертани за учителите; и послужат като вдъхновение за педагогическите подходи, дейностите в класната стая и инструментите за оценяване, създадени в подкрепа на разработването и прилагането на този модел.

Изводи от анализа на учебните програми

Худа и Туба (2025), заедно с екипа на InclusiveFuture, анализираха [националните основни учебни програми \(начално и средно образование\) на 8 страни партньори](#), за да идентифицират съществуващите разпоредби, както и пропуските в учебните програми за повишаване на компетентностите за устойчивост на учениците. Най-важните изводи от анализа на учебните програми са обобщени по-долу:

„Докато повечето страни от ЕС подкрепят основното образование за устойчивост, по-дълбоките компетенции, като например грамотността за бъдещето, са важни за трансформирането на тревожността или пасивността в устойчивост, а проактивното поведение рядко се акцентира. Преподаването често се фокусира върху прости действия с ниско въздействие, като сортиране на отпадъци (съобщавано от 83,9% от директорите на училища), вместо върху справянето със сложни предизвикателства, свързани с устойчивостта. Въпреки ограниченото формално обучение, много учители се чувстват уверени, когато обсъждат устойчивостта, но трансформативните, ориентирани към действие методи на преподаване все още не се прилагат широко. В резултат на това само 42,1% от младите хора смятат, че са имали смислен учебен опит, свързан с устойчивостта в училище (Европейска комисия. Генерална дирекция „Образование, младеж, спорт и култура“, 2024 г.)“

Обучението на учителите, оценяването на компетенциите за устойчивост и практическото прилагане на интердисциплинарни подходи се очертават като повтарящи се области, нуждаещи се от подобрене. Много страни

съобщават, че макар учителите да признават важността на устойчивостта, те често нямат увереност или осезаеми инструменти, за да я интегрират ефективно в своите преподавателски практики. Освен това, стандартизирани рамки за оценяване на компетенциите за устойчивост често липсват, което възпрепятства способността за проследяване на напредъка и осигуряване на отчетност. Балансирането на изискванията за формално образование с експерименталното, практическо обучение също остава широко разпространено предизвикателство, тъй като системите, фокусирани върху изпити, и времевите ограничения могат да възпрепятстват практическото прилагане на принципите на устойчивостта. Следователно е необходим по- **практичен, практически обучителен опит** както за учащите, така и за преподавателите, включително ученици, учители и директори на училища.

Ето какво препоръчва докладът:

Изрично интегриране на компетенциите за устойчивост	Интегрирайте изрично компетенциите за устойчивост в националните и регионалните рамки на учебните програми. Определете какво означават тези компетенции, как трябва да се преподават и как трябва да се оценяват. Уверете се, че тези дефиниции са в съответствие с глобалните рамки като GreenComp.
Разработване на практически инструменти за оценка на компетенциите за устойчивост	Разработване на стандартизирани национални инструменти за оценяване, специално предназначени за оценка на компетенциите за устойчивост. Тези инструменти следва да бъдат интегрирани в съществуващите практики за оценяване и да предоставят ясна картина на развитието на уменията, свързани с устойчивостта, на учениците.
Насърчаване на интердисциплинарното сътрудничество	Насърчаване на интердисциплинарното сътрудничество на всички нива на образование. Улесняване на разработването на учебни модули и проекти, които интегрират теми за устойчивост в различни предмети, насърчавайки цялостно разбиране на сложни проблеми.
Подкрепа за цялостен училищен подход	Училищните ръководители трябва да могат да създават пространство за и да подкрепят автономността на учителите при разработването и прилагането на инициативи за образование за устойчивост, както и да предоставят ресурси, насоки и гъвкавост на учителите да внедряват иновации и да адаптират своите преподавателски практики, за да се справят с проблемите на устойчивостта.

Интегриране на устойчивостта в ежедневната практика

Противоречието между нашето ежедневие и политиките трябва да бъде подчертано и учениците трябва да могат да оценяват отдолу нагоре, към върха на йерархията. Фокусът на училищата, учителите и политиките трябва да се измести от отговаряне на външни изисквания към подкрепа и възнаграждаване на ежедневните практики за устойчивост.

Таблица 5 : Ключови препоръки, подчертаващи необходимостта от педагогическия модел „InclusiveFuture“

Прозрения от проучвания на фокус групи

Фокус групи проучвания (Vesely & Szövérfi, 2025) в осем страни партньори по InclusiveFuture идентифицираха ключови области за подобряване на образованието по устойчиво развитие в училищата. Те включват:

- Акцентиране върху ценностите и ориентацията към бъдещето: Основаване на образованието върху ценности като справедливост и емпатия, насърчаване на равноправно участие за всички ученици и преодоляване на бариерите, свързани с отношението, пред индивидуалните действия.
- Оценка на неакадемичните резултати: Разработване на рамки за оценка на екипната работа, емпатията и екологичното управление, отвъд традиционните академични постижения.
- Осигуряване на достъпни, безплатни практически инструменти и ресурси: Осигуряване на лесно адаптивни, локализирани и готови за употреба учебни материали.
- Иновации в обучението: Интегриране на устойчивостта в учебните предмети, разработване на самостоятелни курсове, насърчаване на проектно и експериментално обучение, използване на данни от реалния свят, прилагане на спекулативен дизайн и насърчаване на интердисциплинарни подходи в цялото училище, съобразени със GreenComp. Потапянето в природата е от решаващо значение за насърчаване на екологичното разбиране и отговорност.
- Справяне с многоизмерността на устойчивостта: Признание и интегриране на екологичните, социалните, икономическите и културните измерения холистично.
- Професионално развитие в областта на устойчивостта и приобщаването, изграждане на капацитет на учителите и повишаване на увереността на учителите: Осигуряване на текущо обучение по знания и педагогически инструменти, разглеждане на сложни интердисциплинарни теми и насърчаване на вътрешната мотивация у учителите чрез подкрепа и автономност, съгласно теорията за самоопределение.

- **Мащабиране и споделяне на добри практики:** Създаване на механизми за идентифициране, валидиране и разпространение на успешни инициативи за устойчивост.
- **Справяне с недостъпността на съдържанието за устойчивост:** Осигуряване на достъпност на съдържанието за ученици от различен езиков и културен произход.
- **Търсене на обществена подкрепа:** Подчертаване на необходимостта от активно участие на семействата, общностите и обществото като цяло за създаване на трайна културна промяна, тъй като усилията, базирани в училище, са подкопани от общественото разточителство или изключване.

Прозрения от добри практики от страните партньори:

Добри [практики за устойчивост и приобщаващо образование](#)“ от Весели и др. (2025 г.), изготвен в рамките на проекта InclusiveFuture, обединява 55 примера за образование за устойчивост в различни европейски контексти. Много от тези случаи предлагат ценна информация за това как компетенциите за устойчивост могат да бъдат смислено развити в училищата, като същевременно се насърчава приобщаването на всички учащи. Анализът подчертава, че вече съществуват ефективни практики на училищно и класно ниво, но те често са фрагментирани, зависими от ресурси или разчитат на индивидуална инициатива. Освен това съществуват общи модели за това какво работи и къде остават пропуски, осигуряващи основа за проектиране на модели:

1. Разнообразни педагогически подходи като катализатори за ангажираност: Казусите показват, че активните, ориентирани към учениците подходи – като например „живи лаборатории“, учене, основано на феномени, учене чрез преживяване, учене чрез стаж, учене, основано на проблеми и проекти – последователно насърчават по-задълбочено ангажиране с темите за устойчивост. Тези методи свързват обучението в класната стая с реални житейски контексти, насърчавайки учащите се да прилагат знания чрез практически дейности, обществени проекти и съвместно решаване на проблеми. Ключовите изводи включват:

- Учебните дейности трябва да бъдат автентични и контекстуално обвързани, като дават възможност на учениците да видят значението на устойчивостта в собствения си живот.
- Сътрудничеството – както между учениците, така и между училищата и партньорите от общността – повишава мотивацията и развива умения.
- Насоките от страна на учителя са от решаващо значение за структурирането на изследването, подпомагането на размисъл и свързването на практическия опит с концептуалното разбиране.

Въпреки че тези подходи са адаптивни към различните училищни нива, тяхното прилагане може да бъде неравномерно. Предизвикателства като високи изисквания за подготовка, трудности при съгласуване с твърди учебни програми и ограничен достъп до пространства или материали сочат необходимостта от инструменти за планиране, подкрепени от модели, адаптивни ресурси и примери за разнообразни училищни условия.

2. Включване на устойчивостта в ежедневното обучение: Най-добрите практики, свързани с учебните програми, показват, че образованието за устойчивост работи най-добре, когато е интегрирано в редовното обучение, а не се третира като допълнителен или еднократен проект. Примери като тематични седмици за устойчивост, междупредметни проекти или адаптации по специфични предмети показват, че дори малки интервенции могат да променят училищната култура, когато се повтарят и внедряват. Следователно е необходимо:

- Предоставяне на модулни дейности и планове за уроци, които могат да бъдат вградени в съществуващи предмети.
- Насърчаване на интердисциплинарни връзки, свързващи екологичните, социалните, културните и икономическите измерения на устойчивостта.
- Предлагане на адаптивни шаблони, така че учителите в различни контексти (градски/селски, богати/ограничени ресурси) да могат да внедрят модела, без да се нуждаят от обширна външна подкрепа.

3. Приобщаване като двигател на участието и принадлежността: Докладът за добри практики потвърждава, че приобщаването е от съществено значение, за да може обучението по устойчивост да достигне до всички ученици. Приобщаването на ниво класна стая често включва:

- Диференцирано обучение, което отчита различните способности, стилове на учене и произход.
- Принципите на Универсалния дизайн за обучение, предлагащи множество средства за ангажиране, представяне и изразяване.
- Осигуряване на културно релевантни и достъпни материали и примери за всички учащи.

Някои практики показват и стойността на студентския глас и лидерството – например, когато студентите съвместно проектират проекти или ръководят инициативи за устойчивост, участието се разширява и учебната общност става по-сплотена.

4. Недостиг на ресурси и капацитет на учителите: Няколко добри практики постигат успех благодарение на ентузиазма и креативността на учителите, но тези успехи могат да бъдат трудни за поддържане, когато ресурсите са

ограничени или когато учителите нямат обучение по интердисциплинарни или партиципативни методи. Докладът отбелязва, че:

- Много ефективни подходи разчитат на адаптиране на външни рамки или ресурси, ръководено от учителя.
- Учителите се възползват от конкретни, готови за употреба материали и примери за добри практики от други училища.
- Възможностите за професионално обучение – особено тези, които включват обмен на опит – засилват увереността в прилагането на нови педагогически подходи.

Това подчертава важността на (i) предоставянето на ясни, практични насоки и примери за проектиране, оценяване и адаптиране на уроци, (ii) включването на опции за внедряване с ограничени ресурси, така че училищата с ограничена инфраструктура все още да могат да участват пълноценно, и (iii) включването на съвместен компонент, където учителите могат да споделят опит и да усъвършенстват практиките.

5. Пропуски в компетенциите за устойчивост: Въпреки че много практики насърчават ценностите и действията за устойчивост, докладът показва по-слабо покритие на две области на GreenComp:

- Приемане на сложността (напр. системно мислене, критичен анализ на взаимосвързани предизвикателства).
- Визуализиране на устойчиво бъдеще (напр. бъдеща грамотност, адаптивност, изследователско мислене).

Този педагогически модел се опитва да преодолее тези пропуски чрез интегриране на дейности, които помагат на учениците:

- Картографирайте взаимовръзките между екологични, социални и икономически проблеми.
- Представете си алтернативни бъдещи развития и проучете креативни решения.
- Помислете върху компромисите и несигурностите, присъщи на предизвикателствата, свързани с устойчивостта.

Констатациите от доклада за добри практики подчертават, че този педагогически модел следва

(i) Вграждане на приобщаване във всеки етап от планирането и изпълнението, а не като допълнение.

(ii) Да се предоставят насоки за адаптиране на дейностите към различните учебни потребности без прекомерно натоварване на учителите.

(iii) Насърчаване на студентската активност, като се признава, че учащите се активно допринасят за решения за устойчивост.

5.3 Цел и задачи

Разработването на Приобщаващ педагогически модел за преподаване, учене и оценка на компетенциите за устойчивост е обусловено от необходимостта да се даде възможност на учителите и училищните ръководители да внедрят устойчивостта и приобщаването по смислен начин в ежедневната училищна практика. Въпреки че вече съществуват множество вдъхновяващи инициативи, те често са фрагментирани, зависят от индивидуалната инициатива и не разполагат с достъпни, адаптивни ресурси. Този модел се стреми да консолидира доказани подходи, да преодолее установените пропуски и да осигури съгласувана, практична рамка, която подкрепя преподавателите в превръщането на принципите на устойчивостта в осезаеми действия на ниво класна стая и училище.

Цел

Да се подпомогнат учителите и училищните ръководители в интегрирането на компетенциите за устойчивост и приобщаване в преподаването, ученето и училищната култура чрез достъпни, приобщаващи и практични педагогически насоки и инструменти, с особен акцент върху приложението в класната стая.

Цели

Приобщаващият педагогически модел ще:

1. **Справяне с педагогическите пропуски и нужди**, установени по време на анализи на предисторията, чрез проучване на учебните програми, събиране на гледните точки на заинтересованите страни и идентифициране на най-добри практики в 8 държави
2. **Укрепване на капацитета на учителите и училищните ръководители** за проектиране, прилагане и оценяване на учебни дейности, които развиват компетенции за устойчивост по начини, които приобщават всички учащи.
3. **Осигурете адаптивни, готови за употреба ресурси**, които могат да бъдат интегрирани в съществуващи предмети, дейности и училищни инициативи, без да е необходимо значително допълнително натоварване или ресурси.
4. **Насърчаване на използването на приобщаващи педагогически подходи**, които осигуряват участие, представителство и равни възможности за обучение на ученици от различен произход и с

разнообразни учебни потребности.

5. **Насърчавайте увереността и способността на учителите** да се ръководят от ясни насоки, практически примери и подкрепящи инструменти за внедряване на ценностите, начините на мислене и практиките за устойчивост в ежедневно преподаване.
6. **Насърчавайте сътрудничеството и взаимното обучение** сред преподавателите чрез подходи, които са адаптивни към различни училищни контексти, включително тези с ограничена инфраструктура или ресурси.

5.4 Характеристики на модела

Моделът „Инклузивно бъдеще“ е проектиран да бъде практичен, адаптивен и приобщаващ инструмент за учители и училищни ръководители. Моделът е проектиран да бъде:

Ориентиран към учителя : Моделът е изграден с учителите като основни потребители. Той предоставя конкретни насоки, готови за употреба примери и адаптивни инструменти, които могат да бъдат внедрени без обширна допълнителна подготовка.

Вградено в ежедневно обучение: Вместо да третира устойчивостта като отделна тема, моделът интегрира устойчивостта в ежедневно преподаване и училищната култура, използвайки както специфични за предмета, така и междупредметни подходи, за да вгради ценностите на устойчивостта във всички дисциплини и дейности.

Приобщаващ: Моделът вгражда приобщаващ подход във всички дейности, използвайки Универсален дизайн за обучение и диференцирано обучение, за да ги направи достъпни, релевантни и адаптивни, като същевременно насърчава подкрепяща култура в класната стая за равноправно участие.

Гъвкав и адаптивен към контекста: Въпреки че е разработен за ЕС и страните партньори, моделът отчита разнообразния училищен контекст и предлага гъвкави пътища, с дейности, които могат да бъдат адаптирани според мащаба, възрастовата група и учебната програма.

Ориентиран към компетентностите: Моделът е в съответствие с установените рамки, особено с European GreenComp, като адресира пропуски като системно мислене, бъдеща грамотност и справяне със сложността.

Съвместна и общностно ориентирана: Моделът насърчава сътрудничеството между учители, ученици и партньори от общността, като насърчава колективната отговорност за устойчивост и приобщаване чрез взаимно обучение и споделени проекти.

Основан на доказателства и приложим на практика : Моделът, базиран на изследвания, обратна връзка от заинтересованите страни и полеви прозрения, превръща теорията в практически стъпки, помагайки на преподавателите уверено да прилагат ценностите на устойчивостта в училищата и класните стаи.

6. Контекст и методология

Процесът на разработване на модела се основава на съществуващи изследвания, документирани практики и съвместния опит на партньорите по проекта, като същевременно се гарантира, че моделът е валидиран от тези, които в крайна сметка ще го използват. Методологията следва трифазен процес, като гарантира, че моделът е базиран на доказателства, съвместно създаден със заинтересованите страни и усъвършенстван чрез итеративна обратна връзка.

Фаза 1 Проучване и преглед

Тази фаза установява доказателствената база за модела чрез консолидиране на данни от множество източници:

- Анализ на учебните програми в страните партньори за идентифициране на възможности за вграждане на компетенции за устойчивост и принципи на приобщаване в съществуващите образователни рамки.
- Фокус групи с преподаватели, изследователи и училищни ръководители, за да се получат практически прозрения, предизвикателства и нужди директно от практиката.
- Събиране на добри практики от доклада „Най-добри практики за устойчиво образование и приобщаване“, идентифициране на ефективни подходи, които могат да бъдат адаптирани и интегрирани в модела.
- Преглед на съществуващите изследвания, теории и рамки в рамките на образованието за приобщаване и устойчивост, за да се гарантира, че моделът е в съответствие с признатите структури на компетентностите, като същевременно се справя с настоящите пропуски, особено в системното мислене, бъдещата грамотност и справянето със сложността.

Тази фаза доведе до ясен набор от ценности, принципи, съдържание и дизайнерски съображения, които ръководят следващия етап.

Фаза 2 Проектиране на модела

Фазата на проектиране се фокусира върху превръщането на доказателствата и принципите в практичен, лесен за ползване модел. Това включва

- Съгласуване на основните ценности и принципи с партньорите по проекта, за да се осигури споделена визия и съгласуваност с всеобхватните цели за устойчивост и приобщаване.
- Изготвяне на първоначалната рамка на модела, включително предложена структура, области на съдържанието и примери за приложение на ниво класна стая и училище.
- Първи партньорски семинар за мониторинг на проекта чрез структурирани механизми за обратна връзка, водещ до онлайн партньорски семинар. Този семинар служи като платформа за брейнсторминг, усъвършенстване на идеи и идентифициране на ключови въпроси, които да насочат консултациите със заинтересованите страни.
- Усъвършенстване на черновата въз основа на приноса на партньорите, което води до втора версия на модела, готова за по-широко валидиране.

Фаза 3 Валидиране и тестване чрез консултации със заинтересованите страни

За да гарантираме, че моделът е релевантен, практичен, адаптивен и използваем, проведехме:

- Консултации със заинтересованите страни чрез качествени проучвания с повече от 130 заинтересовани страни, включително учители, училищни ръководители, образователни изследователи и студенти по учителски специалности. Тези консултации предоставят подробна обратна връзка относно използваемостта, яснотата и приложимостта на модела в различни училищни контексти.
- Итеративно усъвършенстване на модела въз основа на приноса на заинтересованите страни, създавайки трети проект, който включва различни гледни точки и практически препоръки.
- Окончателен преглед от партньорите, за да се осигури консенсус относно съдържанието, използваемостта и съответствието с целите на проекта.
- Финализиране и превод, включително преведени резюмета за по-широко разпространение.

Фаза 1:
Проучване и преглед
→

Фаза 2:
Дизайн →

Фаза 3:
Валидиране и тестване

Анализ на учебната програма	Съгласни ценности и принципи	Консултация със заинтересованите страни
Проучвания на фокус групи	Първоначален проект на модел	Итеративно усъвършенстване
Събиране на добри практики	Работилница за преглед на партньори	Окончателен преглед на партньора
Преглед на съществуващите изследвания и рамки	Усъвършенстване до втори чернова	Финализиране и превод

Таблица 6: Трифазно разработване на педагогическия модел „InclusiveFuture“

7. Рамка за приобщаващо бъдеще

Рамката „InclusiveFuture“ (вижте Таблица 7 по-долу) полага основите на педагогическия модел „InclusiveFuture“ (Раздел 8). Тя се основава на рамката за компетентност в областта на устойчивостта на GreenComp, като същевременно въвежда аспекти на приобщаването във всяка област на компетентност. Рамката е адаптирана за учители и преподаватели в училищна среда, като очертава практическото прилагане (обща учителска компетентност) на очакванията към учителите във всяка област на компетентност.

Област на компетентност	Обща компетентност на учителите
1. Въплъщаване на ценностите на устойчивостта и приобщаването	а. Насърчаване на равенството, социалната справедливост и равнопоставеността: Учителите работят активно за премахване на системните бариери, оспорване на предразсъдъците и застъпване за справедливи и равни възможности за всички учащи, особено за тези от маргинализирани и уязвими групи.
	б. Ценене на устойчивостта и приобщаването: Учителите демонстрират дълбока лична и професионална ангажираност към ценностите на устойчивостта и приобщаването, като активно ги интегрират в своите педагогически практики, култура на класната стая и взаимодействия с по-широката училищна общност.
	в. Насърчаване на взаимозависимостта между човека и природата: Учителите култивират разбиране за връзката между човешкото благополучие и благополучието на природата и екосистемите, като насърчават чувство за етична отговорност и грижа както за хората, така и за планетата.

2. Приемане на сложността	<p>а. Системно мислене в образованието: Учителите прилагат системна перспектива, за да разберат сложните връзки на социалните, екологичните и икономическите предизвикателства, като осъзнават как образователните практики влияят и са повлияни от по-широки обществени системи.</p>
	<p>б. Критично осмисляне на нормите и практиките: Учителите насърчават учащите се и самите себе си да анализират критично доминиращите предположения, структурите на властта и установените норми в образованието и обществото, които могат да позволят неопределени практики на неустойчивост или изключване.</p>
	<p>в. Справяне с дилеми и компромиси: Учителите насочват учащите се да разберат, че устойчивостта и приобщаването често включват дилеми (противоречиви ценности и реалности) и компромиси (балансиране на конкуриращи се нужди). Учащите се развиват критично мислене и етично вземане на решения, вместо да търсят прости отговори.</p>
3. Визуализиране на устойчиво и приобщаващо бъдеще	<p>а. Мислене за бъдещето и предвиждане: Учителите насочват учащите се да си представят разнообразни възможни бъдещи развития, насочени към устойчивост и приобщаване, като насърчават критичното мислене относно дългосрочните последици и овластяват учащите се да оформят положителна промяна.</p>
	<p>б. Адаптивност и устойчивост: Учителите култивират способността на учащите да се адаптират към промените, да се справят с несигурността и да изграждат устойчивост пред лицето на екологичните и социалните предизвикателства, като насърчават критични умения за решаване на проблеми.</p>
	<p>в. Творческо решаване на проблеми за трансформация: Учителите насърчават учащите се да се справят със системни предизвикателства, като генерират нови креативни решения, които насърчават устойчивостта и приобщаването.</p>
4. Действия за устойчивост и приобщаване	<p>а. Действие и участие: Учителите създават възможности за участие на всички ученици, за да практикуват информиран избор и да предприемат смислени действия по въпросите на устойчивостта и приобщаването в своите класни стаи, училища и местни общности.</p>
	<p>б. Улесняване на съвместните действия: Учителите проектират учебни преживявания, които насърчават сътрудничеството, работата в екип и колективната отговорност сред учениците, като им позволяват да работят ефективно заедно за постигане на споделени цели за устойчивост и приобщаване.</p>
	<p>в. Насърчаване на гражданското участие: Учителите ангажират учащите се в разбирането на демократичните процеси и гражданската ангажираност, свързани с устойчивостта и приобщаването, като насърчават активното</p>

	участие в застъпничество, обществени инициативи и отговорно вземане на решения.
--	---

Таблица 7: Рамката за приобщаващо бъдеще

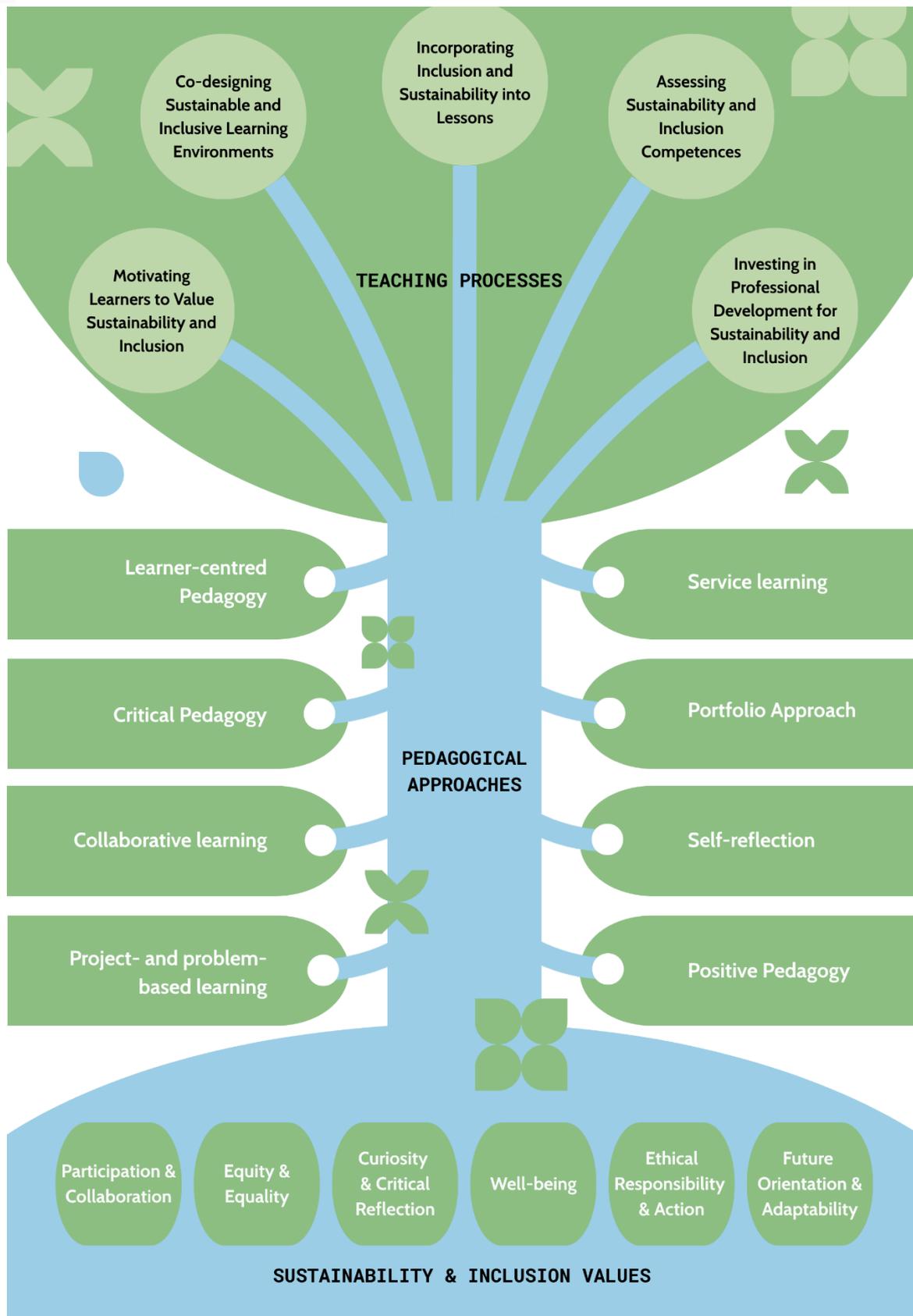
8. Педагогически модел „InclusiveFuture“ за преподаване, учене и оценяване на компетенциите за устойчивост

Педагогическият модел „InclusiveFuture“ предоставя цялостна рамка, интегрираща приобщаването и устойчивостта в ежедневните процеси на преподаване и учене. Той се състои от следните части:

1. **Основни ценности и принципи** : Това са основните убеждения, поддържани от консорциума по проекта, както и от заинтересованите страни по проекта – това, което считаме за важно като етични основи на образованието за устойчивост. Тези ценности формират ядрото на модела.
2. **Подходящи педагогически подходи** : Тук сме събрали списък със съществуващи методи и стратегии на преподаване, които са най-подходящи за развиване на компетенции за приобщаване и устойчивост у учащите се. Тези педагогически подходи, извлечени от компилация от добри практики в приобщаващото и устойчиво образование, също така следват основните ценности и подкрепят процесите и практиките на преподаване на модела.
3. **Желателни процеси на преподаване:** Тук моделът става по-приложим, т.е. показва процесите, свързани с ефективното преподаване, учене и оценяване на компетенциите за устойчивост, и как те могат да бъдат най-добре осъществени в училищата и класните стаи.
4. Всеки учебен процес е допълнително разделен на съответстващи **учебни практики**, всяка от които е придружена от практически насоки за учителите за тяхното прилагане.

Гореспоменатите компоненти са взаимосвързани, като подпомагат учителите да проектират учебни преживявания, които развиват ключови компетенции за устойчивост, като критично мислене, сътрудничество и етична отговорност. Компонентите са подробно описани в следните подраздели: 8.1, 8.2 и 8.3.

Фигура 5 илюстрира цялостния педагогически модел на InclusiveFuture, който се основава на основните ценности за устойчивост и приобщаване, обхваща различните педагогически подходи, свързани с приобщаващото развитие на компетенциите за устойчивост сред учащите, и очертава учебните процеси, необходими за интегрирането на тези компетенции в училищата и класните стаи.

InclusiveFuture Pedagogical Model

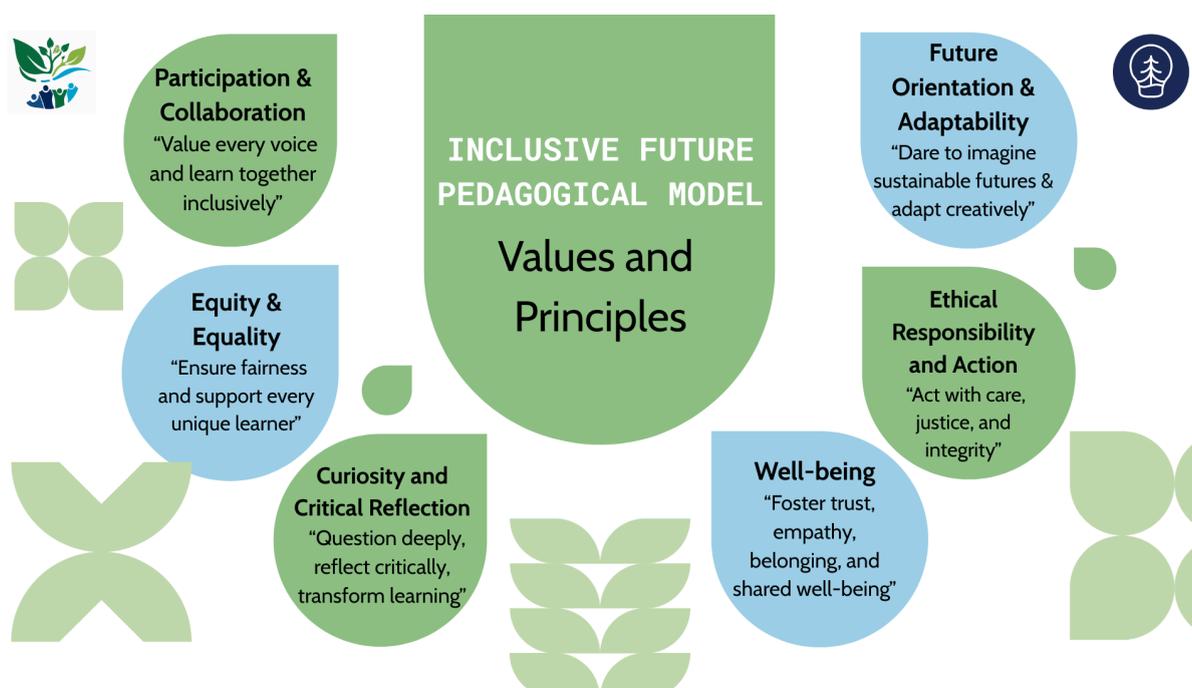

Фигура 1. Визуално представяне на педагогическия модел „InclusiveFuture“

8.1 Ценности и принципи

Ценностите са дълбоко вкоренени вярвания, които отразяват това, което отделните хора или обществата считат за важно, като например справедливост, уважение към природата или благополучие (Tilbury & Wortman, 2004). Те осигуряват етичната основа за образованието за устойчивост, като оформят нагласите, мотивациите и ангажиментите на учащите. Принципите, за разлика от тях, са общи насоки или правила, произлизащи от тези ценности, които информират за последователното вземане на решения и действия – като например участие, равенство или системно мислене (UNESCO, 2017; Sterling, 2010). Докато ценностите предлагат „защо“, принципите предоставят „как“ в образователната практика. Изследванията подчертават, че изясняването и вграждането както на ценностите, така и на принципите повишава релевантността, съгласуваността и трансформативния потенциал на образованието за устойчивост (Barth et al., 2007; Wals, 2011). В този контекст учителите играят ключова роля в превръщането на абстрактните ценности в конкретни действия в класната стая чрез диалог, размисъл и съвместно обучение. Тяхната роля е от съществено значение за проектирането на учебни преживявания, които са едновременно етично обосновани и практически ефективни.

Фигура 6 : Основни ценности и принципи на педагогическия модел „InclusiveFuture“

Изготвянето на този педагогически модел се основава на следните основни ценности, договорени от консорциума по проекта. Освен това, повече от 130 образователни специалисти от 9 държави дадоха обратна връзка за това кои ценности намират за най-важни. Тези ценности са в съответствие с визията на проекта InclusiveFuture за насърчаване на приобщаващи и устойчиви образователни практики в училищата:

I. Участие и сътрудничество

Ученето се разглежда като социален и интерактивен процес. Приобщаващото образование за устойчивост изисква всички учащи да участват активно във вземането на решения, диалога и съвместното изграждане на знания. Сътрудничеството между ученици, учители, семейства и по-широката общност позволява споделянето на различни гледни точки и насърчава колективната отговорност за обучението.

Ценностите на участието и сътрудничеството могат да бъдат насърчавани в училищна и класна среда чрез моделиране от училищните ръководители и учителите, както и чрез създаване на пространства за съвместна работа на учениците. Докато учителите и директорите на училища работят заедно, учениците могат да наблюдават и да преживяват среда на сътрудничество. Самото моделиране и създаване на пространства обаче може да не гарантира участието на всички, освен ако гласовете на онези, които често мълчат или са заглушавани от индивидуални или системни фактори, не бъдат съзнателно насърчавани. Например, учителите могат да включат учениците в разработването на класни проекти за устойчивост на общността, като гарантират, че всеки глас е чул и оценен.

II. Равенство и равнопоставеност

Моделът дава приоритет на справедливостта в достъпа, участието и резултатите. Той се стреми да премахне системните бариери, които възпрепятстват ученето и благосъстоянието на маргинализираните групи. Равенството изисква диференцирана подкрепа, основана на нуждите на учащите, докато равенството гарантира, че всеки учащ е уважаван и ценен в своята уникалност.

Диференцираната обучителна подкрепа за отделни лица или по-малки групи в класната стая, базирана на техните нива на обучение и темпо, осигурява справедливост в достъпа и участието. Важно е също така учениците да разбират и да формират мнения относно понятията „равенство“ и „равенство“ чрез открити дискусии и да се споразумеят за нормите в класната стая относно отношението към своите връстници, както и към другите в училището и обществото, с уважение и осигуряването на справедливост по време на ежедневните задачи в училище и извън него. Учителите могат също така да интегрират кратки рефлексивни дейности, където учениците идентифицират примери за справедливост и приобщаване в ежедневието си, мислейки за социалното равенство като екологична справедливост.

III. Любопитство и критично размишление

Естественото любопитство на учащите може да бъде насърчавано в дългосрочен план чрез насърчаване и награди от учителите. Освен това, учащите и преподавателите се насърчават да изследват критично

доминиращите предположения, структури и практики – както в образованието, така и в обществото по-широко. Размисълът и проучването служат като инструменти за поставяне под въпрос на неустойчиви и изключващи норми, насърчавайки отворено към трансформация и по-задълбочено учене мислене.

Когато учащите получават нова информация, учителите могат да ги насърчат не само да я разбират и прилагат в техния контекст, но и да поставят под въпрос нейната валидност, като правят разлика между информация, знание и проучване. В класната стая могат да се насърчат открити дискусии и дебати по различни теми, където учениците се насърчават да поставят под въпрос предположения и да използват критична призма, за да анализират нови знания, независимо от техния източник. Важно е темата на дискусията или дебата да е по някакъв начин уместна и смислена за всички участници. За да насърчат критичното проучване, учителите могат да използват реални дилеми за устойчивост, като например управление на местните отпадъци или потребление на енергия, като теми за дебат.

IV. Благополучие

Осигуряването на благополучието на всеки индивид (включително нечовешките същества) е в основата на култивирането на приобщаващи ценности и практики. То включва физическо, психическо и емоционално, както и социално благополучие. На училищно ниво, осигуряването на благополучието на персонала, учениците и училищните ръководители проправя път за процъфтяваща училищна общност, която се чувства мотивирана да работи за устойчиви промени. Въпреки че всеки индивид има уникални нужди за своето благополучие, колективното благополучие на училищната общност допринася значително за това на отделните хора. Изграждането на общност включва култивиране на доверие, емпатия и чувство за принадлежност.

Училищата и класните стаи се превръщат в пространства, където учениците се чувстват разпознати, подкрепени и свързани помежду си и със света около тях. Може да е полезно да се свърже благосъстоянието с устойчивостта, например чрез обучение сред природата, занятия на открито или дейности за осъзнатост, които повишават екологичната осведоменост и емпатия.

V. Етична отговорност и действие

Образованието не е ценностно неутрално; то има силата да формира нагласи, решения и действия. Етичната отговорност в рамките на този модел означава насочване на учащите да обмислят въздействието на своите избори върху другите, върху екосистемите и върху бъдещите поколения. То също така призовава преподавателите да действат с почтеност, грижа и справедливост в своите професионални роли.

Етичната отговорност не може да бъде директно преподавана или усвоена, а може постепенно да бъде включена в ежедневните дейности и уроци, където

учителите и учениците заедно размишляват върху собствените си действия и практики и тяхното въздействие върху хората и природата. Отговорността се изгражда върху осъзнаването – на собствените и на чуждите нужди и действия – и се осигурява чрез съзнателни избори и решения за това как човек ръководи различните аспекти от живота си. Следователно, това съзнание за взаимосвързаната природа на хората, тяхната среда и природата трябва да бъде вкоренено чрез осъзнаване, критично проучване и размисъл. Учителите биха могли да интегрират задачи за етичен размисъл в уроците, като изискват от учениците да анализират социалните или екологичните последици от ежедневните си избори.

VI. Ориентация към бъдещето и адаптивност

Учениците трябва да бъдат екипирани със способността да си представят устойчиво бъдеще, да предвиждат промените и да реагират креативно на възникващите предизвикателства. Това включва планиране на сценарии, далновидност, гъвкаво мислене и устойчивост в условията на несигурност. Адаптивността изисква приемане на промяната не като смущение, а като възможност за иновации, сътрудничество и учене. Чрез практикуване на ориентация към бъдещето, учащите могат активно да оформят пътищата към справедливи и устойчиви общества, вместо пасивно да реагират на кризи. Училищата играят жизненоважна роля в подготовката на учащите да процъфтяват в условията на несигурност, като култивират въображение, смелост и увереност за справяне със сложността. Ученето, основано на сценарии, и упражненията за изграждане на визия могат да помогнат на учениците да си представят устойчиво бъдеще и да изследват креативни решения на сложни глобални предизвикателства.

Принципи

Приобщаващият педагогически модел се основава на основната идея за **осигуряване на участие, справедливост, благополучие, уважение и отговорност за всички хора и природа в настоящето и бъдещето**. Тези принципи предлагат на учителите ясни насоки как да превърнат ценностите в практиката в класната стая и да се придържат към рамката на ЮНЕСКО за образование за устойчиво развитие. Тези основни идеи и горепосочените ценности са подкрепени и операционализирани от следните принципи:

- I. Насърчаване на приобщаващото обучение чрез ценене на всеки глас, насърчаване на активното участие и съвместно създаване на знания чрез сътрудничество, активно насърчаване на онези, които често са заглушавани от индивидуални или системни фактори. Учителите могат да използват съвместна групова работа или наставничество от връстници, за да осигурят активно участие от по-тихите ученици.

- II. Поддържане на справедливост чрез практикуване на диалог и рефлексия, като същевременно се зачита многообразието и се предоставя диференцирана подкрепа, така че всички учащи да могат да се развиват. Тук могат да бъдат описани диференцирани задачи или гъвкави стратегии за групиране, за да се покаже как се прилага справедливост в класната стая.
- III. Подхранване на любопитството и овластяване на учащите да задават въпроси, да размишляват върху източниците на информация и да се интересуват критично, отваряйки пътя към трансформативно и задълбочено обучение. Например, прилагане на проекти, базирани на проучвания, при които учениците изследват теми, свързани с устойчивостта в своята общност.
- IV. Подхранване на индивидуалното и колективното благополучие (човешко и не само) чрез насърчаване на доверие, емпатия и принадлежност в процъфтяващи училищни общности и предлагане на допълнителна подкрепа на тези с ограничен достъп и възможности.
- V. Култивиране на етично съзнание и съзнателни действия, насочване на учащите да живеят с грижа, почтеност и отговорност към хората, екосистемите и бъдещите поколения.
- VI. Подготовка на учащите да бъдат устойчиви, да си представят устойчиво бъдеще, да приемат несигурността и да се адаптират креативно, превръщайки предизвикателствата във възможности за обновление. Насърчаването на учениците да съвместно проектират правила за устойчивост в класната стая или училищни екокодекси може да демонстрира етична осведоменост в действие.

8.2 Педагогически подходи

Този модел се основава на набор от взаимосвързани педагогически подходи, подбрани въз основа на характеристиките на подходите (центриран върху учащия, критичен, позитивен, трансформативен, съвместен, опитен) и техния фокус (като континуум от отделния учащ се до екипи, класна стая, цялото училище и по-широката общност). Подходи с различни „бази“ (базирани на феномени, базирани на проекти и др.), които са от значение за насърчаване на приобщаващите и устойчиви компетенции, са извлечени от колекцията от добри практики за приобщаващо и устойчиво образование (Vesely et al., 2025). Тези подходи не са предназначени да се прилагат изолирано; по-скоро те се подсилват взаимно, създавайки съгласувана учебна среда, която подкрепя устойчивите компетенции, приобщаването и смисленото ангажиране. Те операционализират ключови области на GreenComp (напр. системно мислене, бъдеща грамотност, агенция) и също така интегрират устойчивите и приобщаващите компетенции на преподавателите от рамката InclusiveFuture (раздел 7). Моделът признава, че ефективното образование за устойчивост

изисква универсален дизайн на обучението, методи, ориентирани към учащия, интердисциплинарна интеграция, автентични връзки с реалния свят и възможности за активно участие и размисъл.

1. Педагогика, ориентирана към учащия, като основа

В основата на модела е педагогиката, ориентирана към учащия, която позиционира учениците като активни участници в собственото им обучение. Този подход набляга на гласа, избора и свободата на действие на учениците, като гарантира, че учебните дейности са релевантни на интересите, житейския опит и стремежите на учениците. Педагогиката, ориентирана към учащия, естествено се съгласува с принципите на приобщаване, като признава и цени многообразието в способностите, произхода и перспективите. Тя също така подкрепя други подходи, насърчавани в този модел, като например обучение, основано на проучване, обучение, основано на проекти, и учене чрез преживяване, като насърчава ангажираността с учебния процес и насърчава вътрешната мотивация.

2. Цялостноучилищен подход за културна интеграция

Подходът, обхващащ цялото училище, разширява принципите, ориентирани към учащия, отвъд класната стая, като вгражда компетенциите за устойчивост в културата, политиките и взаимоотношенията на училището с общността. Той насърчава всички членове на училището – учители, ученици, ръководители и помощен персонал – да се ангажират съвместно в създаването на споделена визия за устойчивост и приобщаване.

Този подход се свързва директно със съвместното обучение и обучението чрез служба, като насърчава партньорствата между училището и по-широката общност, подкрепяйки инициативи, които разширяват обучението в реални контексти. Той също така осигурява подкрепяща структура за прилагане на позитивна педагогика в голям мащаб, като гарантира, че ценностите на уважение, равенство и грижа проникват в училищната среда.

3. Критична, позитивна педагогика и трансформативно учене

Моделът се основава и на принципите на критичната педагогика, която насърчава учащите да поставят под въпрос доминиращите наративи, да разпознават структурите на властта и да анализират социалните, културните и политическите контексти, които оформят предизвикателствата пред устойчивостта. В класната стая това означава създаване на пространство за диалог, насърчаване на множество перспективи и свързване на местните проблеми с глобалните системи на неравенство. Критичната педагогика допълва трансформативното учене, като овластява учениците не само да разберат коренните причини за екологичните и социалните проблеми, но и да си представят и прилагат алтернативни бъдещи решения. Тя засилва ангажимента на модела към приобщаването, като гарантира, че образованието за устойчивост разглежда както екологичните, така и социалните измерения на

справедливостта . Позитивната педагогика се фокусира върху изграждането на силните страни на учениците, насърчаването на благосъстоянието и създаването на безопасен и подкрепящ учебен климат. Този подход споделя силни синергии с трансформативната педагогика, която се стреми да оспори съществуващите предположения, да вдъхнови критично мислене и да даде възможност на учащите да предприемат действия за промяна.

Когато се комбинират, тези подходи помагат на учениците да развият устойчивостта и способността за действие, необходими за справяне с предизвикателствата пред устойчивостта. Те насърчават размисъл върху ценностите и нагласите, свързвайки емоционалната ангажираност с промяната в поведението. Акцентът върху доверието, взаимното уважение и овластяването също подкрепя подходи, основани на портфолио, при които учениците документират своя учебен път и размишляват върху личностното си развитие във времето.

4. Обучение, основано на проучване и проблемно-базирано обучение

Обучението, основано на проучване, и обучението, основано на проблеми, ангажират учениците в изследване на автентични въпроси и предизвикателства. В образованието за устойчиво развитие това може да включва изследване на местни екологични проблеми, проектиране на решения за училищни проблеми или изследване на глобални дилеми, свързани с устойчивостта.

Тези подходи развиват критично мислене, системно мислене и умения за съвместно решаване на проблеми, като същевременно осигуряват мост към интердисциплинарно обучение. За учителите би било полезно да се определят критерии за успех за последователно тестване на качеството на проучването.

5. Интердисциплинарно и феноменологично обучение за комплексно и системно мислене

Обучението, основано на феномени – тясно свързано с изследването и интердисциплинарността – интегрира множество предметни области, за да изследва една сложна тема или феномен. Например, проект за устойчивост в градски градини може да включва наука (биология на растенията, екосистеми), математика (измерване на темповете на растеж), социални науки (ползи за общността) и изкуство (дизайн и промоция). Всяка интердисциплинарна единица може да бъде изрично картографирана с области на GreenComp, което би помогнало на учителите да оценят резултатите на учащите, свързани с развитието на компетенциите за устойчивост.

Интердисциплинарното обучение е от съществено значение за справяне със сложните проблеми, свързани с устойчивостта. То насърчава учениците да правят връзки между дисциплините, да идентифицират модели и да обмислят множество перспективи. Когато се прилага чрез подходи на „жива лаборатория“ и обучение чрез услуги, интердисциплинарното обучение се превръща в

активен, ангажиран с общността процес. За да интегрират приобщаващ подход в рамките на интердисциплинарността, учителите могат да следват принципа на Универсалния дизайн за обучение, като предоставят множество средства за ангажиране/изразяване (напр. карти с визуални концепции, устни брифинги, практически демонстрации), за да включат разнообразни учащи.

6. Опитно и проектно обучение

Ученето чрез преживяване набляга на ученето чрез действие, размисъл и приложение. В модела то често се операционализира чрез проектно-базирано обучение, при което учениците проектират, планират и изпълняват проекти с осезаеми резултати. Те могат да варират от проектиране на кампании за намаляване на отпадъците до възстановяване на местните местообитания.

Подходът на „живата лаборатория“ е форма на експериментално обучение, при което училището или общността се превръщат в място за експериментиране, събиране на данни и иновации. Това може да включва използването на училищната градина за преподаване на биоразнообразие, енергийни системи или устойчиви хранителни практики. Ученето чрез преживяване и проекти укрепват компетенциите за устойчивост, като правят абстрактни понятия конкретни и предоставят многократни възможности за практика, размисъл и адаптация. Важно е да се гарантира равнопоставеността на участието чрез ротация на ролите, протоколи за обратна връзка от връстници и др., както и да има реалистичен график и обхват на проектите, за да се избегне претоварването на учениците и семействата.

7. Съвместно обучение

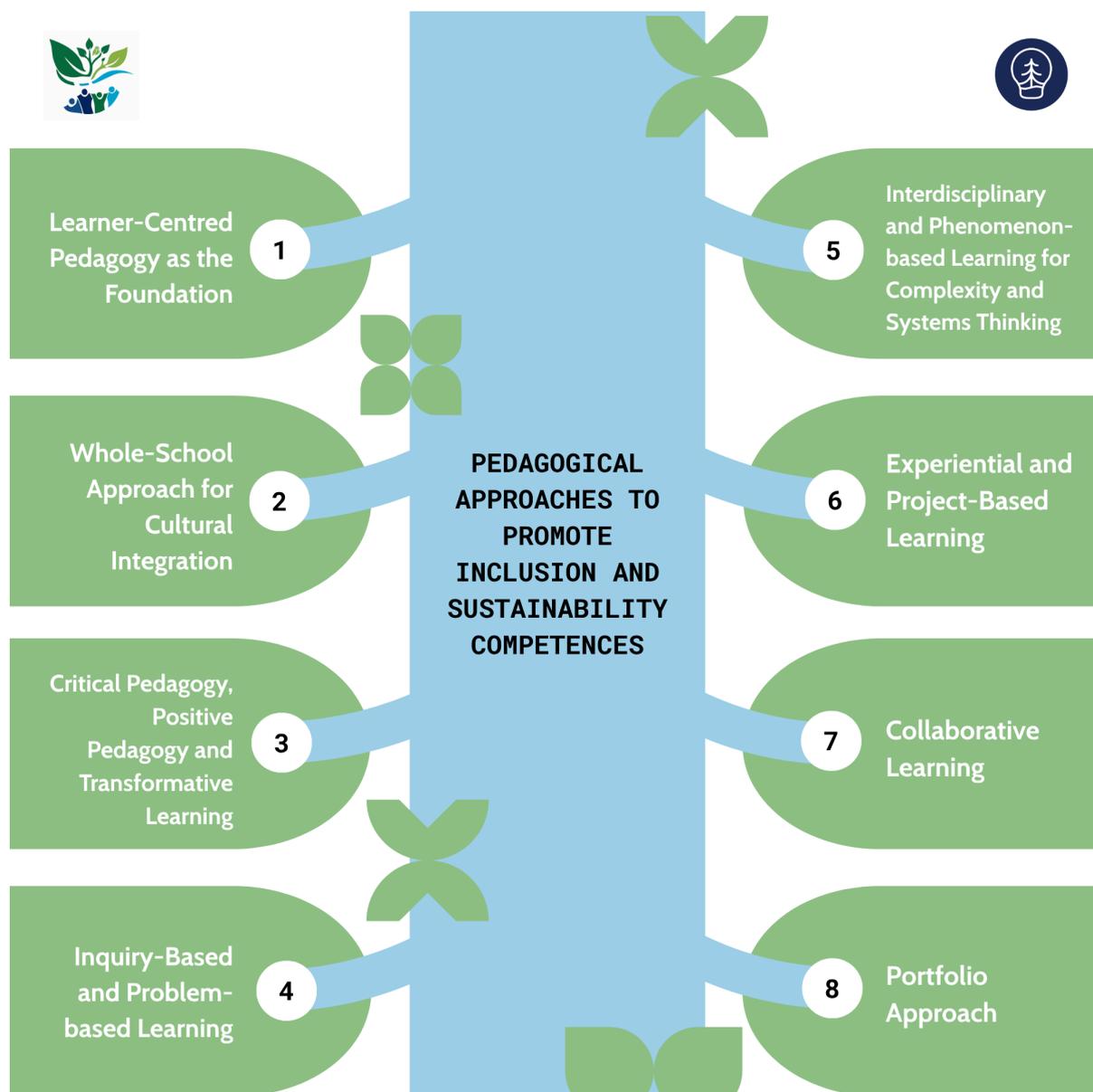
Съвместното обучение е вградено във всички подходи в модела. Предизвикателствата, свързани с устойчивостта, са по своята същност колективни и изискват сътрудничество, преговори и споделена отговорност. Чрез групова работа, обратна връзка от връстници и съвместно създадени проекти, учениците се учат да ценят различните гледни точки и да развиват междуличностни и комуникационни умения. Учителите биха могли да обмислят възлагането на учениците на различни роли в дискусиите и проектите в класната стая, да включат ценностите на сътрудничеството в нормите в класната стая и да използват стратегии като „мисли по двойки-сподели“.

8. Подход с портфолио

Подходът с портфолио допълва съвместното обучение, като позволява на учениците да документират своите индивидуални приноси, размисли и развитие на уменията си във времето. Портфолиата могат да бъдат физически или дигитални и могат да включват артефакти от проекти, рефлексивно писане,

самооценки и обратна връзка от връстници. Те служат като инструмент за формиращо оценяване и проследяване на личностното развитие, подсилвайки рефлексивните цикли, които са от основно значение за трансформативното и експерименталното обучение. Портфолиото работи най-добре като инструмент за учене и оценяване, когато има ясна рамка от умения, която ръководи както учениците, така и учителите, включително броя на контролните точки за една година (например 3 контролни точки) и споразумение относно нормите за защита на поверителността, кликуване и споделяне на снимки и др.

Фигура 7 : Педагогически подходи, насърчаващи развитието на компетенции за приобщаване и устойчивост

8.3 Процеси и практики на преподаван

В тази част са описани процесите и практиките на преподаване, които учителите могат да следват, за да интегрират успешно компетенциите за устойчивост в училищата и класните стаи по включващ начин.

Процеси = големи стъпки, свързани с преподаването и ученето

Практики = конкретни действия на учителите

Насоки/ресурси = готова за употреба подкрепа за учителите

Учебните практики са организирани в следните процеси:

1. Мотивиране на учениците
2. Съвместно проектиране на устойчиви и приобщаващи учебни среди
3. Включване на устойчивост и приобщаване в уроците
4. Оценяване на компетенциите за приобщаване и устойчивост
5. Инвестиране в професионалното развитие на учителите

Таблица 8 представя приложимата част от педагогическия модел InclusiveFuture. Тя включва процеси и практики на преподаване, насоки за учители и налични ресурси.

Педагогически модел на InclusiveFuture за преподаване, учене и оценяване на компетенции за устойчивост

Учебни процеси и практики	Насоки за учителите	Налични ресурси
Мотивиране на учениците		
<p>1 а. Разбиране и свързване на устойчивостта и приобщаването</p>	<ul style="list-style-type: none"> Разработете общ език за устойчивостта с вашите колеги и ученици, включително различните измерения на устойчивостта и как те се свързват помежду си (вижте раздел 3.1 за определенията и измеренията на устойчивостта, раздел 4.1 за рамката GreenComp). Разберете различните подходи към приобщаването, разнообразието, равенството и подхода, основан на способностите, и се запознайте с индекса за приобщаване (раздел 3.2). Помислете как можете да свържете приобщаването с въпросите на устойчивостта, климата и социалната справедливост (раздел 3.3). 	<p>Информационен лист за учители „Познаване на устойчивостта и приобщаването“ (приложение 2.1)</p>
<p>1 б. Оценяване на устойчивостта и приобщаването</p>	<p>Редовно мислете и записвайте какво е важно за вас като учител и човек. Какво цените в професионалния и личния си живот? По какви принципи искате да живеете? Опитайте се да съпоставите вашите ценности и принципи с тези в раздел 8.1. Направете си бележки за: Как се отнасяте към ценностите на InclusiveFuture? Какво мислите за онези, с които не се идентифицирате? Какви ценности бихте добавили или премахнали, след като обмислите значението на устойчивостта и приобщаването? Прегледайте бележките си за личните ценности и принципи няколко пъти през учебната година. Добавете 10-минутна рутина за „проверка на ценностите“</p>	<p>Лист с ценностите на учителя (приложение 2.2 + Въпросник/индекс за самооценка (приложение 2.3)</p>

	(три пъти на срок), за да преразгледате личните ценности и нормите в класната стая.	
1 в. Моделиране на ценности	Планирайте активно да интегрирате вашите ценности и принципи в преподаването, културата в класната стая и по-широката училищна общност. За всяка ценност помислете как искате да я покажете и моделирате в класната стая и в ежедневието в училище. Помислете кои ценности са по-трудни за моделиране пред учениците и защо?	Лист „Моделиране на ценности“ (предоставя примери за това как всяка ценност/принцип може да бъде моделирана в класната стая, както и в по-широката училищна общност (Приложение 2.4)
1 г. Намиране на подходящи стратегии за мотивация за различни идентичности и интерсекционалности	<ol style="list-style-type: none"> 1. Научете повече за различните интерсекционалности на учениците в класната стая. Създайте колело на интерсекционалността за групата си ученици (вижте раздел 4.7 за интерсекционалността). Осигурете доброволно споделяне и защита при обсъждане на фактори, свързани с идентичността; избягвайте да оказвате натиск за разкриване на информация. 2. Забележете и запишете как произходът на всеки ученик влияе върху мотивацията му да учи и да усвоява ценности. 3. Помислете как можете да използвате различни стратегии, за да мотивирате различни ученици. Направете бележки за това, което работи и какво не, така че вие и другите учители да можете да се позовавате на тях. 	Указания за учители за създаване на портфолия за приобщаващи ученици (приложение 2.5)
2. Съвместно проектиране на устойчиви и приобщаващи учебни среди		
2 а. Премахване на бариерите за участие в училищната и класната среда	Обсъдете с ръководството на училището и колегите си как училищната и класната среда (физическа, социална и дигитална среда – вижте раздел 3.5) понастоящем подкрепя или възпрепятства ученето и участието на различни ученици.	Лист за проектиране на приобщаващи учебни среди за учители (приложение 2.6)

	<p>Заедно с един или повече колеги педагози, отбележете какви промени трябва да внесете в класната стая и културата, за да отговорите на разнообразните нужди на учениците</p> <p>Създайте съвместно конкретен план. Включете:</p> <p>Какви действия трябва да предприемете, за да внесете тези промени? Чие участие е необходимо? Какви са възможните предизвикателства при въвеждането на тези промени?</p> <p>Обмислете да добавите прост списък за проверка (осветление, шум, сигнализация, размер на шрифта, достъп до устройства, тихи кътчета, медии с надписи), за да направите препятствията видими и поправими</p>	
<p>2 б. Подобряване на устойчивостта във физическата, социалната и цифровата среда на училището</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Заедно с вашите колеги и ръководството на училището, разберете как различните учебни среди (физически, дигитални, социални) (вижте раздел 3.5 за учебните среди) подкрепят устойчивостта във вашето училище и клас 2. Идентифицирайте съществуващите добри практики в други класни стаи или във вашата собствена класна стая (вижте документа за добрите практики за това как да събирате и организирате добрите практики). 3. Използвайте Наръчника за устойчивост в училищата на WWF, за да създадете план за действие за подобряване на екологичния отпечатък на училището. Обърнете внимание на различните аспекти на устойчивостта в училище, например консумацията на храна и вода, генерирането и рециклирането на отпадъци, биоразнообразието, енергията, пътуванията, хартията и печатането. 	<p>Ръководство за устойчивост в училищата на WWF.</p> <p>Доклад на InclusiveFuture за добри практики в устойчивото и приобщаващо образование</p>
<p>2 в. Сътрудничество в рамките на училището и извън него за цялостно</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обмислете различните междусекторни сътрудничества, необходими за реализиране на плановете, например: <ol style="list-style-type: none"> 1. Отдел за градоустройство 2. Енергиен сектор 3. Социален сектор (НПО, организации на гражданското общество) 	<p>Вижте доклада за добрите практики и се запознайте със следните практики:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Млади и стари градинари</i> – Гърция • <i>Добър живот в устойчива общност</i> – Испания

планиране	<p>4. Технологичен сектор</p> <p>2. Формализирайте партньорствата чрез контактни точки, договорени роли, график и меморандум за разбирателство/леко споразумение за поддържане на сътрудничеството.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Програма „Екоучилища“ — Португалия / Румъния Escoles Verdes — Испания
<p>3. Включване на приобщаването и устойчивостта в уроците</p>		
<p>3 а. Отчитане на сложността при планирането на уроците</p>	<ul style="list-style-type: none"> Мислете извън границите на предмета и предписаната учебна програма Идентифицирайте взаимовръзките между концепциите и тяхната връзка с ежедневието на учениците Помислете как ежедневните екологични и социални предизвикателства са взаимосвързани и могат да бъдат формулирани като проблеми на устойчивостта Създайте едностраничен шаблон „системна карта“, с който учениците да свързват причините, заинтересованите страни и обратните връзки 	<p>Вижте доклада за добрите практики и се запознайте със следните практики: <i>Обработка и рециклиране на отпадъци във финландските училища</i> — Финландия</p> <p><i>Brigada #MARVIVO</i> — Португалия</p> <p><i>Светът, който искаме</i> — Испания</p> <p><i>Следваща спирка SDG 2030: един много реален път</i> — Испания</p>
<p>3 б. Подготовка за проучване и критично размишление</p>	<p>Планирайте как ще насърчите учениците да размишляват критично върху информацията и знанията, представяни в класната стая</p> <p>Насърчавайте учениците да разглеждат различни въпроси като проблеми, свързани с устойчивостта</p> <p>Упражнете се с учениците си да разграничават доказани и ефективни практики за устойчивост от „зелено измиване“ (твърдения за устойчивост без солидни доказателства)</p>	<p>Вижте многофункционалния инструмент MAPPA за учители</p>
<p>3 в. Интегриране на практики за приобщаване и устойчивост в ежедневните дейности</p>	<p>1. Нормализирайте устойчивите практики в класната стая, включително</p> <ol style="list-style-type: none"> Използване на устойчиви материали Отговорно потребление на енергия и вода Намаляване на потреблението, грижа за вещите и практикуване на рециклиране <p>2. Разработване на норми за приобщаване в клас с учениците, както в следните примери:</p> <ol style="list-style-type: none"> Равно и уважително отношение към съучениците 	<p>Вижте доклада за добрите практики и се запознайте със следните практики:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Предизвикателство „Кошница за компост“</i> — Унгария <i>Засяване на семена в екологично устойчива среда</i> — Испания (Балеарски острови) <i>Различни заедно</i> — България

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Неправилност на предположения за расовата, половата, регионалната, сексуалната, икономическата или социалната идентичност на другите 3. Признаване на факторите на уязвимост и насърчаване на гласа на хората в уязвимо положение 4. Разбиране, зачитане и подкрепа на различните нужди на съучениците, произтичащи от техния произход, идентичност, способности или други фактори 5. Създайте съвместно с учениците 3-5 екологични норми за класа и ги наблюдавайте седмично с помощта на прост контролен списък 	
3 г. Насърчаване на активността и гласа на учениците	Структуриране на диалога, съвместното вземане на решения и взаимното учене Издигане на традиционно заглушените гласове Изграждане на принадлежност и активност Предоставяне на избор на средство за изразяване (устно, писмено, рисувано, цифрово и др.) и ротация на ролите на фасилитатори, за да се издигнат традиционно по-тихите гласове	<i>PAL-TIN: Младежки съвети за участие за устойчиви и приобщаващи общности</i> — 🇷🇺 Румъния <i>Различни заедно</i> — 🇧🇬 България <i>Следваща спирка SDG 2030: един много реален път</i> — 🇪🇸 Испания
4. Оценяване на компетенциите за устойчивост и приобщаване		
4 а. Комбиниране на различни стратегии за оценяване	<ol style="list-style-type: none"> 1. Използвайте формативни и сумативни стратегии, които оценяват различни умения като устно изразяване, писане, творчество и др. (Вижте раздел 9.1 относно стратегиите за оценяване.) 2. Събирайте разнообразни доказателства (наблюдения, разговори, продукти). 	Вижте раздел 9.1 относно стратегиите за оценяване
4 б. Интегриране на компетенции за устойчивост и приобщаване в	Интегрирайте показателите за GreenComp и приобщаване в критериите за текуща оценка, както и в рубриките (вижте раздел 9.2 за примери за рубрики и инструменти). Включете компетенции за устойчивост и приобщаване в портфолиата на учениците (вижте раздел 9.1 за оценки на портфолиата).	Анкета за самооценка на учениците

редовните оценки		
4 в. Проследяване на напредъка и нуждите	<ol style="list-style-type: none"> 1. Давайте навременна, диалогична обратна връзка, базирана на силните страни; 2. насърчавайте учениците да се самооценяват/оценяват от свои съученици, като използвате различни методи за достъпност 3. Прегледайте доказателствата, за да коригирате стратегиите за преподаване и групиране и необходимата подкрепа 4. Документирайте следващите стъпки с учениците и семействата 	Портфолиа, документиращи действията, размислите и напредъка във времето. Насоки за използването на портфолиата (раздел 9.2).
5. Инвестиране в професионално обучение за развиване на компетенции за устойчивост и приобщаване у всички ученици		
5 а. Размисъл върху собствените силни страни и нужди	<ol style="list-style-type: none"> 1. Използвайте самооценка спрямо модела, за да определите цели за растеж 2. Отбележете подкрепата, от която се нуждаете в работата си, за да направите преподаването си по-устойчиво и приобщаващо 3. Планирайте срещи на професионалната общност за обучение (например веднъж месечно) и наблюдения от колеги (например веднъж месечно или с честота, която отговаря на графика ви) 	Анкета за самооценка на учителите (приложение 2)
5 б. Изграждане на капацитет за използване на цифрови инструменти и ресурси	Изберете достъпни инструменти с ниска бариера Използвайте отворени ресурси и данни, за да подкрепите проучването и включването Обърнете внимание на цифровото равенство (наличие на устройства за всички, свързаност, достъпни формати и обмислете алтернативни пътища, ако е необходимо)	Вижте доклада за добрите практики и се запознайте със следните практики: 1. GreenMaker— Унгария 2. eSustainability Teachers' Lab— Испания
5 в. Подобряване на изследователските умения	Прочетете и приложете практики, основани на изследвания; събирайте и интерпретирайте данни от класната стая по етичен начин, за да информирате практиката	Обучение в класната стая, базирано на изследователска дейност: Стратегия за професионално развитие на учители в областта на устойчивото развитие

5 г. Участие в междуучилищни обмени	1. Намиране на възможности за наблюдение и работа в различни училища и класни стаи (включително международни обмени), за да се разширят перспективите за устойчивост извън собственото училище	<i>Международна програма „Екоучилища“</i> – глобална (прилага се в Португалия, Румъния, Испания и др.)

Таблица 8: Процеси, практики и ресурси за преподаване за интегриране на компетентности за устойчивост и включване

8.4 Прилагане на педагогическия модел „InclusiveFuture“

В тази секция са представени редица дейности, вдъхновени от най-добрите практики, събрани от консорциума по проекта. Дейностите служат като примери за това как моделът може да бъде приложен на практика. Всяка дейност е съпоставена със съответните компетенции на GreenComp и необходимите педагогически компетенции, както и с педагогическите подходи, подчертани в модела.

<ul style="list-style-type: none"> Въплъщаване на ценностите на устойчивостта и приобщаването 	
Желани резултати от обучението за учениците/учащите	Училищни или класни дейности (вижте раздел 8.4.1 за пълния списък с дейности).
Ценностите устойчивост и приобщаване: учениците разбират защо устойчивостта и приобщаването са важни за хората и планетата. Те размишляват върху собствените си ценности и действия, за да изградят по-справедлив и по-устойчив свят.	Дейност 3 (1–3 клас) Дейност 4 (1–3 клас)
Подкрепа на справедливостта и равенството: учениците идентифицират несправедливостта в училището или общността си. Те проявяват съпричастност към другите и работят за създаване на равни възможности за всички, независимо от техния произход.	Дейност 8 (6–8 клас)

Насърчаване на природата и взаимозависимостта: учениците виждат ценността на природата и как хората зависят от нея. Те се грижат за околната среда, помагат за опазването на екосистемите и ценят разнообразието на живота.

[Дейност 1 \(4–6 клас\)](#)
[Дейност 2 \(1–3 клас\)](#)

● **Приемане на сложността**

Желани резултати от обучението за учениците

Училищни или класни дейности
 (вижте раздел 7.4 за пълния списък с дейности).

Системно мислене: учениците могат да идентифицират и опишат взаимовръзките между различните елементи в дадена система (например как местното управление на отпадъците е свързано с глобалното изменение на климата) и да признаят, че действията в една част от системата могат да имат ефект на домино върху другите.

[Дейност 6 \(6–8 клас\)](#)
[Дейност 9 \(6–8 клас\)](#)
[Дейност 13 \(9–12 клас\)](#)

Критично мислене: учениците могат да оценяват информация от различни източници, да поставят под въпрос предположения и да идентифицират пристрастия (например да правят разграничение между достоверни твърдения за околната среда и „зелено измиване“). Те могат да формулират добре обосновани аргументи, основани на доказателства.

[Дейност 6 \(6–8 клас\)](#)
[Дейност 8 \(6–8 клас\)](#)
[Дейност 11 \(9–11 клас\)](#)

Очертаване на проблема: учениците могат да проучват и дефинират сложни въпроси, свързани с устойчивостта, от различни гледни точки, като признават, че проблемите често имат различни причини и няма едно единствено, просто решение. Те могат да изразят различни гледни точки по даден въпрос и да идентифицират ключовите заинтересовани страни.

[Дейност 9 \(6–8 клас\)](#)
[Дейност 13 \(9–12 клас\)](#)
[Дейност 15 \(9–12 клас\)](#)

- **Визия за устойчиво и приобщаващо бъдеще**

Желани резултати от обучението за учениците	Училищни или класни дейности (вижте раздел 7.4 за пълния списък с дейности).
Насърчаване на грамотността и адаптивността за бъдещето: Учителите предоставят на учениците умения да предвиждат промените, да си представят разнообразно устойчиво бъдеще и да се адаптират творчески към несигурността и възникващите предизвикателства, като насърчават устойчивостта и проактивното участие.	Дейност 7 (6–8 клас) Дейност 12 (9–12 клас)
Насърчаване на изследователско и иновативно мислене: Учителите насърчават култура в класната стая, която цени любознателността, творчеството и подходите, които преминават границите на предметите, за да генерират нови решения за предизвикателствата на устойчивостта и включването, като насърчават експериментирането и формулирането на проблеми.	Дейност 7 (6–8 клас) Дейност 12 (9–12 клас)

- **Действия за устойчивост и приобщаване**

Желани резултати от обучението за учениците	Училищни или класни дейности (вижте раздел 7.4 за пълния списък с дейности).
Застъпничество за устойчиви и приобщаващи практики: учениците активно участват в дискусии и инициативи, които насърчават устойчивостта и приобщаването в училището и по-широката общност, като разбират как да изразяват своите гледни точки и да влияят на положителната промяна.	Дейност 8 (6–8 клас) Дейност 11 (9–11 клас)

<p>Сътрудничество за колективно въздействие: учениците участват в съвместни проекти и дейности, демонстрирайки работа в екип, съпричастност и уважение към различни гледни точки, когато работят за постигане на общи цели за устойчивост и приобщаване.</p>	<p>Дейност 6 (6–8 клас) Дейност 9 (6–8 клас) Дейност 10 (6–8 клас)</p>
<p>Предприемане на индивидуални и колективни действия: учениците определят и прилагат лични и колективни действия, които допринасят за по-устойчив и приобщаващ свят, демонстрирайки чувство за инициативност и отговорност за своите избори и тяхното въздействие върху другите и околната среда.</p>	<p>Дейност 11 (9–11 клас) Дейност 13 (9–12 клас) Дейност 15 (9–12 клас)</p>

8.5 Дейности за начални и средни училища

За учителите може да изглежда трудно да внедрят нови педагогически методи в ежедневната си практика. В тази глава представяме различни дейности, които използват споменатите по-горе педагогически подходи за различни възрастови групи. Всяка дейност е придружена от обяснение на нейната структура, цели и необходима подготовка (необходими материали и др.), за да бъдат тези дейности възможно най-лесни за използване, без да се налага допълнителна работа за учителите.

Дейности за начални училища

Дейност 1 (1–3 клас) Супергероите/супергероините на природата

Компетенции на GreenComp
Оценяване на устойчивостта
Насърчаване на природата

Педагогически подход/и
Обучение чрез игра
Обучение чрез опит

Цел/очаквани резултати от обучението:

Учениците идентифицират и оценяват прости начини, по които могат да помогнат на природата, и разбират своята роля като „супергерои на природата“.

Как да се подготвите:

Брой уроци: 1

Закачка: „Кой иска да бъде герой/героиня за природата?“ Учениците могат да осъзнаят чрез игра, че техните действия, колкото и малки да са, могат да имат огромно влияние върху заобикалящата ги среда.

Класни правила / Да се споразумеем за следното:

Да изслушваме идеите на нашите приятели.

Да бъдем мили с всички и с околната среда.

Съвет за включване: Ако някои ученици се чувстват срамежливи, нека участват в малки групи за подкрепа или да се изразяват чрез рисунки.

Полезни материали:

Снимки на животни и растения

Материали за творчество (хартия, пастели, лепило, рециклирани материали)

По избор: наметала или маски „Супергерой на природата“ за игри, развиващи въображението

Пиано или друг инструмент, ако учителят е музикално надарен

Водещи въпроси за урока:

- „Какво правите, за да помогнете/спасите природата?“
- „Кои животни или растения харесваш и как можем да им помогнем?“
- „Какво ви кара да се чувствате като супергерой на природата?“

„Кой иска да бъде супергерой/супергероиня на природата?“ – Започнете с кратка история, личен опит или песен за помагането на природата. Например, можете да изпеете следната песен на мелодията на „Ако си щастлив и го знаеш...“

Ако видиш малко боклук, вдигни го – *вдигни го!*
Ако видиш малко боклук, вдигни го – *вдигни го!*
Хвърли го в най-близката кошница, за да поддържаме парка чист и подреден.
Ако видиш малко боклук, вдигни го – *вдигни го!*

Ако кранът тече, затвори го – *затвори го!*
Ако кранът тече, затворете го – *затворете го!*
Пестете вода всеки ден, не позволявайте да се разхищава.
Ако кранът тече, затворете го – *затворете го!*

Ако лампите в спалнята са включени, изключете ги – *изключете ги!*
Ако лампите в спалнята са включени, изключете ги – *изключете ги!*
Използвайте слънчевата светлина; тя е наш приятел, енергия, която никога няма да изразходваме.
Ако светлините са включени, изключете ги – *изключете ги!*

Когато засаждате семе, потупвайте земята – *потупвайте земята!*
Когато засаждате растение, потупвайте почвата – *потупвайте почвата!*
Поливайте го, грижете се за него; дърветата пречистват нашия прекрасен въздух.
Когато засаждате семе, потупвайте земята – *потупвайте земята!*

Учителите се насърчават да изберат или да съчинят песен на местния език или вдъхновена от местния контекст.

Задачи за учениците/домашно:

Нарисувайте или създайте костюм на „супергерой или супергероиня на природата“ и обяснете как той им помага да пазят природата.

Обсъдете и нарисуйте прости действия, които помагат на природата (например, поливане на растения, рециклиране, изключване на осветлението).

Споделете идеите и действията на „супергероите“ си в кръг.

Оценка/заключителна дискусия:

Като клас, назовете различни начини, по които можем да бъдем супергерои на природата.

Учениците довършват изречението: „Аз съм супергерой на природата, защото...“

Учителят наблюдава разбирането на учениците за основните действия, свързани с околната среда.

Дейност 2 (1–3 клас) Звуци и гледки от природата

Компетенции на Greencomp
Оценяване на устойчивостта
Насърчаване на природата

Педагогически подход/и
Сензорно изследване
Обучение, базирано на изследване

Цел/очаквани резултати от обучението:

Учениците ангажират сетивата си, за да наблюдават и оценяват елементите на природата, като по този начин се насърчава чувството за свързаност и удивление.

Как да се подготвите:

По избор: записване на (местни) природни звуци

Брой уроци: 1 или повече

Закачка: „Какво можем да чуем и видим, когато сме навън?“ – Учениците могат да открият нови вдъхновения в природата, като откриват нови и разнообразни неща в нея

Класни правила / Да се споразумеем за следното:

Да използваме ушите си, за да слушаме, и очите си, за да гледаме в природата.
Да бъдем нежни и уважителни към живите същества.

Съвет за включване:

Някои ученици може да се чувстват некомфортно в нова среда (гора, плаж и т.н.) или да страдат от алергии. Имайте това предвид, ако планирате да излезете извън традиционната класна стая. Предложете алтернативи (например записани звуци или стайни растения) за учениците с проблеми с подвижността или алергии.

Полезни материали:

- Тефтери и моливи за рисуване/записване на наблюдения
- По избор: Устройство за записване на звук или телефон (за записване на звуци от природата)
- По избор: лупи (за изследване на насекоми и др.)

Водещи въпроси:

- „Какви звуци чувате в природата?“
- „Какви цветове и форми виждате в растенията и животните?“
- „Как ви кара да се чувствате природата, когато използвате сетивата си?“

Задачи за учениците/домашно:

- Отидете на „лов на съкровища в природата“, за да откриете конкретни цветове, текстури или звуци.
- Нарисувайте или напишете нещо, което сте наблюдавали, използвайки сетивата си (например: „Видях груба кора на дърво“ или „Чух птици да пеят“).
- Споделете любимата си гледка или звук от природата с партньор или малка група.

Оценка/заклучителна дискусия:

1. Дискусия в клас: „Какви нови неща открихме днес за природата?“
2. Учениците споделят едно нещо, което са намерили за интересно, използвайки сетивата си.
3. Учителят наблюдава ангажираността на учениците в сензорното изследване и способността им да описват наблюденията си. Насърчете учениците да изразят какви чувства им предизвикват различните природни звуци.

Дейност 3 (4–5 клас) Изследване на връзката с природата

Компетенции на GreenComp
Оценяване на устойчивостта
Насърчаване на природата

Педагогически подход/и
Критична педагогика
Включващо обучение

Как да се подготвите: Разпечатайте карта (на света) за отбелязване. Подгответе предварително насочващи въпроси, за да помогнете на учениците да свържат семейните истории с устойчиви навици.

Брой уроци: 2

Очаквани резултати от обучението: Учениците размишляват върху личните си и семейните си взаимоотношения с природата и устойчивостта, за да разберат и оценят различните гледни точки и културни практики, свързани с околната среда.

Заглавие: „Къде са вашите корени?“ – Учениците отбелязват на картата на света откъде са техните семейства или предци. Това създава визуална представа за разнообразието в класа и задава тон за включване и разнообразие.

Правила в класната стая:

отнасяйте се към всички по еднакъв и уважителен начин

Не съдете и не се подигравайте на културата или традициите на вашите приятели или съученици

не правете предположения за пола, сексуалността, националността, религията, езика и т.н. на никого

Съвет за приобщаване:

Възможно е да има деца, които не се осмеляват да говорят за семейните си корени. Постарайте се да ги накарате да се почувстват в безопасност и не ги притискайте прекалено.

Полезни материали:

Хартия за рисуване и цветни моливи (рисуване на родословно дърво)

Разпечатана карта на света или карта на класната стая

По избор: аудиорекодер или телефон (за учениците да запишат кратки интервюта със семействата си)

Водещи въпроси за уроците:

- „Какво прави вашето семейство, което помага или вреди на природата?“
- „Има ли истории, навици или традиции във вашето семейство или култура, свързани с околната среда?“
- „Играла ли е природата някога роля в историите или спомените на вашето семейство?“
- **„Можете ли да нарисувате родословно дърво?“ Обяснете как функционира родословното дърво и как можете да нарисувате свое собствено. Как са се променили навиците на вашето семейство с течение на времето по отношение на околната среда?**

Задачи за учениците/домашно:

4. Интервюирайте член на семейството (или си спомнете истории) за екологичните практики у дома или в културата.
5. Създайте кратка „еко-история“ (рисунок + история от 3-5 изречения), представяща нещо, което те ценят в природата или устойчивостта. Споделете техните истории в малки групи, като отбележите приликите и разликите.
6. Ако учениците не знаят къде са корените на семейството им, разкриването им може да бъде част от домашното, а поставянето на маркери на картата може да се направи като част от втория урок.

Оценка/Заключителна дискусия:

1. Обсъдете в клас: „Какво научихме от историите на другите?“
2. Учениците довършват изречението: „За мен природата означава ...“ ИЛИ „Цена природата, защото ...“.
3. Учителят наблюдава как учениците разбират своята връзка с природата и тази на своите съученици.

Дейност 4 (4–6 клас) Историята на нашето местно околна среда

Компетенции на GreenComp
Разбиране на устойчивостта
Насърчаване на природата

Педагогически подход/и
Обучение, базирано на общността
Обучение, базирано на проекти

Цел/очаквани резултати от обучението:

Учениците проучват местни екологични проблеми или инициативи и създават презентация, за да повишат осведомеността и да предложат решения.

Как да се подготвите: Няколко примера за възможни екологични проблеми (например новинарски статии) от местните и/или световните новини

Брой уроци: 3-5 (въведение, работа по проекта, презентация)

Заглавие: „Какво се случва с природата точно тук, в нашия квартал?“ – Обсъдете актуални местни новини, свързани с околната среда, или видим местен проблем (например отпадъци, обществен парк) и учениците може да намерят нова мотивация да уважават местната околна среда. Насърчете учениците да свържат местните проблеми (например отпадъци, зелени площи) с глобални теми, свързани с околната среда.

Класни правила / Да се споразумеем за следното:

- Да работим заедно като екип.
- Уважаваме различни мнения и идеи.
- Да бъдем креативни и внимателни в нашите презентации.

Съвет за включване:

Това може да бъде предизвикателна задача за тези, които не са свикнали да следят новините или да мислят за заобикалящата ги среда. Препоръчително е да се дадат примери за по-добро разбиране, преди да се пристъпи към действие. Освен това, работата в екип може да изисква начален тласък от страна на учителя! Свържете учениците с различни нива на умения, за да подпомогнете сътрудничеството.

Полезни материали:

- Достъп до библиотечни ресурси или интернет за проучване
- Плакат, маркери, художествени материали за презентации
- По избор: Фотоапарат или телефон за снимане на местната среда

Насочващи въпроси:

„Какви са някои от екологичните проблеми или положителните инициативи в нашия район?“

„Как тези проблеми засягат нашата общност и природата?“

„Какво можем да направим, за да подобрим или подкрепим местната околна среда?“

Задачи/домашно за учениците:

1. В малки групи проучете местна екологична тема (например местна програма за рециклиране, усилия за почистване на паркове, опазване на водите).
2. Създайте кратка презентация (плакат, счеч или дигитална презентация), за да споделите наученото и да предложите решения или начини за участие.
3. Представете „Историята на местната околна среда“ пред класа.

Оценка/заклучителна дискусия:

1. Дискусия в клас: „Какво научихме за местната околна среда и какво можем да направим, за да променим нещата?“
2. Учениците довършват изречението: „Едно нещо, което мога да направя, за да помогна на местната околна среда, е...“
3. Учителят наблюдава изследователските умения на учениците, работата им в екип и способността им да общуват по екологични проблеми и решения. Помолете учениците да посочат едно действие, което могат да предприемат у дома, за да подкрепят местната си околна среда.

Дейност 5 (4–6 клас) Предизвикателство „Дизайнът на природата“

Компетенции на GreenComp
Разбиране на устойчивостта
Насърчаване на природата

Педагогически подход/и
Дизайнерско мислене
Обучение, базирано на изследване

Цел/очаквани резултати от обучението:

Учениците изследват как природата вдъхновява устойчиви дизайни и прилагат това разбиране, за да създадат свои собствени, вдъхновени от природата решения на екологични проблеми.

Как да се подготвите: Намерете няколко примера, които показват как природата се справя с неща, които може да са вдъхновили хората (язовирът на бобрите като изолиран дом, викът на прилепите като сонар и т.н.).

Брой уроци: 2 или повече

Заглавие: „Как природата решава проблемите?“ „Какво могат да научат хората от решаването на проблеми в природата?“ – Покажете примери за биомимикрия (например велкро, вдъхновено от бодли, влак-стрела, вдъхновен от клюна на зиморник) и учениците може да намерят нова мотивация да уважават и изследват начините, по които природата решава проблемите.

Класни норми / Да се споразумеем за следното:

- Бъдете любознателни и иновативни.
- Да се учим от мъдростта на природата.
- Да даваме конструктивна обратна връзка.

Съвет за включване:

За някои може да е трудно да бъдат иновативни или да откриват „проблемите на природата“, затова давайте съвети и помагайте, като задавате подходящи въпроси. Освен това не всички се чувстват уверени в своите умения, затова планирайте алтернативни начини за представяне, ако е необходимо. Предлагайте както творчески, така и аналитични варианти (например рисуване срещу кратко представяне), за да гарантирате включване.

Полезни материали:

Книги или уебсайтове за биомимикрия (дизайн, вдъхновен от природата)

Рециклирани материали (картон, пластмасови бутилки, парчета плат)

Художествени материали (тиксо, лепило, ножици)

Водещи въпроси:

- „Какви проблеми решава ефективно природата?“
- „Как можем да се поучим от дизайните на природата, за да създадем устойчиви решения?“
- „Какви предмети от ежедневието или проблеми могат да бъдат подобрени, като се поучим от природата?“
- „Кое е любимото ти животно? Защо? Има ли това животно нещо, което прилича на някой инструмент, който имаш у дома?“

Задачи за учениците/домашно:

1. Намерете пример за биомимикрия или идентифицирайте естествен дизайн, който решава даден проблем.
2. Изберете прост екологичен проблем (например отпадъци, отпадъци или използване на енергия).
3. Проектирайте и/или създайте прототип от рециклирани материали, вдъхновен от природата, за да решите избрания проблем.
4. Представете „Решението на природата“ пред класа, като обясните откъде сте черпили вдъхновение и как работи то.

Оценка/Заклучителна дискусия:

1. Дискусия в класа: „Какви невероятни дизайни видяхме в природата и как те могат да ни помогнат?“

2. Учениците размишляват върху процеса на дизайн и върху това, което са научили от природата.
3. Учителят наблюдава разбирането на учениците за биомимикрията, творчеството в дизайна и връзката с устойчивите решения. Насърчавайте връзките с научни и технологични теми, за да засилите интердисциплинарното обучение.

Дейности за начален етап на средното образование

Дейност 6 (6–8 клас) Изследване на отпечатъка на общността

Компетенции на GreenComp

Системно мислене
Критично мислене
Индивидуална инициатива

Педагогически подход/и

Обучение, базирано на изследване
Обучение, базирано на проекти
Съвместно учене

Цел/очаквани резултати от обучението

Учениците анализират ежедневните избори в училище и общността (отпадъци, енергия, храна), за да разберат взаимовръзките и да предложат практически подобрения.

Как да се подготвите: Намерете образователен видеоклип за екологичния отпечатък

Проверете дали училището ви разполага с данни за потреблението на вода/енергия и др.

Брой уроци: 2 (групова работа, презентация)

Заглавие: „Задайте въпроса: „Колко голям е отпечатъкът на нашето училище?“ Покажете кратко видео за въздействието на ежедневието върху околната среда, за да покажете на учениците, че дори и малка единица като училище (в сравнение с глобалния мащаб) може да има голямо въздействие върху природата.“

Класни норми / Да се споразумеем

1. Уважаваме различните гледни точки.
2. Да се подкрепяме взаимно при груповите проучвания.
Използваме доказателства, за да подкрепим твърденията си.

Съвет за включване:

Работата в групи не е естествена за всички, така че учителите може да се наложи да дадат тласък, за да се получи гладко. Разпределете конкретни роли (например, събирач на данни, докладчик), за да се уверите, че всички участват.

Полезен материал

Лист за одит на енергията/отпадъците

Плакати или цифрови инструменти за презентация

По избор: калкулатори или онлайн инструмент за изчисляване на въглеродния отпечатък

Насочващи въпроси

1. Къде в нашето училище се използват най-много ресурси (енергия, вода, храна)?
2. Какви модели забелязваме?
3. Какви малки действия биха довели до най-голяма промяна?

Задачи за учениците

1. Съберете данни за отпадъците, водата или енергията в училището.
2. Начертайте схема на потоците от ресурси (входящи и изходящи).
3. Предложете 2–3 реалистични промени.

Оценка / Заключителна дискусия

Групите представят заключенията си. Класът гласува за 1–2 действия, които счита за най-осъществими. Учителят наблюдава качеството на използването на доказателствата и сътрудничеството.

Дейност 7 (6–8 клас) Предизвикателство за проектиране на училища на бъдещето

Компетенции на GreenComp

Грамотност за бъдещето
Изследователско мислене
Адаптивност

Педагогически подход/и

Трансформативна педагогика
Дизайнерско мислене
Обучение, базирано на феномени

Цел/Предвиждани резултати от обучението

Учениците си представят и създават прототипи на устойчиви училища на бъдещето, интегрирайки творчески, социални и екологични измерения

Как да се подготвите:

Брой уроци: 2 (групова работа, презентация)

Заглавие: „Ако трябваше да проектирате училище за 2050 г., как би изглеждало то?“ Споделете вдъхновяващи футуристични проекти за екоучилища. По-лекият подход към устойчивостта и бъдещето може да вдъхнови учениците да гледат положително на бъдещето.

Класни норми / Да се споразумеем

3. Мечтайте смело; никоя идея не е прекалено луда.
4. Да надграждаме идеите един на друг.
Да бъдем отворени към промени и обратна връзка

Съвет за включване:

Работата в групи не е естествена за всички, така че учителят може да се наложи да даде тласък, за да се получи гладко. Сценичната треска също може да бъде пречка за някои ученици, затова се препоръчва презентацията да бъде неформална и леснодостъпна. Насърчавайте учениците да обмислят достъпността и включването в бъдещия си училищен проект.

Полезни материали

Инструменти за рисуване/3D моделиране
Рециклирани материали за изработване на поделки
Хартия за дизайн табла

Водещи въпроси

4. Как ще изглеждат енергията, храната и обучението през 2050 г.?
5. Как да балансираме технологиите с природата?
6. С какви предизвикателства може да се сблъска училищата в бъдеще?

Задачи за учениците

4. Обсъдете визии за училището на бъдещето.
5. Изградете или нарисуйте дизайнерски табла или модели.
6. Представете прототипите с обосновка.

Оценка / Заклучителна дискусия

Обратна връзка от съученици: Кое е вдъхновяващо? Кое е осъществимо? Размисъл върху това как предвиждането на бъдещето ни помага да действваме днес. „Как проектирането на бъдещи училища променя разбирането ви за днешните отговорности към околната среда?“ Учениците коментират проектите на другите. Учителят наблюдава нивото на ангажираност и автентичността на идеите.

Дейност 8 (6–8 клас) Дебат за справедливостта: Кой притежава ресурсите на Земята

Компетенции на GreenComp

Подкрепа на справедливостта
Политическа агенция
Критично мислене

Педагогически подход/и

Сътрудническа педагогика
Позитивна педагогика
Обучение чрез дебати

Цел/очаквани резултати от обучението

Учениците размишляват върху равенството в достъпа до ресурси, справедливостта за бъдещите поколения и своята роля в изискването на справедливост.

Как да се подготвите:

Намерете казуси и новини, свързани с природните ресурси и тяхното разпределение сред човешкото население (в световен мащаб).

Направете ролеви карти за дебата (правителство, фабричен собственик, местен фермер и др.) и сценарии, в които учителят работи като водещ на дебата (например „The Steel Makers Corporation иска да построи нова фабрика близо до езерото на града“).

Брой уроци: 2 (информативна част и упражнения и дебат)

Заглавие: „Справедливо ли е някои страни да използват повече от ресурсите на Земята в сравнение с други?“ Използвайте визуални материали, за да предизвикате критично мислене.

Класни норми / Да се съгласим

5. Слушайте активно и с уважение; не прекъсвайте.
6. Критикувайте идеите, а не хората.
7. Използвайте факти и емпатия.

Съвет за включване

Естествено е, че в групите някои са по-уверени от други при говоренето (формално), затова се опитайте да наблюдавате и насърчавате всеки да изрази мнението си, като вземете предвид дебата, дори ако срамежливите ученици предпочитат да мълчат по време на дебата. Предоставете предварително написани карти с аргументи на учениците, които се затрудняват да говорят спонтанно.

Полезни материали

Казуси (права върху водата, климатични бежанци, използване на земята)
Карти за дебат с роли (правителство, общност, НПО, младеж)

Насочващи въпроси

7. Какво означава справедливост в устойчивостта?
8. Чии гласове трябва да бъдат чути при вземането на решения?
9. Какви отговорности носим като граждани?
10. Какви са интересите на групата/индивида, които представяте в дебата? Защо?
11. Какви са интересите на другата/другите група/групи в дебата? Има ли начин за компромис между техните и нашите интереси?

Задачи за учениците/домашно

7. Подгответе аргументи за/против сценарии за споделяне на ресурси.
8. Участвайте в структуриран дебат.
9. Напишете размисли за тяхната позиция и за това, което са научили (след дебата).

Оценка/Заключителна дискусия

Попитайте дали някой мисли по различен начин в сравнение с това, което е мислил в началото на дейността. Задайте въпроси за дебата като разговор и дебата като тема: какво са научили учениците за аргументацията, кои са били силните/слабите начини да докажете своята теза и доколко дебатът, който са провели, е приличал на реалната политика.

Дейност 9 (6–8 клас)

Лаборатория за решаване на проблеми: справяне с трудни проблеми

Компетенции на GreenComp

Определяне на проблема
Системи и критично мислене
Колективни действия

Педагогически подход/и

Обучение, базирано на изследване
Обучение, базирано на проблеми
Съвместно учене

Цел/очаквани резултати от обучението

Учениците се научават да формулират сложни предизвикателства, свързани с устойчивостта (пластмасови отпадъци, климатични промени, бърза мода) и да търсят решения с участието на различни заинтересовани

Как да се подготвите: Подгответе кратък списък с местни предизвикателства, свързани с устойчивостта, от които учениците да избират.

Брой уроци: 2 – 4

Закачка: Поза: „Защо не можем просто да забраним пластмасата утре?“ Насърчете учениците да мислят отвъд повърхностните отговори и покажете, че често е невъзможно да се опростят проблемите, като насърчите учениците към съпричастност, логично решаване на проблеми и иновативно мислене. Подканете учениците да идентифицират кой се възползва и кой е засегнат от различните решения.

Класни норми / Да се съгласим

8. Всеки глас има значение.
9. Сложните проблеми нямат прости отговори.
10. Бъдете креативни и сътрудничете си.

Съвет за включване

Работата в групи не е естествена за всички, така че учителите може да се наложи да дадат тласък, за да се получи гладко. Сценичната треска също може да бъде пречка за някои ученици, затова се препоръчва презентацията да бъде неформална и лесна за подход. Предложете идеи за изречения и „меню с роли“ (фасилитатор, картограф, търсач на доказателства, презентатор), за да подкрепите участието.

Полезни материали

Новини, видеоклипове за предизвикателствата на устойчивостта
Лепящи се бележки и хартия за картиране на системи
По избор: Материали за прототипиране на идеи

Насочващи въпроси

12. Кой е засегнат от този проблем?
13. Какво затруднява решаването му?
14. Какви действия могат да бъдат предприети на ниво училище/общност?
15. Какви нежелани последствия могат да възникнат?

Задачи за учениците

10. Начертайте проблема и заинтересованите страни.
11. Предложете реалистични решения в малък мащаб.
12. Представете „картата на проблема и решението“ пред класа.

Оценка / Заключениена дискусия

Размислете: „Какво научихме за справянето с големи проблеми?“ Учителят отбелязва способността да се формулират, свързват системи и предлагат действия.

Дейност 10 (6–8 клас) Проект „Пазители на природата“

Компетенции на GreenComp

Насърчаване на природата
Колективни действия
Индивидуална инициатива

Педагогически подход/и

Учене чрез служба
Обучение чрез опит
Подход на живата лаборатория

Цел/Предвиден резултат от обучението

Учениците активно възстановяват, изучават и/или защитават местна природна зона, като същевременно се научават на уважение и отговорност към екосистемите

Учениците планират, реализират и документират поне една интервенция с доказателства преди и след нея.

Как да се подготвите: Намерете място, където да засадите семена, независимо дали е вътре или навън. Потвърдете разрешенията за работа на открито, оценката на риска, безопасността на инструментите и насоките за местното биоразнообразие.

Брой уроци: Дългосрочен проект

Закачка: Изведете учениците на открито: „Кои живи същества около нас се нуждаят от грижи?“ Представете местен проблем, свързан с биоразнообразието, и помогнете на учениците да осъзнаят, че могат да бъдат част от съвместното съжителство с природата, без да правят драстични промени в ежедневието си.

Класни норми / Да се споразумеем да

11. Да се грижим за живите същества.
12. Оставяме местата по-добри, отколкото сме ги намерили.
13. По избор: Да работим заедно като екип (това може да бъде индивидуален проект)

Съвет за включване

Тази дейност изисква търпение, тъй като отглеждането на растения отнема време. Опитайте се да намерите начини да мотивирате нетърпеливите ученици по време на процеса и да предложите друга перспектива на онези, които могат да се мотивират, като видят по-голямата картина и/или причинно-следствената връзка. Предложете различни роли (регистратор на данни, фотограф, градинар, комуникатор), за да отговарят на интересите/способностите.

Полезни материали

Инструменти за градинарство/почистване

Семена от местни растения

Дневници за размисъл

Обикновени формуляри за данни; формуляри за съгласие за документиране

Насочващи въпроси

16. Как хората влияят на това природно пространство?
17. Какво можем да направим, за да помогнем?
18. Как се чувстваме, когато се грижим за природата?
19. Кои цели за устойчиво развитие подкрепя нашият проект (напр. ЦУР 15 „Живот на сушата“)?

Задачи за учениците/домашно

13. Наблюдавайте настоящото състояние на местните зелени площи.
14. Планирайте и изпълнете действие за подобряване (засаждане, почистване, изграждане на местообитания).
15. Документирайте процеса и резултатите.
16. Качете седмична снимка + 2 изречения с наблюдения в споделено портфолио.

Оценка/Заключителна дискусия

Учениците споделят дневници/снимки за своя проект за засаждане и отглеждане. Класът обсъжда как планираните от тях действия се свързват с по-големи цели за устойчивост.

Дейност 11 (9–12 клас) Хакатон за климатичната политика

Компетенции на GreenComp

Политическа агенция
Колективни действия
Критично мислене

Педагогически подход/и

Обучение, базирано на проблеми
Педагогика на дебата
Съвместно учене

Цел / Предвиден резултат от обучението

Учениците проучват как се изготвят политиките за климата, практикуват застъпничество и разработват предложения за справедливи и ефективни действия.

Как да се подготвите:

Намерете казуси, новини и/или видеоклипове, свързани с изготвянето на политики в областта на климата. Направете ролеви карти за дебат (правителство, собственик на фабрика, природозащитник и др.) и сценарий, в който учителят работи като водещ на дебата (например, въпроси относно изграждането на нова вятърна електроцентрала).

Брой уроци: 2-3 (информативна част и практикуване и дебат). Допълнителен урок за случая, в който учениците представят свои хипотетични въпроси за дебат.

Задача: „Представете си, че сте на глобална климатична среща на върха. За какви решения ще се борите? Кого ще представлявате?“ Учениците научават от първа ръка как се вземат политически решения, което, надяваме се, ще им даде необходимите умения и мотивация да бъдат политически активни в бъдещия си живот. Разпределете бързи роли на заинтересовани страни (младежи, община, малък бизнес, НПО) за първоначален мозъчен штурм.

Класни норми / Да се съгласим да

14. Уважаваме различните роли и гледни точки.
15. Основавайте аргументите си на факти и емпатия.
16. Всеки има право да говори.
17. Използвайте времеви кръгове и тракер за изказвания, за да се уверите, че всички гласове са чути.

Съвет за включване

Естествено е, че в групите някои са по-уверени от други при изказването (формално), затова се опитайте да наблюдавате и насърчавате всеки да даде мнението си, като имате предвид дебата, дори ако срамежливите ученици предпочитат да мълчат по време на дебата.

Полезни материали

Обобщения на политиките за климата (Зеленият пакт на ЕС, Парижкото споразумение)
Ролеви карти (младежки активисти, правителство, бизнес, НПО)
Бели дъски или инструменти за дигитално сътрудничество

Насочващи въпроси

20. Чии гласове доминират в политическите пространства?
21. Какви компромиси съществуват в политиката за климата?
22. Как младите хора могат да повлияят на решенията?

Задачи за учениците/домашно

1. Ролева игра на преговори по политиката в групи.
2. Напишете кратки позиционни документи и предложения.
3. Представете „пакет от мерки за климата“ като обобщение на вашите препоръки.

Оценка/Заключителна дискусия

Обсъждане на справедливостта, агенцията и компромисите в реалното изготвяне на политики. Учителят оценява дълбочината на разсъжденията и сътрудничеството.

Дейност 12 (9–12 клас) Визия за 2050 г.: Семинар за грамотност за бъдещето

Компетенции на GreenComp
Грамотност за бъдещето
Агентност, колективни действия
Изследователско мислене
Адаптивност

Педагогически подход/и
Трансформативна педагогика
Изграждане на сценарии
Обучение, базирано на феномени

Цел/Предвиждани резултати от обучението

Учениците се упражняват да си представят алтернативни устойчиви бъдещи сценарии и да размишляват върху своята роля в тяхното формиране.

Как да се подготвите:

Брой уроци: 2-3 (групова работа, презентация)

Заглавие: „Превъртете напред до 2050 г. Как изглежда вашият град или общност?“ Споделете (надяваме се) вдъхновяващи дизайни на футуристично екологично общество. По-лекият подход към устойчивостта и бъдещето може да вдъхнови учениците да гледат положително на бъдещето.

Класни норми / Да се споразумеем

18. Бъдете креативни; отложете скептицизма.
19. Уважаваме всички визии за бъдещето.
20. Да се фокусираме върху възможностите, а не само върху проблемите (препоръчително е да се подчертае този подход)

Съвет за включване:

Работата в групи не е естествена за всички, така че учителят може да се наложи да даде тласък, за да се получи гладко. Сценичната треска също може да бъде пречка за някои ученици, така че се препоръчва презентацията да бъде неформална и лесна за подход. Предложете варианти (график, сценарий, аудио презентация, плакат), за да подкрепите различни силни страни.

Полезни материали

Подсказки за бъдещи сценарии (климат, технологии, общество)
Големи хартиени или цифрови табла за създаване на времева линия
Маркери, лепящи се бележки

Водещи въпроси

23. Как ще изглеждат системите за хранене, транспорт и енергетика?
24. Каква роля играят гражданите в устойчивото бъдеще?
25. Как нашите избори днес оформят това бъдеще?
26. Кой ще спечели и кой може да бъде изключен в всяко едно от тези бъдещи сценарии?

Задачи за учениците

4. Работете в групи, за да създадете времеви линии за възможни бъдещи сценарии.
5. Представете един оптимистичен и един предизвикателен сценарий.
6. Помислете за ключовите повратни моменти и какви действия са необходими сега.
7. Избройте 3 действия, които можем да предприемем тази година, за да се придвижим към желаното бъдеще.

Оценка / Заключителна дискусия

Дискусия в клас: Кой бъдещи сценарии ви се струват най-разумни? Към кои от тях искаме да се стремим? Оценете ги по разумност, приобщаващ характер и изпълнимост (3 нива).

Дейност 13 (9–12 клас) Предизвикателство за стартиращи предприятия в областта на устойчивостта

Компетенции на GreenComp

Индивидуална инициатива
Системно мислене
Определяне на проблема

Педагогически подход/и

Проектно-базирано обучение
Предприемаческа педагогика
Опитно обучение

Цел/очаквани резултати от обучението

Учениците разработват идеи за стартиращи предприятия, които се занимават с местни предизвикателства, свързани с устойчивостта, като прилагат иновативни и предприемачески уме

Как да се подготвите:

Решете дали тази дейност ще се извършва индивидуално, по двойки или в малки групи и планирайте графика и фокуса според това. Обикновено груповата работа отнема повече време. Намерете няколко истории, които да покажат примери от реалния живот. Предоставете прост бизнес модел Canvas + Impact Canvas.

Брой уроци: 2-4

Закачка: „Ами ако утре можехте да стартирате компания, която решава проблем, свързан с устойчивостта?“ Учениците получават възможност да реализират най-смелите си идеи, като се насърчава иновативното мислене и инициативността, че могат да се опитат да променят света, ако желаят. По избор: Поканете местен социален предприемач (на живо или на запис) за 5-минутна презентация.

Класни норми / Да се съгласим

21. Насърчавайте поемането на риск и креативността.
22. Да ценим всеки принос.
23. Да се опитаме да разгледаме неуспехите като стъпала към успеха.
24. Да възприемаме обратната връзка „Да, и...“; да критикуваме идеите, а не хората.

Съвет за включване:

Работата в групи не е естествена за всички, така че учителят може да се наложи да даде тласък, за да се получи гладко. Сценичната треска и страхът от представянето на собствените идеи също могат да бъдат пречка за някои ученици, така че се препоръчва представянето да бъде неформално и лесно за достъп.

Полезни материали

По избор: Шаблони за бизнес модел
Достъп до местни казуси или предприемачи
Инструменти за презентация

Насочващи въпроси

27. Кои проблеми, свързани с устойчивостта, се нуждаят от спешни решения на местно ниво?
28. Кой би имал полза от това и кой би се съпротивлявал?
29. Как да проверите дали една идея е осъществима?
30. Как бихте финансирали проекта си? На кого продавате идеята си?

Задачи за учениците/домашно

8. Идентифицирайте местен проблем, свързан с устойчивостта.
9. Разработете бизнес модел и прототип.
10. Представете идеята в стила на телевизионното шоу „Shark Tank“.

Оценка/Заклучителна дискусия

Обратна връзка от съученици и учители относно осъществимостта, креативността и въздействието върху устойчивостта. Размисъл върху ролята на предприемачеството в промяната.

Дейност 14 (9–12 клас) Справедливост и устойчивост: диалози по казуси

Компетенции на GreenComp

Подкрепа на справедливостта
Оценяване на устойчивостта
Насърчаване на природата

Педагогически подход/и

Критична педагогика
Позитивна педагогика
Обучение, базирано на изследване

Цел/очаквани резултати от обучението

Учениците изследват реални дилеми, свързани с устойчивостта и справедливостта, като свързват етика, равнопоставеност и екология

Как да се подготвите: Намерете няколко истории, новинарски статии и др. като примери, които да покажат реални случаи (в световен мащаб), и ги раздайте за изучаване на конкретни случаи. Изберете 3-4 различни случая (глобални/местни, от различни сектори) и неутрален обобщаващ лист за всеки случай.

Брой уроци: 2-3

Заглавие: „Чия справедливост е заложена на карта, когато говорим за устойчивост?“ Учениците ще осъзнаят, че има много „истини и права“ и че да бъдеш справедлив не е лесно – затова е индивидуална отговорност да бъдеш възможно най-справедлив.

Класни норми / Да се съгласим

25. Да се ангажираме с емпатия.
26. Слушаме маргинализираните гласове.
27. Да не сме съгласни с уважение.

Съвет за включване:

Работата в групи не е естествена за всички, така че учителят може да се наложи да даде тласък, за да се получи гладко. Освен това, когато се обсъждат етични въпроси, в някои случаи те могат да засегнат прекалено лично, така че изберете внимателно примери от реалния живот. Предвидете възможност за отказ и анонимни размисли по чувствителни теми.

Полезни материали

Казуси (например, бърза мода, права на коренното население върху земята, конфликти, свързани с възобновяемата енергия)

Карти с етични дилеми

Дневници за размисъл

Насочващи въпроси

31. Кой се възползва от настоящите системи?
32. Кой понася разходите?
33. Как решенията могат да станат по-справедливи?
34. Какви са динамиките на властта и как те оформят резултатите?

Задачи за учениците/домашно

11. Прочете зададения казус.
12. Обсъдете етичните дилеми в групи.
13. Споделете препоръки за по-справедливи решения.
14. Изгответе „Препоръка за справедливост“ с един принцип, две действия и един риск, който да се наблюдава.

Оценка/Заклучителна дискусия

Заклучителен кръг: Какво означава справедливост в устойчивостта? Прегледайте взаимно дневниците си с размисли.

Дейност 15 (9–12 клас) Училището като жива лаборатория

Компетенции на GreenComp

Колективни действия
Приемане на сложността (системно мислене, формулиране на проблеми)
Действия за устойчивост (инициатива + агенция)

Педагогически подход/и

Подход на жива лаборатория
Опитно обучение
Подход на цялото училище

Цел/желани резултати от обучението

Учениците съуправляват експерименти за устойчивост в училището си (например, намаляване на използването на пластмаса, наблюдение на биоразнообразието, тестване на прототипи за възобновяема енергия).

Как да се подготвите: Обсъдете с директора и други членове на учителския колектив този проект, обхващащ цялото училище. Проверете дали училището ви разполага с данни за потреблението на вода/енергия. Сформируйте „лабораторен екип“ от ученици и учители, определете ролите, графици и управлението на данните (поверителност, съгласие, съхранение).

Брой уроци: Дългосрочен проект

Закачка: „Ами ако нашето училище се превърне в лаборатория за устойчивост за цялата общност?“ Покажете солидарност и възможности в цялото училище, като наблюдавате училищната среда и забележете как съвместните усилия могат да променят местните системи.

Класни норми / Да се споразумеем за

28. Да третираме училището като наше общо пространство за експерименти.
29. Да уважаваме резултатите и процесите.
30. Да сътрудничим открито с колегите и персонала.

Съвет за включване:

Трудно е да се мотивира дългосрочна ангажираност за цялото училище. Това може да изисква допълнителна работа от хора вътре и извън училището, което изисква много комуникация между заинтересованите страни – което в някои случаи може неволно да потисне някои гласове. Осигурете представителство от различни възрастови групи и нужди; редувайте лидерските роли.

Полезни материали

Инструменти за мониторинг (термометри, приложения за биоразнообразие, енергийни измервателни уреди)
Достъп до училищни съоръжения за експерименти
Опростени табла (на хартия или в цифров формат) за седмични показатели (например, kWh, тегло на отпадъците, броя на биоразнообразието).

Насочващи въпроси

35. Кой системи в училището можем да направим по-устойчиви?
36. Как малките интервенции влияят върху по-големите модели?
37. Как можем да включим цялата училищна общност?
38. Кой интервенции са мащабируеми или могат да бъдат споделени с други училища?

Задачи за учениците

15. Идентифицирайте един местен проблем, свързан с устойчивостта, в училището или в околната общност.
16. Проектирайте и реализирайте интервенция.
17. Съберете и анализирайте данни и споделете резултатите публично.

Оценка / Заключениена дискусия

Учениците представят заключенията си в едностранни „доклади от живата лаборатория“ (отправна точка, действия, резултати, следващи стъпки). Размисъл върху това как малките промени се свързват със системната устойчивост.

9. Оценка на компетенциите за приобщаваща устойчивост

Ефективната оценка на компетенциите за устойчивост изисква детайлен подход, който надхвърля традиционните обобщаващи оценки. Измерението „оценка на ученето“, макар и важно за определяне на това, което учениците са научили, трябва да бъде допълнено от „оценка за ученето“ и „оценка като учене“ (Wiek et al., 2011; Sterling, 2013).

„**Оценката за ученето**“ включва постоянна обратна връзка и диагностични инструменти, които насочват преподаването и помагат на учителите да диференцират подкрепата, като гарантират, че всички учащи, особено тези от маргинализирани групи, могат да напредват. Това е в съответствие с акцента на модела върху равнопоставеността и диференцираната подкрепа, отразявайки динамичната и индивидуализирана природа на ученето, застъпвана от социоконструктивистките принципи и Универсалния дизайн за учене (UDL) (Rose & Meyer, 2002).

Освен това „**оценяването като учене**“ дава възможност на учениците да станат активни участници в собственото си учене. Чрез самооценка, обратна връзка от съученици и рефлексивни портфолия учениците могат да следят развитието на своите компетенции за устойчивост, да анализират критично своето разбиране и да поемат отговорност за своя растеж (Boud & Falchikov, 2007). Това е в съзвучие с ангажимента на модела да насърчава активността, критичната рефлексия и саморегулацията на учащите. Чрез включването на тези многобройни измерения на оценяването, рамката за оценяване на педагогическия модел InclusiveFuture има за цел да предостави цялостна картина на напредъка на учениците в областта на устойчивостта, като излиза извън рамките на простото придобиване на знания и обхваща ценности, умения и способност за трансформативно действие.

9.1 Различни подходи

Оценяването на компетенциите за устойчивост по включващ начин изисква от преподавателите да комбинират разнообразни и гъвкави подходи. **Целта е да се постигне цялостно разбиране на знанията, уменията, ценностите и нагласите на учащия по отношение на устойчивостта, като се отчетат различните стилове и нужди на учене.** В тази част се очертават няколко подходящи метода за оценяване и се обсъждат техните предимства и потенциални предизвикателства за учителите.

1. Формативна оценка и обратна връзка

Формативната оценка включва непрекъснато наблюдение на ученето на учениците, за да се предостави навременна и конкретна обратна връзка, която може да се използва за подобряване на преподаването и ученето. Тя позволява на учителите да идентифицират в реално време разбирането и погрешните представи на учениците за концепциите и ценностите на устойчивостта, като предоставя възможности за незабавно коригиране на преподаването. Този повтарящ се процес подкрепя всички ученици, особено тези, които може да се нуждаят от допълнителна подкрепа или диференцирана помощ. Той също така е в съответствие с акцента върху процесно ориентираното учене в образованието за устойчивост, като се фокусира върху растежа, а не върху фиксиран резултат.

Формативните оценки изискват от учителите да имат силни наблюдателни умения и способност да предоставят конструктивна, приложима обратна връзка. Това може да отнеме много време, особено в големи класове с разнообразни нужди, тъй като изисква промяна в мисленето от чисто оценяване към подкрепа на непрекъснатото усъвършенстване. За разлика от сумативните оценки, които се фокусират върху измерването на крайните резултати, формативните оценки дават възможност на учителите активно да оформят ученето в момента, в който то се случва.

2. Оценки на проектно-базирано и опитно обучение

Проектното и опитното обучение са в основата на модела. Оценяването в рамките на тези подходи се фокусира върху процеса и резултатите от ангажираността в реалния свят. Тези методи позволяват на учениците да демонстрират компетенции в областта на устойчивостта (например системно мислене, съвместни действия, творческо решаване на проблеми) чрез конкретни резултати като презентации, модели, кампании или инициативи на общността. Те са по своята същност приобщаващи, тъй като предлагат на учениците множество начини да се ангажират с съдържанието и да изразят своето разбиране, като отговарят на различни силни страни и стилове на учене. Те също така предоставят автентични контексти за оценяване на сложни компетенции, които не могат да бъдат уловени от традиционните тестове.

Въпреки това, изготвянето на ясни критерии, които отразяват многоизмерността на компетенциите за устойчивост, може да бъде сложно. Освен това, осигуряването на равностойно участие на групата и оценяването на индивидуалния принос в рамките на съвместни проекти също може да бъде трудно. Ресурсите (време, материали, партньорства в общността) за реализиране на тези проекти могат да бъдат пречка в пространства с ограничена достъпност и може да се наложи учителите да проявят творчество и да намерят местни алтернативи на стандартните ресурси.

3. Оценяване на портфолио

Подходът с портфолио позволява на учениците да покажат напредъка си във времето и ги насърчава да размишляват върху собствения си път на учене. Той може да функционира и като практически „списък със задачи“ както за учителите, така и за учениците, независимо от вида на оценяването. Портфолиата предлагат цялостна картина на напредъка на ученика, като интегрират различни форми на доказателства (например, рефлексивни есета, фотографии на проекти, резултати от изследвания, обратна връзка от съученици, самооценки). Този метод е в съответствие с инклузивните принципи, като цени многобройните средства за изразяване и признава индивидуалните пътища на учене. Той насърчава активността и саморефлексията на учениците, които са ключови аспекти на трансформативното учене.

Създаването, преглеждане и оценяване на портфолиата може да отнеме много време както на учениците, така и на учителите. Разработването на последователни критерии за оценяване на разнообразното съдържание на портфолиата може да бъде предизвикателство. Осигуряването на достъпност за всички ученици, особено за тези със специфични образователни нужди, изисква внимателно планиране и гъвкави опции за формат.

4. Наблюдение и анекдотични записи

Учителите могат систематично да наблюдават участието, взаимодействията и подходите за решаване на проблеми на учениците по време на дейности, фокусирани върху устойчивостта.

Този метод дава представа за ценностите, нагласите и уменията за сътрудничество на учениците, които са от решаващо значение за устойчивостта, но са трудни за оценяване чрез формални тестове. Той може да улови спонтанни прояви на съпричастност, критично мислене или лидерски качества. Това е метод с висока степен на включване, тъй като оценява учениците в автентични учебни ситуации, като намалява зависимостта от писмени или устни изяви, които могат да поставят някои ученици в неравностойно положение.

Тъй като интерпретацията на наблюденията е различна за всеки индивид, субективността може да бъде проблем за справедливостта на оценяването, което изисква ясни критерии и последователни наблюдения. Учителите трябва да разработят ефективни системи за записване и интерпретиране на наблюденията, за да гарантират точност и справедливост. В същото време е почти невъзможно да се наблюдават всички ученици по еднакъв начин в динамичната среда на класната стая.

5. Самооценка и оценка от съученици

Учениците могат да бъдат насочени да оценяват собственото си учене и това на своите съученици въз основа на определени критерии, свързани с компетенциите за устойчивост. Това насърчава метакогницията и критичното мислене, давайки възможност на учениците да поемат отговорност за своето

учене и да разберат критериите за оценяване. Това е в съответствие с акцента на модела върху активността на учениците и съвместното учене. За включване, то насърчава подкрепяща култура в класната стая, където учениците се учат един от друг и развиват емпатия и комуникативни умения.

Учениците се нуждаят от изрично обучение за предоставяне на конструктивна обратна връзка и ефективно използване на критериите за оценяване. Могат да възникнат проблеми с пристрастност или неравномерно участие, които учителите трябва да управляват чрез ясни насоки и улесняване. Освен това учителите трябва да бъдат ясни колко (или колко малко) тази форма на оценяване влияе върху общата оценка, тъй като учениците могат да дават нечестни оценки само за да получат по-добри оценки, което противоречи на целта на самооценката и оценката от съученици.

6. Оценяване на базата на диалог и дискусия

Структурирани дискусии, дебати и сократически семинари могат да се използват за оценяване на способността на учениците да изразяват разбирането си, да се ангажират с критично мислене и да се ориентират в сложни дилеми, свързани с устойчивостта. Тези методи ефективно разкриват концептуалното разбиране на учениците, уменията им за критично мислене и способността им да се ориентират в дилеми и компромиси. Те предоставят на учениците възможности да изследват различни гледни точки и да поставят под въпрос предположения, като се свързват директно с критичната педагогика и интердисциплинарното учене. Устното участие може да бъде по-включващо за учениците, които имат затруднения с писменото изразяване.

Учителите трябва да осигурят равностойно участие на всички ученици, особено на тези, които са срамежливи или по-малко уверени в говоренето и може да предпочитат други начини на изразяване. Обективната оценка на дълбочината и качеството на приноса изисква ясни критерии и внимателно модериране от страна на учителя.

7. Критерии и контролни списъци

Макар че не са метод за оценяване сами по себе си, рубриките и контролните списъци са съществени инструменти, които могат да се използват във всички горепосочени подходи. Те предоставят ясни критерии за оценяване на сложни компетенции за устойчивост, като правят оценяването прозрачно и справедливо както за учителите, така и за учениците. Те помагат да се изрази какво представлява качеството по отношение на знания, умения и ценности и могат да бъдат проектирани така, че да бъдат включващи, като предлагат множество показатели за успех.

Разработването на ефективни рубрики, които улавят нюансите на компетенциите за устойчивост, без да са прекалено предписателни, може да бъде предизвикателство. Те трябва да бъдат достатъчно гъвкави, за да позволяват разнообразни изрази на ученето, като същевременно поддържат

последователност. Оценяването на компетенциите за устойчивост по инклузивен начин изисква многостранен подход, който интегрира текуща формативна оценка с автентични задачи, базирани на представянето. Учителите трябва да разполагат с уменията да разработват и прилагат тези разнообразни методи, подкрепени от гъвкави инструменти, които дават възможност на всички учащи да демонстрират своя растеж и принос към устойчиво и инклузивно бъдеще.

8. Универсален дизайн за учене като стратегия за оценяване

Тази секция изрично свързва принципите от глава 4, по-специално универсалния дизайн за учене (UDL) и интерсекционалността, с практиката на оценяването. Целта е да се гарантира, че самият процес на оценяване е справедлив, достъпен и дава възможност на всички учащи.

Прилагане на UDL към оценяването: Универсалният дизайн за учене насърчава предоставянето на множество средства за действие и изразяване. Това означава да се позволи на учениците да демонстрират своите знания и умения по начини, които най-добре отговарят на техните силни страни и нужди, вместо да се разчита на един единствен, стандартизиран формат.

Цел на обучението	Традиционно оценяване	Опции, съобразени с UDL (многобройни средства за действие и изразяване)
Опции, съобразени с UDL (многобройни средства за действие и изразяване)	Напишете есе от 500 думи.	<ul style="list-style-type: none"> Създайте концептуална карта или инфографика. Запишете кратък подкаст или видеодокументал. Изградете физически или цифров модел. Направете устна презентация.
Ученикът анализира етичните компромиси в казус за климатична справедливост.	Попълнете тест с множествен избор.	<ul style="list-style-type: none"> Участвайте в структуриран дебат. Напишете рефлексивен дневник от гледна точка на конкретен заинтересован участник. Създайте кратка комична лента или сценарий, илюстриращ дилемата. Разработете предложение за справедливо решение.

Таблица 9: Прилагане на UDL при оценяването

9. Културно отзивчиво оценяване

Инклузивният подход към оценяването изисква от учителите да обмислят как културният и опитният опит могат да повлияят на представянето на учениците. Това включва разработване на задачи, които са подходящи и достъпни за ученици от различни културни, езикови и социално-икономически среди.

Въпроси за размисъл за учителите:

- Тази задача за оценяване предполага ли предварителни знания или опит (например пътувания, достъп до технологии), които може да не са общи за всички мои ученици?
- Материалите, примерите и контекстите, използвани в оценяването, подходящи ли са и зачитат ли разнообразния културен произход на моите ученици?
- Може ли форматът на оценяването (например писане с ограничено време, официална презентация) неволно да създаде бариери за учениците, които изучават английски език или имат различни стилове на общуване?
- Предоставих ли на учениците възможности да свържат оценяването с тяхната собствена идентичност, общности и житейски опит?

9.2 Примери за инструменти и показатели

В тази секция се разглеждат практически подходи и инструменти за оценяване на компетенциите за устойчивост и включване в начално и средно училище. Подходите се основават на предположението, че ефективната оценка отразява цялостното развитие на учениците, обхващайки техните знания, умения, ценности и способност за действие. Тя служи не само за оценяване на напредъка, но и за информиране на педагогическите практики и предоставяне на значима обратна връзка на учениците, родителите и училищните общности.

Инструментите за оценяване, като рубрики, портфолио и анкети за ученици, представени в тази секция, са илюстративни и могат да бъдат адаптирани и модифицирани за индивидуалния контекст на класната стая и училището.

За учители в начално училище

Рубрика за умения за устойчивост (2–4 клас)

Как да използвате тази рубрика:

- Учителите могат да я използват за наблюдение и обратна връзка.
- Учениците могат да се самооценяват, като очертават, оцветяват или използват усмивки.
- Тя може да се повтаря в началото, по средата и в края на един проект (или учебна година), за да се покаже напредъкът.

1. Грижа за хората и природата

Умение	Начало	Развитие	Уверен	Допълнителни бележки
Грижа се за природата (растения, животни, места)	Имам нужда от напомняния, за да се отнасям нежно към природата.	Понякога си спомням да се грижа за природата.	Често се грижа за природата, без да ми се налага.	
Мисля за справедливостта (споделяне, грижа за другите, справедливост в света)	Не винаги забелязвам, когато нещо е несправедливо.	Понякога забелязвам и задавам въпроси.	Забелязвам справедливостта и се опитвам да направя нещата справедливи.	

2. Мислене за проблемите

Умение	Начало	Развитие	Уверен	Допълнителни бележки
Виждам как нещата са свързани (например храна, вода, хора, животни)	Все още не виждам много връзки.	Понякога забелязвам как нещата са свързани.	Мога да обясня как нещата са свързани.	
Мога да мисля за проблеми	Не знам откъде да започна.	Мога да опиша проблем, но се нуждая от помощ, за да го разбера.	Мога да обяснявам проблеми и да предлагам първи идеи.	

3. Мислене за бъдещето

Умение	Начало	Развиващ се	Уверен	Допълнителни бележки
Мога да си представя бъдещето	Не мисля много за бъдещето.	Мога да си представя едно-две неща в бъдещето.	Мога да си представя много идеи за това как би могло да изглежда бъдещето.	
Мога да се променя и да пробвам нови неща	Трудно е да правиш нещата по различен начин.	Мога да пробвам нещо ново с помощ.	Мога да се адаптирам към промените и да пробвам нови неща лесно.	

4. Предприемане на действие

Умение	Начало	Развитие	Уверен	Пример/бележки
Мога да работя с други хора	Понякога ми е трудно да работя в група.	Мога да работя с другите, ако учителят ми помага.	Мога да споделям, да слушам и да работя добре с другите.	
Мога да предприема действия (малки стъпки у дома или в училище)	Имам нужда от помощ, за да предприема действия.	Понякога предприемам действия, когато ми бъде поискано.	Често предприемам действия сам и споделям идеи с другите.	

Проследяване: Размисъл на учителя и/или ученика

Едно нещо, което направих много добре: _____

Едно нещо, в което искам да се развивам: _____

Следващата ми стъпка ще бъде: _____

Анкета за самооценка на учениците (1-5 клас)

Подобно на предишната, тази анкета може да се използва за дългосрочна самооценка (например в началото, в средата и в края на учебната година). По този начин учителите и самите ученици могат да видят промените и развитието в действията и мисленето си. Не забравяйте обаче, че ако тази анкета се използва като част от оценяването на бележките в края на учебната година, учениците може да отговорят малко нечестно, само за да получат по-добри бележки. Учителите трябва да обяснят, че смисълът на тази анкета не е просто да бъде още един тест, а да помогне на учениците да осъзнаят как са се променили действията и мисленето им от момента на първото оценяване до най-скорошното.

За всяко от изявленията по-долу помислете колко вярно ви се струва. След това нарисуйте или обградете с кръгче лицето, което най-добре отразява вашия отговор:

- 😊 Да!
- 😐 Малко
- 😐 Не съм сигурен
- 😐 Не съвсем
- ☹️ Не

Изявление	Вашият отговор
Опитвам се да се грижа за Земята и околната среда, като правя нещо полезно (например, събирам боклуци).	
Опитвам се да бъда мил и любезен с другите, дори и да не се държат като мен	

Харесва ми да научавам за природата и за това как хората и животните могат да живеят мирно заедно.	
Всички в моя клас могат да споделят своите идеи и да участват в нашите дейности.	
Разбирам как например липсата на паяци би се отразила на екосистемата и би довела до разпространението на други насекоми.	
Задавам въпроси, когато не разбирам нещо или мисля, че може да е грешно.	
Опитвам се да разбера проблемите, като мисля за това, което различни хора биха почувствали или от което биха се нуждаели.	
Всеки може да говори и да бъде изслушан, когато обсъждаме трудни проблеми.	
За мен е лесно да си представя как светът ще бъде по-добър в бъдеще!	
Мога да променя идеите или плановете си, когато нещата не се развиват така, както съм си мислил.	
Харесва ми да измислям забавни и нови идеи за решаване на проблеми.	
Различните ученици могат да си представят бъдещето по свой собствен начин и това е нормално.	
Мисля, че е важно да се изказваме, когато нещо е несправедливо или нанася вреда на другите или на природата.	
Харесва ми да работя с други хора, за да помагам на хората.	
Харесва ми да работя с други хора, за да помагам на планетата.	

Вярвам, че мога да правя малки неща, които помагат да направим света по-добър.	
В нашия клас всички помагаме по начини, които отговарят на това, кои сме и в какво сме добри.	

За учители в начален етап

Шаблон за оценка на портфолио (6-8 клас)

Портфолиото има за цел да покаже способностите и развитието на учениците в дадения предмет, в този случай устойчивост. То може да бъде нещо толкова просто като цифрова или физическа папка или толкова сложно като уеб страница, създадена от самия ученик. Оценка, включени в портфолиото, се определят от учителя, но се насърчава разнообразието.

За учителя това е чудесен начин да събира, напомня и оценява всички необходими проекти или оценки поотделно, тъй като понякога учениците (и учителите) могат да забравят за съществуването на отделна оценка. Това дава и известна свобода на учениците да избират най-подходящите за тяхна работа видове. Например, ученик, който страда от парализираща сценична треска, може да намери решение в създаването на видеоклип, вместо да прави презентация на живо пред целия клас.

Следващият документ дава пример за това, какво може да включва портфолиото, от „първата страница“ до окончателните разсъждения след като всички задачи са изпълнени. Има различни примери за самооценка и саморазсъждение за учениците, които са предназначени да се използват като дългосрочни инструменти, за да осъзнаят развитието си по дадения предмет. Например, някои междинни самооценки могат да се използват два пъти през учебната година преди окончателната рефлексия. Внимавайте да не поставяте прекалено много саморефлексии между оценките. Въпреки че това е важен начин за учениците да осъзнаят своето развитие, прекомерната употреба може да превърне саморефлексията в безсмислена рутина, което противоречи на целта на саморефлексията.

Моето портфолио

Име на ученика: _____

Клас: _____

Период на портфолиото: _____ до _____

Портфолиата ви помагат да размишлявате върху пътуването си в ученето за устойчивост – как мисленето, действията и чувството ви за отговорност се развиват с времето. Добавете тук най-добрите си работи, снимки, размисли и доказателства

Досега това портфолио показва моите умения в:

- Системно мислене
- Грамотност за бъдещето
- Колективни действия
- Критично мислене
- Политическа агенция
- Индивидуална инициатива
- Други: _____

Моята работа

1. Заглавие на моята работа: _____

2. Вид на представянето: _____

(например: снимка, плакат, писмена рефлексия, дигитална презентация, видео)

3. Цел или контекст: _____

4. В нея демонстрирах своите способности, като взех предвид: :

- Системно мислене
- Грамотност за бъдещето
- Колективни действия
- Критично мислене
- Политическа агенция
- Индивидуална инициатива
- Други: _____

5. Размисъл (2–5 изречения):

- Какво научихте от тази дейност?

- Какво ви изненада?

- Как работата по тази дейност ви помогна да се развиете?

Рубрика за самооценка

Компетентност	Възникваща	Развиваща се	Умения	Напреднал
Системно мислене	☐	☐	☐	☐
Грамотност за бъдещето	☐	☐	☐	☐
Колективни действия	☐	☐	☐	☐
Критично мислене	☐	☐	☐	☐
Политическа агенция	☐	☐	☐	☐
Индивидуална инициатива	☐	☐	☐	☐

Размисъл на студента:

За една компетентност, която сте оценили като „Умел“ или „Напреднал“:

„Чувствам се уверен в _____, защото _____“

За една компетентност, която искате да развиете допълнително:

„Искам да се подобря в _____ чрез _____“

Обратна връзка от съученици (по избор)

Прегледан артефакт: _____

Какво е работило добре: _____

Какво може да бъде още по-добре: _____

Научих, че: _____

Раздел Е: Окончателни размисли и следващи стъпки

Когато погледнете назад към това портфолио, с какво се гордеете най-много?

Кое умение за устойчивост искате да развиете следващо?

Какво ново действие или предизвикателство ще предприемете в бъдеще?

Анкета за ученици от средното училище

Това проучване работи по същата схема като споменатото по-горе проучване за самооценка на учениците от 1-5 клас. Чрез дългосрочното му използване учениците могат да забележат развитие в мисленето си. Например, това проучване може да се проведе три пъти през учебната година (в началото, в средата и в края). Ако това проучване се използва като част от оценяването на класа в края на учебната година, учениците може да отговорят малко нечестно, само за да получат по-добри оценки, така че учителите по „ “ може да се наложи да балансират „тежестта“ на това проучване между външната мотивация („Искам по-добри оценки!“) и смислената саморефлексия („Ако това проучване не влияе на нищо, нямам причина да го правя сериозно“).

Моля, прочетете всяко твърдение и помислете колко вярно ви се струва. Използвайте следната скала и напишете числото, което най-добре отговаря на празното място:

- 1 = Изобщо не е вярно
- 2 = Леко
- 3 = Умерено
- 4 = Много

- 5 = Напълно

Изявление	Вашият отговор
Мисля за това как моите действия се отразяват на планетата и бъдещите поколения.	
Загрижен съм за справедливостта и уважението към хората от всички среди.	
Разбирам как хората и природата са свързани и защо това е важно.	
Обучението по устойчивост в моето училище включва мнения и опит от различни култури и групи.	
Виждам как различни неща – като климатът, икономиката и обществото – са свързани.	
Аз поставям под въпрос информацията и се опитвам да разбера какво е наистина вярно.	
Опитвам се да разбера проблемите, свързани с устойчивостта, като ги разглеждам от гледната точка на различни хора.	
Всички в моето училище имат възможност да участват в разговори за предизвикателствата, свързани с устойчивостта.	
Харесва ми да мисля как можем да създадем по-добро бъдеще за всички.	
Мога да се приспособявам към промените и несигурността, когато работя по предизвикателствата, свързани с устойчивостта.	
Харесва ми да изследвам творчески и нови идеи за решаване на проблемите, свързани с устойчивостта.	
Училището ми насърчава различни гледни точки при представянето на устойчиво бъдеще.	

Разбирам как решенията и политиките могат да повлияят на устойчивостта.	
Харесва ми да работя с други хора, за да окажа положително влияние в училището или общността си.	
Чувствам, че мога да предприема действия и да допринеса за устойчивостта по значими начини.	
Училището ми помага на всеки ученик да намери свой собствен начин да се включи в усилията за устойчивост.	

10. Заключение

Педагогическият модел „InclusiveFuture“ за преподаване, учене и оценяване на компетенции за устойчивост представлява значителен напредък в интегрирането на устойчивостта и приобщаването в общообразователната система, важна стъпка към интегрирането на критични глобални предизвикателства на училищно ниво. Въз основа на утвърдени теории като системната теория, теорията за екологичните системи, универсалния дизайн за учене (UDL) и модела на Креншоу за интерсекционалност, моделът предлага цялостна и последователна рамка за насърчаване на устойчивостта и приобщаването в училищата.

Педагогическият модел „InclusiveFuture“ надхвърля фрагментираните подходи към устойчивостта и включването, като предлага последователна и интегрирана рамка, която може да се приложи в различни образователни контексти:

- **Преход от реактивна към проактивна включване:** Чрез интегриране на принципите на UDL и фокус върху предвиждане на променливостта, моделът насърчава педагозите да проектират учебни среди, които са по своята същност включващи, вместо да разчитат на реактивни адаптации. Това е в съответствие с разбирането, че разнообразието е норма, а не изключение.
- **Овластяване на учащите:** Акцентът върху педагогиката, ориентирана към учащия, активността на учениците и критичното мислене превръща учениците от пасивни получатели на знания в активни сътворци на устойчиво и справедливо бъдеще (в съответствие с SDG4.7). Това култивира не само знания, но и идентичността и активността, необходими за трансформативни действия.

- **Интердисциплинарно и системно мислене:** Чрез насърчаване на интердисциплинарно и феноменологично учене, моделът стимулира системното мислене в съответствие с рамката GreenComp, което позволява на учениците да разберат взаимовръзките между екологичните, социалните и икономическите системи.
- **Холистично развитие на учителите:** Чрез очертаване на конкретни педагогически компетенции и акцентирание върху непрекъснатото професионално учене, моделът предоставя ясна пътна карта за учителите за развиване на уменията и увереността, необходими за ефективното прилагане на приобщаващо образование за устойчивост.
- **Укрепване на училищната култура:** Чрез цялостен подход, който цени участието, сътрудничеството и благополучието, моделът подкрепя трансформацията на цялата институция, при която устойчивостта и приобщаването са заложени във всички аспекти на училищния живот.

Бъдещи съображения и ограничения

Макар педагогическият модел „InclusiveFuture“ да предоставя солидна рамка, неговото успешно прилагане и дългосрочно въздействие ще зависят от няколко фактора:

- **Съгласуване и подкрепа на политиките:** За да може моделът да бъде ефективно мащабиран, европейските, националните и регионалните политики в областта на образованието трябва да бъдат съгласувани с неговите принципи, като предоставят необходимите ресурси, гъвкавост на учебните програми и рамки за оценяване, които ценят всеобхватните компетенции в областта на устойчивостта и приобщаването.
- **Непрекъснато професионално развитие:** Програмите за непрекъснато и съвместно професионално развитие са от решаващо значение за гарантиране, че учителите непрекъснато подобряват своите умения и увереност. Това трябва да включва възможности за взаимно обучение и споделяне на добри практики.
- **Адаптиране към контекста:** Въпреки че моделът е гъвкав, продължаващите изследвания и адаптирането към културните особености ще бъдат от жизненоважно значение за поддържане на неговата уместност в различни образователни контексти и при променящите се предизвикателства в областта на устойчиви
- **Измерване на въздействието:** Разработването на инструменти за оценка, съчетаващи различни методи, за измерване на въздействието на модела върху ученето, поведението и училищната култура ще бъде от съществено значение. Това трябва да включва доказателства от портфолио и данни от проучвания в дългосрочен план, за да се отрази цялостното развитие на компетент

Педагогическият модел „InclusiveFuture“ предлага навременен и всеобхватен отговор на глобалната нужда от образователни системи, които подготвят учениците за сложно и несигурно бъдеще. Основан на теория и практически насоки, той дава възможност на педагозите да възпитават етично отговорни, критично мислещи и ориентирани към действие ученици. Неговото прилагане подкрепя целите на Европейското образователно пространство 2030, като гарантира, че образованието дава възможност на всички ученици да допринесат за справедлив, приобщаващ и устойчив свят.

Източници

Aithal, A., & Aithal, P. S. (2021). *Концептуална рамка за постигане на целите за устойчиво развитие чрез устойчиво образование*. Международно списание за приложно инженерство и мениджмънт, 5(1), 1–19.

Andreotti, V. (2006). Меко срещу критично образование за глобално гражданство. *Политика и практика: преглед на образованието за развитие*, 3, 40–51.

Barth, M., Godemann, J., Rieckmann, M., & Stoltenberg, U. (2007). Развитие на ключови компетенции за устойчиво развитие във висшето образование. *Международно списание за устойчивост във висшето образование*, 8(4), 416–430. <https://doi.org/10.1108/14676370710823582>

Берталанфи, Л. фон. (1968). *Обща системна теория: основи, развитие, приложения*. Джордж Бразилър.

Бианки, Г. (2020). *GreenComp: Европейската рамка за компетентност в областта на устойчивостта*. Европейска комисия, Съвместен изследователски център.

Bianchi, G., Pisiotis, U., & Cabrera Giraldez, M. (2022). *GreenComp: Европейската рамка за компетентност в областта на устойчивостта*. Служба за публикации на Европейския съюз.

Блум, Н., Назир, Дж., Брейтинг, С., Го, К. и Педрети, Е. (2013). Балансиране на напрежението и посрещане на концептуалните предизвикателства на образованието за устойчиво развитие и климатичните промени. *Изследвания в областта на екологичното образование*, 19(2), 206–217.

Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Индекс за приобщаване: Развитие на ученето и участието в училищата*. Център за изследвания в областта на приобщаващото образование (CSIE).

Boud, D., & Falchikov, N. (Eds.). (2007). *Преосмисляне на оценяването във висшето образование: Учене за по-дългосрочен план*. Routledge.

Бронфенбреннер, У. (1979). *Екологията на човешкото развитие: експерименти от природата и дизайна*. Харвардски университетски печат.

Бърнс, Д. (2007). *Системно действие за изследване: стратегия за промяна на цялата система*. Policy Press.

Креншоу, К. (1989). Демаргинализиране на пресечната точка между раса и пол: Критика на антидискриминационната доктрина от чернокожа феминистка. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.

Европейска комисия. (2022). *Европейски зелен пакт*. Служба за публикации на Европейския съюз.

Европейска агенция за околната среда. (2021). *EPI 2021*. Европейски съюз.

Фетс, М. и Джадсън, Г. (2011). Въображението и когнитивните инструменти на образованието, базирано на мястото. *Канадско списание за екологично образование*, 16, 45–55.

Фрейре, П. (1970). *Педагогика на потиснатите*. Хердер и Хердер.

Gaudelli, W. (2009). *Образование за глобално гражданство: ежедневно превъзходство*. Routledge.

Gay, G. (2010). *Културно отзивчиво преподаване: теория, изследвания и практика* (2-ро издание). Teachers College Press.

Гудейл, Т., ДелиКарпини, М. и Пашби, К. (2024). Образование за глобално гражданство: критични перспективи. *Глобализация, общества и образование*.

Hargreaves, A., & Fullan, M. (2020). *Професионален капитал: Преобразуване на преподаването във всяка школа*. Teachers College Press.

Hargreaves, A., & O'Connor, M. T. (2018). *Сътрудничество и професионализъм*. Corwin.

Hooda, A., & Tuba, O. (2025). Сравнение на компетенциите за устойчивост в училищните програми в Европа и извън нея (стр. 1–106). Инклузивно бъдеще: насърчаване на включването чрез устойчиво образование (POL-EXP). Извлечено през 2025 г. от https://inclusive-future.eu/wp-content/uploads/2025/06/SUSTAINABILITY-SCHOOL-CURRICULA_InclusiveFuture_May2025.pdf

Hungerford, H. R. (2009). Образование по околна среда (ОС) за 21-ви век: Къде сме били? Къде сме сега? Къде отиваме? *Списание за образование по околна среда*, 41(1), 1–6.

Jensen, B. B., & Schnack, K. (1997). Подходът на действителната компетентност в екологичното образование. *Изследвания в областта на екологичното образование*, 3(2), 163–178.

Kortetmäki, T., et al. (2023). Планетно благосъстояние и образование. *Наука за устойчивостта*, 18(2), 433–446.

Laurie, R., Nonoyama-Tarumi, Y., McKeown, R., & Hopkins, C. (2016). Приносът на образованието за устойчиво развитие (ESD) към качествено образование: синтез на изследванията. *Списание за образование за устойчиво развитие*, 10(2), 226–242.

Лореман, Т. (2017). *Педагогика за приобщаващо образование*. Routledge.

Meadows, D. H. (2008). *Мислене в системи: въведение*. Chelsea Green Publishing.

Mogensen, F., & Schnack, K. (2010). Подходът на действителната компетентност и „новите“ дискурси на образованието за устойчиво развитие, компетентност и критерии за качество. *Изследвания в областта на екологичното образование*, 16(1), 59–74.

Nussbaum, M. (2011). *Създаване на способности: Подходът на човешкото развитие*. Belknap Press.

ОИСР. (2020). *Резултати от PISA 2020*. Издателство на ОИСР.

Oinonen, M., Matero, I., Arffman, I., & Aaltonen, K. (2024). Участие на учениците в приобщаващо образование за устойчивост. *Скандинавско списание за изследвания в областта на образованието*.

Pashby, K., da Costa, M., Stein, S., & Andreotti, V. (2020). „Проектът“ за образование за глобално гражданство: анализ на властта и субективизацията. *Архив за анализ на образователната политика*, 28(1).

Ролс, Дж. (1971). *Теория на справедливостта*. Издателство на Харвардския университет.

Роуз, Д. Х. и Майер, А. (2002). *Обучение на всеки ученик в дигиталната ера: Универсален дизайн за учене*. ASCD.

Сас, У., Шонщайн, Дж. и Будке, А. (2022). Действеност в ESD. *Международно списание за устойчивост във висшето образование*, 23(3), 477–493.

Сенге, П. (1990). *Петата дисциплина: Изкуството и практиката на организацията, която се учи*. Doubleday.

Slee, R. (2011). *Неправилната школа: Изключване, училищно образование и приобщаващо образование*. Routledge.

Стърлинг, С. (2010). Трансформативно учене и устойчивост: Очертаване на концептуалната основа. *Учение и преподаване във висшето образование*, 5, 17–33.

Стърлинг, С. (2013). *Устойчивият университет: напредък и перспективи*. Routledge.

Тилбъри, Д. и Уортман, Д. (2004). *Ангажиране на хората в устойчивостта*. Комисия по образование и комуникация на IUCN.

ЮНЕСКО. (2017). *Образование за целите на устойчивото развитие: Цели на обучението*. Организация на обединените нации за образование, наука и култура. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>

Обединени нации. (2015). *Преобразуване на нашия свят: Програмата за устойчиво развитие до 2030 г.*

Vesely, É-T., Szövérfi, J., Hajdu, E. & Hajdu, Z. (2025). Добри практики за приобщаващо и устойчиво образование. InclusiveFuture: Насърчаване на приобщаването чрез устойчиво образование (POL-EXP). Извлечено от <https://inclusive-future.eu/wp-content/uploads/2025/09/GOOD-PRACTICES-OF-SUSTAINABLE-AND-INCLUSIVE-EDUCATION.pdf>

Vesely, É-T. & Szövérfi, J. (2025). Фокус групи по образование за устойчивост и приобщаване. Inclusive Future: Насърчаване на приобщаването чрез устойчиво образование (POL-EXP). Извлечено през 2025 г. от https://inclusive-future.eu/wp-content/uploads/2025/06/Focus-Groups-on-Sustainability-Educationand-Inclusiveness_Report.pdf

Vislie, L. (2003). От интеграция към приобщаване: Фокусиране върху глобалните тенденции и промени в западноевропейските общества. *Европейско списание за образование на деца със специални нужди*, 18(1), 17–35.

Wals, A. E. J. (2011). Учим се как да постигнем устойчивост. *Списание за образование за устойчиво развитие*, 5(2), 177–186. <https://doi.org/10.1177/097340821100500208>

Wiek, A., Withycombe, L., & Redman, C. L. (2011). Ключови компетенции в устойчивостта: Референтна рамка за разработване на академични програми. *Наука за устойчивостта*, 6(2), 203–218.

Приложения (по избор)

Приложение 1. За проекта InclusiveFuture

Проектът InclusiveFuture, финансиран от Европейския съюз, има за цел да подкрепи интегрирането на компетенции за устойчивост в образователния процес, което ще доведе до по-приобщаваща среда за учители и ученици и ще улесни прехода на училищата към устойчиви и **приобщаващи практики**.

Осъзнавайки необходимостта от развиване на компетенции за устойчивост от ранна възраст, този проект се концентрира върху тема 4: Училищно образование, с акцент върху приоритет 9: Изграждане на компетенции за устойчивост. В съответствие с този приоритет, целите на проекта са тясно свързани с приоритетите на Европейското образователно пространство (ЕОП):

1. Улесняване на приобщаващото образование: Проектът се стреми да предложи начини за развитие на компетенции за устойчивост сред учениците от начално и средно образование, включително тези от уязвими групи и селски райони, като мигранти, бежанци и етнически малцинства. Той има за цел да създаде рамки за развиване на такива компетенции сред тези групи.

2. Насърчаване на образованието за устойчиво развитие (ОУР): Вдъхновен от Препоръката на Съвета относно ученето за зелен преход и устойчиво развитие и Европейската рамка за компетенции за устойчивост, проектът има за цел да разработи всеобхватни образователни програми, адаптирани към различни възрастови групи и образователни нива. Тези програми ще интегрират концепции за устойчивост, опазване на околната среда и зелени технологии, в

съответствие с Европейската рамка за компетенции за устойчивост. Освен това проектът ще предостави програми за обучение на педагози, за да подобри капацитет за ефективно предоставяне на ESD.

Транснационалното сътрудничество, улеснено от този проект, ще допринесе за Европейската програма за умения, като насърчи иновативни политически подходи, които имат потенциал да подобрят системите за образование и обучение в цяла Европа. Общата цел на проекта е да повлияе на политиката в областта на училищното образование чрез разработване на иновативни подходи за интегриране на компетенции за устойчивост в училищата в цяла Европа. Проектът има за цел да интегрира компетенции за устойчивост в училищните програми, като пряко отговаря на приоритета на Erasmus+ за насърчаване на образованието за устойчиво развитие. Чрез разработването на всеобхватни модели на учебни програми и осигуряването на професионално развитие за учителите, проектът гарантира, че учениците придобиват критични компетенции за устойчивост. Това е в съответствие с целите на GreenComp, който подчертава важността на оборудването на учащите с уменията, необходими за справяне с екологичните предизвикателства и насърчаване на устойчив начин на живот.

1.2.1 Участващи страни и организации

Данните бяха събрани от осемте изброени държави чрез следните партньорски организации на проекта InclusiveFuture (вж. фиг. 1):

1. България

- a. Центърът за образователна интеграция на деца и ученици от етнически малцинства (ЦОИДУЕМ) в България е институция от системата на МОН, второстепенен разпоредител с държавни средства който се фокусира върху насърчаването на равните образователни възможности за деца от етнически малцинства. Той работи за интегрирането на учениците в образователната система, подкрепата на двуезичното образование и насърчаването на межкултурния диалог. Центърът разработва политики, финансира проекти и сътрудничи с НПО и училища за намаляване на неравенствата в образованието.
- b. „Право и психология“ (LP) е неправителствена организация със седалище в България. Основните дейности на организацията са насочени към подобряване на развитието на уменията и компетенциите на младежите и уязвимите групи; организиране на обучения, конференции и семинари; подкрепа на студенти по право и психология по време на стажа им, както и провеждане на изследвания в областта на българското, европейското и международното законодателство.

2. Финландия

- a. Glocal Minta OY (GM) е глобално свързано МСП, разположено в Ювяскюля, Финландия, в сърцето на развитието на образованието, с фокус върху устойчивостта и образованието за глобално гражданство (www.finnminta.com/en). GM насърчава диалога и развитието както във Финландия, така и в световен мащаб. Тя е специализирана в образованието за устойчиво развитие, образованието за благосъстоянието на планетата, компетентността за действие за благосъстоянието, феноменалното и интердисциплинарното учене. Нейният опит се простира до образователни изследвания и иновации, разработване на рамки и съвместни, сравнителни изследователски процеси, които водят до значими постижения в образованието по целия свят. Нейните инициативи, като тематични седмици за устойчивост и събития за обучение на учители Finn Minta Forum, предоставят практически и опитни възможности за учене и разпространение.

3. Гърция

- a. Big Bang School (BBS) е иновативно начално училище, създадено през 2019 г. на границата между Солун и Халкидики, основано от визионери в областта на образованието с цел да предостави цялостно учебно преживяване на ученици от цяла Гърция, базирано на три основни принципа: подобряване на съзнанието, развитие на житейски умения и преподаване чрез диференцирано обучение. В среда, която насърчава любознателността, личностното развитие и дълбокото уважение към знанието и природата, учениците в BBS получават възможност да оформят бъдещето. Чрез образователни екскурзии, интерактивни семинари, артистични дейности и съвместни проекти учениците развиват талантите си, критичното си мислене и социалната си ангажираност. BBS насърчава силна връзка с природата, създавайки динамична среда за учене, която стимулира сътрудничеството, откритията и личностното развитие, формирайки отговорни, иновативни и креативни личности. Приемайки принципите на многоезичието от ранна възраст, ние изследваме взаимодействието между езиците и културите в човешкия мозък, като предоставяме на учениците ценни езикови и межкултурни умения. Визията на училището е да създаде трансформираща среда за учене за всеки ученик, подготвяйки ги за бъдещето и помагайки им да станат най-добрата версия на себе си.

4. Унгария

- a. [Регионалният център за информация и научно развитие \(RCISD\)](#), иновативно МСП, ръководено от жени, има богат опит в

насърчаването на приобщаващи образователни практики и борбата с неравенството чрез международно сътрудничество. RCISD се отличава в проекти като „Нощта на унгарските изследователи“ и „Inclusion4Schools“, насърчаващи интердисциплинарното сътрудничество и приобщаването в образованието. Чрез инициативи като STEAMCRAFT те ангажират учениците в експериментално обучение, докато проекти като BIOLOC и CELEBio акцентират върху устойчивото развитие. Интегрирането на експертния опит на RCISD в образованието за устойчивост гарантира приобщаване и иновативно обучение.

- b.** Университетът в Обуда (OE) е ключов играч в унгарското висше образование и водеща практико-ориентирана институция, в която 11 000 студенти следват своите изследвания. Според последния доклад на Times Higher Education за 2024 г., OU е най-високо класираният технически университет в Унгария. Той предлага конкурентно знание в областите машиностроене, мехатроника, компютърни науки, приложна математика, икономика, геоинформатика, архитектура, маркетинг и подготовка на учители в 7 факултета, 2 образователни центъра, 16 бакалавърски програми (8 на английски език) и 14 магистърски програми (7 на английски език). OU управлява 3 докторски школи. OU участва в множество международни организации и двустранни и международни програми (понастоящем над 20 научни проекта, финансирани от ЕС).

5. Португалия

- a.** Instituto Superior Técnico /Лисабонски технически университет Лисабон е водещото училище по инженерство, наука, технологии и архитектура в Португалия, признато за академичното си съвършенство, влиянието на научните си изследвания и силните си международни партньорства. С над 11 000 студенти от над 60 националности, Técnico насърчава иновациите, предприемачеството и авангардните научни изследвания за справяне с глобалните предизвикателства. Училището активно участва в международни академични мрежи (CLUSTER, TIME, CESAER) и сътрудничи с водещи университети като MIT, CMU, UT-Austin и EPFL чрез програми за двойни дипломи и съвместни докторски програми. Técnico се ангажира да разширява своето глобално присъствие чрез стратегически партньорства, интердисциплинарни изследвания и трансфер на знания, което го прави ключов участник в международни проекти.

6. Румъния

- a.** Focus Eco Center е неправителствена организация със седалище в Tg. Mures, Румъния, която развива дейност главно в региона на Централна Трансилвания. Основната цел на организацията е да

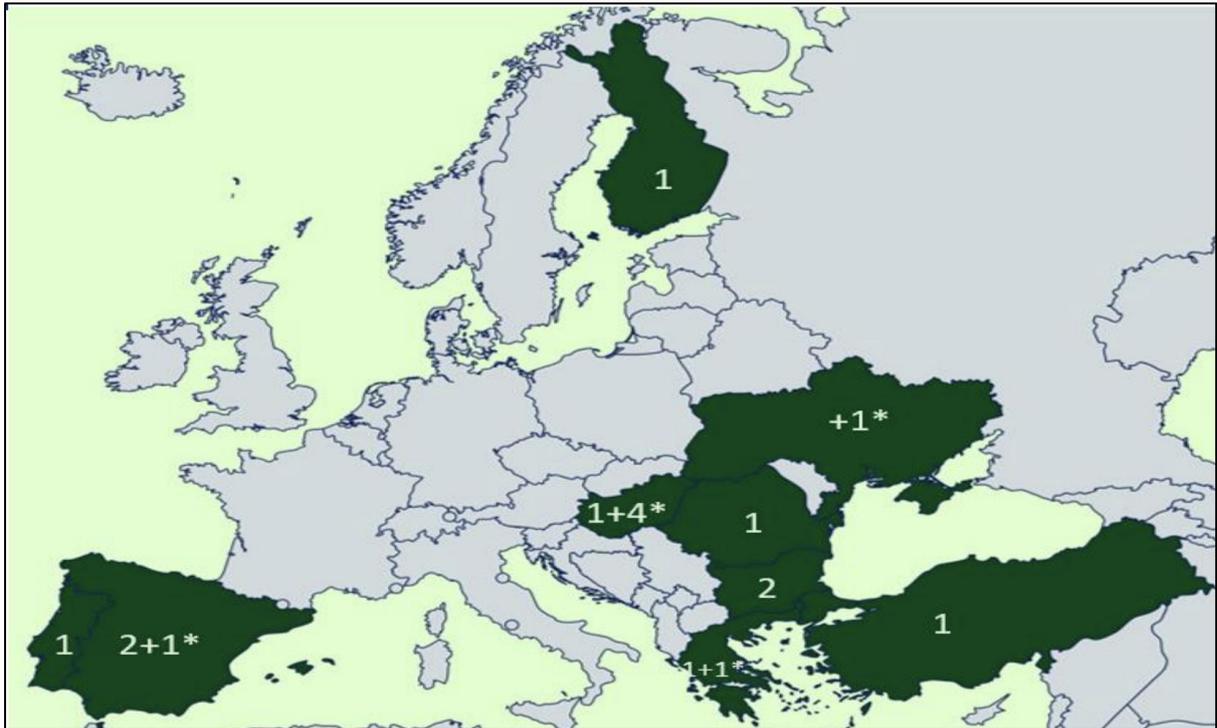
събира и разпространява качествена информация по ключови екологични въпроси, като изменението на климата или загубата на биоразнообразие, и да популяризира ценна, научно доказана информация за решенията. Focus вярва, че учителите и възпитателите са подходящите хора, които могат да повлияят на бъдещето на следващите поколения, затова основните ни целеви групи са училищата, но работим и с други групи, като например политиките. Разработваме пилотни проекти, особено в областта на управлението на водите, и предлагаме нашия опит за прилагане от по-големи системи.

7. Испания

- a. Open Europe е организация с нестопанска цел със седалище в Реус, Испания, която се занимава с насърчаване на европейската мобилност, ученето през целия живот и иновациите в образованието. Тя предоставя обучение, кариерно ориентиране и достъп до европейски програми за студенти и педагози. Open Europe е специализирана в насърчаването на приобщаването, устойчивостта и дигиталните умения, като създава образователни платформи и иновативни ресурси за учене в подкрепа на професионалното развитие и социалната интеграция.
- b. Escola Pia de Catalunya (EPC) е институция с мрежа от 23 училища. Обучението обхваща периода от детска градина до висше образование. В 13 от 22-те училища се предлагат програми за професионално образование и обучение в различни области: администрация, информационни технологии, спорт, здравеопазване, детски грижи, маркетинг, лесовъдство, хотелиерство и др. EPC има 20 000 ученици, 2900 учители и една фондация (Camins). EPC има повече от 400 години опит в образованието в Каталуния. Оттогава и до днес Escola Pia de Catalunya продължава да се развива, адаптирайки се към новите времена, без да губи целта си да насърчава образованието като движеща сила за социална трансформация.

8. Турция

- a. Провинциалната дирекция за национално образование в Кония (Копуа IL MEM) е държавна институция, отговорна за планирането и координацията на образователни и обучителни дейности в предучилищното, основното, средното и възрастното образование в цяла Кония. Провинцията обхваща 31 окръга с общо 2913 училища, 36 439 учители и 543 379 ученици. Копуа IL MEM действа като организация, обединяваща тази обширна образователна мрежа.

Фигура 1: Участващи страни и брой партньорски организации (*асоциирани партньори), представени на карта.

Въпреки силната ангажираност на правителствата на изброените страни към целите на SDG4, в различна степен те продължават да се сблъскват с множество географски, социални и икономически предизвикателства, т.е. проблеми, които могат да бъдат категоризирани като въпроси на устойчивостта, отнасящи се до различните измерения на устойчивостта. Контекстите, специфични за всяка страна, по отношение на образованието за устойчиво развитие са обяснени по-долу:

В **България** образованието за екологична устойчивост придобива все по-голям интерес, но интегрирането му в учебната програма остава предизвикателство. Въпреки че екологичните проблеми се разглеждат в няколко предмета, все още има несъответствия в прилагането и дълбочината на покритие. Учителите често не разполагат с подходящо обучение и ресурси, за да преподават ефективно тези теми. Само 15 % от учителите съобщават, че са преминали обучение по екологично образование (Министерство на образованието и науката, 2020 г.).

Испания е силно уязвима от изменението на климата, особено в Средиземноморския регион, който е признат за „гореща точка“ на изменението на климата. Повишаването на температурите и екстремните климатични явления като суши и непредсказуеми валежи заплашват ключови ресурси като водата и почвата, които са от решаващо значение за селското стопанство, животновъдството, горското стопанство и туризма (IPCC, 2021). Испанската образователна система отразява тези национални приоритети, като темите за устойчивостта все повече се интегрират в учебната програма. Въпреки това

остава трудно да се интегрират тези теми на всички нива на образование и във всички региони. Испанската стратегия за кръгова икономика (ЕЕЕС) има за цел да премине от линейна към кръгова икономика и да насърчи повторното използване, рециклирането и ремонта на продукти до 2030 г. (Министерство на екологичния преход, 2020 г.).

Унгария е изправена пред големи екологични предизвикателства, особено по отношение на управлението на водите и замърсяването. Въпреки усилията за справяне с тези проблеми, Унгария заема 23-то място от 27-те страни от ЕС в Индекса за екологично представяне за 2021 г. (EPI, 2021). Настоящата учебна програма трябва да бъде актуализирана, за да се даде възможност за всеобхватно образование по устойчивост. Програмите за обучение на учители, които се фокусират върху устойчивостта, са от решаващо значение, тъй като само 20 % от унгарските учители заявяват, че се чувстват уверени в преподаването на теми, свързани с околната среда (ОИСП, 2020 г.).

Румъния, богата на биоразнообразие, е изправена пред екологични заплахи от индустриалните дейности. В Индекса за екологично представяне 2021 (EPI, 2021) страната заема 26-то място от 27-те държави членки на ЕС. Въпреки известен напредък, са необходими значителни реформи, за да се интегрира устойчивостта в образователната система. Само 10 % от учителите се чувстват подготвени да преподават екологична устойчивост (Министерство на образованието, 2020).

Финландия е световен лидер в областта на образованието, като заема 3-то място в Индекса за екологично представяне 2021 (EPI, 2021). Страната има солидна основа в областта на екологичното образование, като 95% от училищата включват устойчивостта в своите учебни програми (Финландска национална агенция за образование, 2020). Програмите за обучение на учители и възможностите за професионално развитие, фокусирани върху устойчивостта, са от съществено значение за поддържането и укрепването на тази лидерска позиция. Чрез насърчаване на интерактивни и ориентирани към учениците методи на преподаване, Финландия продължава да поставя стандарти за интегриране на компетенции за устойчивост на всички нива на образованието и по всички предмети, като насърчава дълбоко разбиране на екологичните проблеми сред учениците. Въпреки това, нарастващата миграция и разнообразие във финландските училища доведоха до увеличаване на неравенството, както в общ план, така и конкретно в образованието. С нарастването на разнообразието на учениците се появяват различия в образователните резултати и достъпа до ресурси. Преодоляването на тези неравенства е от решаващо значение за гарантиране, че всички ученици, независимо от техния произход, се възползват в еднаква степен от образователните постижения и инициативите за устойчивост на Финландия.

Гърция е изправена пред сериозни екологични предизвикателства в резултат на климатичните промени, като се прогнозира 30 % намаление на наличността на вода до 2050 г. (Европейска агенция за околната среда, 2021 г.). Интегрирането на всеобхватно образование за устойчивост в учебната програма

е от съществено значение за справянето с тези предизвикателства. Програмите за образование и обучение на учители, които се фокусират върху устойчивостта, са от решаващо значение. Само 25 % от гръцките учители се чувстват подготвени да преподават тези теми (Министерство на образованието и религиозните въпроси, 2020 г.).

Португалия е постигнала значителен напредък в областта на образованието, но е изправена пред предизвикателството да интегрира устойчивостта в образователната система. Въпреки че Португалия има добри резултати по различни показатели за устойчивост, само 15 % от учителите се чувстват адекватно подготвени да преподават екологична устойчивост (Министерство на образованието, 2020 г.). Страната заема 17-то място от 27-те страни от ЕС в Индекса за екологично представяне за 2021 г. (EPI, 2021), което показва, че има място за подобрение.

Турция е изправена пред значителни проблеми, свързани с влошаването на околната среда и урбанизацията, като заема 56-то място от 180 държави в Индекса за екологично представяне за 2021 г. (EPI, 2021). Екологичните предизвикателства като обезлесяването, замърсяването на водите и управлението на отпадъците се утежняват от бързата урбанизация. Интегрирането на екологичната устойчивост в учебната програма е от съществено значение за ефективното справяне с тези предизвикателства. Въпреки това само 30 % от турските учители заявяват, че се чувстват уверени в преподаването на теми, свързани с околната среда (ОИСР, 2020 г.).

Приложение 2. Анкета за самооценка на учителите

Това проучване за самооценка помага на учителите да размишляват върху собствената си практика и да я развият. Насърчаваме учителите да попълнят въпросника, да обсъдят отговорите си с колеги и да споделят идеите, които възникват в резултат на критичното размишление. Ръководителите в областта на образованието са поканени да улеснят колективното размишление, като укрепят както индивидуалната практика, така и сътрудничеството в училище. Този инструмент представя и основните области на рамката „InclusiveFuture“, която се основава на GreenComp с добавени принципи на приобщаване.

Категория	Изявление	Отговор (1 = Изобщо не, 2 = Леко, 3 = Умерено, 4 = Много, 5 = Напълно)
Въплъщаване на ценностите на	Преподавам по начин, който насърчава справедливостта, уважението и равните възможности за всички ученици.	

устойчивостта и приобщаването	Боря се с предразсъдъците, дискриминацията и стереотипите в класната стая, за да създам среда за учене, в която всеки се чувства ценен.	
	Адаптирам преподаването си, за да отговоря на нуждите на различни ученици.	
	Показвам ангажираност към устойчивостта и приобщаването в практиката си в класната стая.	
Приемане на сложността в устойчивостта	Преподавам, като използвам примери от реалния свят, за да покажа как различните системи (например околната среда, икономиката, обществото) са свързани.	
	Уча учениците да поставят под въпрос устойчивостта, информацията, свързана с климатичните промени, и да анализират информацията критично.	
	Насърчавам учениците да поставят под въпрос предположенията и да изследват дилеми, за които може да няма един единствен правилен отговор.	
	Анализирам собственото си преподаване, за да разбера как то влияе върху по-широките системи.	
Визия за устойчиво и приобщаващо бъдеще	Помагам на учениците да си представят различни сценарии за бъдещето.	
	Подкрепям учениците в справянето с промените и несигурността при обсъждането на предизвикателствата, свързани с устойчивостта.	
	Подкрепям учениците в разработването на идеи за положителна трансформация за устойчивост и приобщаване.	
	Насърчавам размисъл върху това как устойчивостта засяга различни хора и места (например уязвими групи).	
Действия за устойчивост и приобщаване	Предоставям на учениците възможности да предприемат значими действия в реални ситуации.	

Помагам на учениците да разберат как индивидуалните и колективните действия могат да окажат влияние в близко и далечно бъдеще.	
Давам на учениците възможност да поемат инициативата за действия, свързани с устойчивостта.	
Насърчавам приобщаващото сътрудничество и споделената отговорност в груповите дейности.	

Приложение 3 Съвместно създаване на критерии за оценяване с учениците

За да се реализира напълно ценността „Участие и сътрудничество“, самият процес на оценяване може да се превърне в акт на сътрудничество. Съвместното създаване на рубрики или критерии за успех с учениците е мощна практика, която подобрява активността на учениците, задълбочава тяхното разбиране за целите на ученето и прави оценяването по-прозрачно и значимо.

Когато учениците участват в определянето на това какво означава „качество“, те поемат по-голяма отговорност за своята работа. Процесът на обсъждане и определяне на критерии им помага да усвоят учебните цели на много по-дълбоко ниво, отколкото просто да им се даде предварително изготвена рубрика. Тази практика променя културата в класната стая от такава на подчинение към такава на споделена цел.

Насоки за процеса на съвместно създаване:

1. **Започнете с учебните цели:** Учителят започва с ясно представяне на неотменимите учебни цели и компетенции за проекта (например: „В този проект трябва да демонстрираме разбирането си за системното мислене и да предложим решение на местен екологичен проблем.“).
2. **Брейнсторминг „Как изглежда успехът?“:** Попитайте учениците: „Как би изглеждал, звучал и се усещал един страхотен проект?“ или „Ако някой се справи фантастично с това, какво бихме видели?“ Запишете всички идеи на учениците без да ги оценявате.
3. **Групирайте и обозначете критериите:** Като клас, потърсете модели в списъка с идеи от мозъчната атака и групирайте сходните идеи. Работете с учениците, за да създадете обозначение или име за всяка категория (например „Ясно обяснение“, „Креативно решение“, „Работа в екип“). Те стават критериите за рубриката.
4. **Определете нивата на качество:** За всеки критерий обсъдете как биха изглеждали различните нива на изпълнение. Започнете с определяне на най-високото ниво („Отлично“ или „Примерно“). След това работете обратно, за да опишете как би изглеждала работата на ниво „В процес на развитие“ или „Начално“. Учителят може да ръководи този процес, за да

гарантира, че описанията са конкретни, наблюдаеми и съобразени с целите на обучението.

5. **Използвайте и усъвършенствайте:** Използвайте съвместно създадената рубрика за самооценка, оценка от съученици и оценка от учителя. След проекта обсъдете с класа процеса: Беше ли рубриката справедлива? Беше ли ясна? Какво бихме променили за следващия път?

Приложение 4. Ръководство за предоставяне на формативна обратна връзка

Оценяването е най-ефективно, когато е част от непрекъснат цикъл на учене. Качествената формативна обратна връзка се основава на силните страни, е приложима и диалогична – тя насърчава нагласата за растеж и дава възможност на учениците да се подобряват, вместо просто да им се дава оценка.

Протоколи за структуриране на разговори за обратна връзка:

- **„Какво се получи добре? Какво би било още по-добре, ако...?“ (W.W.W./W.W.B.E.I.?)** Проста и положителна рамка за обратна връзка от съученици или учители. Лицето, което дава обратна връзка, трябва първо да идентифицира конкретни силни страни, преди да предложи конкретно предложение за подобрение.
- **Похвала-Въпрос-Усъвършенстване:**
 1. **Похвала:** Започнете с искрена и конкретна похвала за работата.
 2. **Въпрос:** Задайте добре обмислен въпрос, за да подтикнете ученика да помисли по-задълбочено за работата си (напр. „Чудя се какво би се случило, ако вземеш предвид гледната точка на...?“).
 3. **Полиране:** Предложете конкретно предложение за преработка.

Начало на изречения за писмени коментари:

- За да подчертаете силните страни: „Забелязах, че сте се справили отлично с...“ или „Вашият анализ на ___ беше особено проникателен, защото...“
- За да насърчите по-задълбочено мислене: „Въпросът, който имам относно вашето заключение, е...“ или „За да преминете на следващото ниво, обмислете да проучите връзката между ___ и ___.“
- За да дадете практически съвети: „Една конкретна област за преработка е...“ или „Опитайте да подкрепите аргумента си, като добавите доказателства, свързани с...“.

Стратегии за непрекъснатата обратна връзка:

4. **Първо самооценка:** Преди да предадат голям проект, помолете учениците да оценят собствената си работа, като използват рубриката. Това им помага да усвоят критериите.
5. **Структурирана обратна връзка от съученици:** Насочете учениците да използват протокол (като W.W.W./W.W.B.E.I.?) за предоставяне на

обратна връзка на партньор. Това прави обратната връзка по-целенасочена и полезна.

6. **Обратна връзка от учителя за преработка:** Дайте обратна връзка, след като учениците са имали възможност да се самооценят и да научат от свои съученици. Фокусирайте коментарите си върху насоки за следващите стъпки за преработка.